

41138

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BALKANLAR'IN ANAHTAR ÜLKESİ ARNAVUTLUK

Oktay GÖKTAŞ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Refet YİNANÇ

ANKARA
1995

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM KOMÜNİZM DÖNEMİ

I.KOMÜNİZM ÖNCESİ ARNAVUTLUK

A.Arnautluk'un Bağımsızlığını Kazanması.....	1
B.Ahmet Zogo Etkisinde Arnautluk.....	3
1.Parlamenter Demokrasi Dönemi	3
2.Diktatörlük Dönemi.....	5

II.ARNAVUTLUK'UN KOMÜNİZME GEÇİŞİ

A.Arnautluk'un İtalya Tarafından İşgali.....	6
B.Kral Zogo'nun Ülkeyi Terketmesi	7
C. İşgaller Karşısında Komünizmin Yükselişi.....	8

III.ENVER HOCA'LI YILLAR

A.Arnautluk Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması.....	9
B.Enver Hoca.....	10
C.Dış Politikadaki Değişkenlik.....	11
1.Yugoslavya Etkisi.....	12
2.SSCB'ne Yakınlaşma ..!	14
3.Çin ile İlişkiler	16
4.Yalnızlık Politikası	17
D.Enver Hoca'nın Uyguladığı Baskı Rejimi	18

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLUK'UN DEMOKRASİYE GEÇİŞİ

I.KOMÜNİZMİN ÇÖKÜŞÜ

A.1985-1989 Yıllarında Arnavutluk.....	21
B.Doğu Avrupa'da Yaşanan Olayların Arnavutluk'a Etkisi.....	22
C.Değişim Rüzgarlarının Arnavutluk'ta Hissedilmeye Başlaması	23
1.Rejimi Yumuşatma Çabaları.....	23
2.Büyükelçiliklere Sığınma.....	26
3.Demokratikleşmeye Atılan İlk Adım.....	28

II.DEMOKRASİ SÜRECİNİN BAŞLAMASI

A.İlk Demokratik Seçim	29
1.Seçim Öncesi Ülkedeki Durum.....	29
2.İtalya'ya Kaçış	31
3.31 Mart 1991 Seçimi.....	33
4.Geg ve Tosk'ların Seçimdeki Tutumları.....	36
B.İkinci Demokratik Seçim.....	37
1. Seçim Öncesi Ülkedeki Durum.....	37
2. 22 Mart 1992 Seçimi	38
2.1.Kampanya Dönemi	36
2.2.Seçim Sonuçları.....	40
3. Seçim Sonrası Gelişmeler	40
C.Siyasi Partiler... ..	43
1.Demokratik Parti.....	44
2.Sosyalist Parti.....	45
3.Sosyal Demokrat Parti	46
4.Cumhuriyetçi Parti.....	46
D.Yeni Dış Politika.....	47

III.EKONOMİK VE SİYASİ SORUNLAR

A.Ekonomik Sorunlar.....	48
1.Ülke Ekonomisinin Durumu.....	48
2.Dış Yardım ve Yatırım Gereksinimi.....	51
3.İşçi Dövizlerinin Ekonomiye Katkısı.....	53
B.Siyasi Sorunlar.....	55
1.Demokrasiyi Yerleştirme Çabaları.....	55
2.Yeni Anayasa İçin Halk Oylaması.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZINLIKLAR SORUNU

I.ARNAVUTLUK'TA YAŞAYAN AZINLIKLAR

A.Yunan Azınlık.....	60
1.Kuzey Epir Sorunu.....	60
2.Ominia Krizi.....	64
B.Makedon Azınlık.....	68

II.ARNAVUTLUK DIŞINDA YAŞAYAN ARNAVUTLAR

A.Kosova Arnavutları.....	70
1.Kosova Sorunu.....	70
2.Kosova Cumhuriyeti'nin İlanı ve Sırbistan'ın Tutumu...	74
3.Arnavutluk'un Kosova Politikası.....	77
4.Kosova Sorununun Uluslararası Platforma Çıkışı.....	79
B.Makedonya'da Yaşayan Arnavutlar.....	82
1.Makedonyalı Arnavutlar.....	82
2.Yeni Makedonya Cumhuriyeti ve Arnavutlar'ın Durumu.....	85
3.Arnavutluk'un Makedonya Politikası.....	88

C.Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ndeki Arnavutlar.....	88
1.Sırbistan'da Yaşayan Arnavutlar.....	88
2.Karadağ 'daki Arnavutlar.....	88
D.Yunanistan'da Yaşayan Etnik Arnavutlar.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALKANLARDA ARNAVUTLUK'UN YÜKSELİŞİ

I.KURULAN YENİ İLİŞKİLER

A.ABD ARNAVUTLUK YAKINLAŞMASI.....	91
1.ABD'nin Arnavutluk Politikası.....	91
2.Askerî İşbirliği.....	95
B.YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLER.....	96
C.İLİŞKİLERDEKİ ÇEŞİTLİLİK.....	100
D.ARNAVUTLUK-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	104
1. İki Ülke Arasındaki Tarihi Dostluk.....	104
2.Türkiye Açısından Arnavutluk'un Önemi.....	106

II.ARNAVUTLUK'UN ÖNEMİNİN ARTMASI

A.MUHTEMEL SAVAŞ TEHLİKESİ.....	110
B.ARNAVUTLUK'UN STRATEJİ K ÖNEMİ.....	112

SONUÇ

KAYNAKÇA

EKLER

GİRİŞ

Adriyatik kıyısında yüzyıllardan beri saldırılara karşı koyarak bir ulus olma özelliğini günümüze kadar taşıyan Arnavutlar'ın kökenleri M.Ö. 627-600 yıllarında Tuna ve Sova nehirleri ile Venedik arasında yaşayan İlliryalılar'ın soyuna dayanmaktadır. Yunanlılar ile birlikte en eski Balkan toplumu olan İllirya kökenli Arnavutlar, ikibin sene boyunca başta Slavların ki olmak üzere birçok akına maruz kaldılar.

İlliryalılar uzun bir süre kabileler halinde yaşadıkdan sonra, ilk çağlarda İşkodra merkez olmak üzere İllirya Devleti (M.Ö. 627-600)'ni kurdular. İlliryalıların sahip olduğu bölge uzun yıllar, Roma İmparatorluğu'na bağlı kaldı. Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Doğu Roma İmparatorluğu içinde kalan bölgeyi, Alanlar, Vizigotlar ve Hunlar işgal etti. VI. yy.'da Avarlar, VII. yy.'da Slavlar, X. yy.'ın ilk yarısında Bulgarlar, daha sonra tekrar Bizanslılar bölgeyi işgal etti. XIII. yy.'da ise Sırlar bölgenin hakimi oldu.

1383 yılından itibaren bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti başladı. Akıncı birlikleri ile başlayan Osmanlı etkisi 1517 tarihine kadar devam etti. Bu tarihten itibaren de Arnavutluk'un tamamı 1912 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesi altında kaldı. 1517-1912 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunsuz bir eyaleti olarak kalan Arnavutluk'un ilk muhtariyeti ise, Batılı Devletler tarafından Ayastefanos Antlaşmasında gündeme getirildi.

28 Kasım 1912'de bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'un sınırları 10 Temmuz 1913'de yapılan Londra Konferansı'nda tesbit edildi.

Tarih boyunca sürekli işgal altında kalan Arnavutluk Birinci Dünya Savaşı'nda İtalya, Yunanistan, Sırbistan'ın işgalinde kaldı. İkinci Dünya

Savaşı'nda ise İtalya, Almanya ve Yunanistan (Güney Epir'i)'in işgaline uğradı. Müslümanlıktan Hristiyanlığa, Rum Ortodoksluğundan, Roma Katolikliği'ne kadar her türlü inanın yer bulabildiği Arnavutluk bütün bu işgallere rağmen Adriyatik kıyısındaki varlığını günümüze kadar sürdürmeyi başardı.

Topraklarının % 70'i dağlar ve tepelerden oluşan Arnavutlar (Tablo-I) Adriyatik'in ,erkesleri durumundadır. Asya'da Kafkasya, Avrupa'da Arnavutluk coğrafi ve sosyal yönden birbirlerine benzemektedirler.

Balkanların bu küçük ülkesinin nüfusu 3.255.891 (1991)'dir. Nüfusun % 98'ini Arnavutlar, % 2'sini Yunanlılar ve Makedonyalılar oluşturmaktadır. Bununla birlikte 3 milyon'a yakın Arnavut, Arnavutluk sınırı dışında yaşamaktadır.

28748 km²'ye sahip ülkenin coğrafi boylamı, 42o 39' Kuzey (Vemoshi), 39o 39' Güney (Konispoli); coğrafi enlemi ise, 21o 40' Doğu (Vernik), 19o 16' Batı (Sazan)'dır. Arnavutluk temelde dört doğal bölgeye ayrılır:

- a. Arnavutluk Alpleri
- b. Merkezi Dağlar Bölgesi
- c. Güney Dağlar Bölgesi
- d. Batı Düzlük (ova) Bölgesi

Arnavutluk'un en yüksek noktası Korabi (2751)'dir. Diğer yüksek noktalarını, Jezerca (2694), Radohima (2570), Gramozi (2523) teşkil etmektedir.

Arnavutluk'un resmi dili Arnavutça'dır. Arnavutça Hindi Avrupai dil ailesinin İllirya kolundadır. Kuzeyde Gega, Güneyde Toska lehçesi konuşulur. Ulusal azınlıklar Yunanca ve Makedonca konuşmaktadır.

Adriyatik denizinde İtalya ile karşı karşıya olan Arnavutluk'un Kuzeyinde Karadağ, Güneyinde Yunanistan, Doğusunda Makedonya ve Kuzeydoğusunda Kosova yer almaktadır.

Bu küçük dağlar ülkesi, diğer Avrupa ülkelerinin çoğundan daha fazla bir şekilde komünizmin altında acı çekti. Soğuk savaş döneminde ekonomik geri kalmışlık, askeri önemsizlik ve politik ayrılık görüşü ile, 45 yıl boyunca (1944-1989) Himalaya dağının zirvesindeki krallık gibi Avrupalı komşularından uzak olarak kapalı kaldı.

1912 tarihinde bağımsızlığını kazanan Arnavutluk'un siyasi tarihi üç önemli dönemi kapsamaktadır. Bunlar:

- a. Kral Zogo yönetimindeki krallık dönemi,
- b. Enver Hoca dönemi yönetimindeki komünizm dönemi,
- c. Ramiz Alia ile başlayan ve Sali Berisha ile devam eden demokratikleşme dönemidir.

Bu çalışma ağırlıklı olarak demokratikleşme hareketlerini içermektedir. Bununla birlikte Balkanlarda gelişen etnik ağırlıklı problemlerin Arnavutluk'a yansması ve Arnavutluk'un önemli bir ülke haline gelmesi irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KOMÜNİZM DÖNEMİ

I- KOMÜNİZM ÖNCESİ ARNAVUTLUK (1912-1944)

A- ARNAVUTLUK'UN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altında 500 yılı aşkın bir süre kalan Arnavutluk, Balkan Savaşları sonucunda bağımsızlığını kazanan en son ülke oldu. Ağustos 1912 tarihinde Balkan Savaşı'nın sonuçlanmasıyla önce özerkliğine kavuşan Arnavutluk, Aralık 1912'de Osmanlı imparatorluğu'na bağlı bir prenslik haline geldi. 30 Mayıs 1913'de yapılan Londra Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu Arnavutluk üzerindeki bütün haklarından vazgeçmek zorunda kaldı.¹ Batılı Devletler, 29 Temmuz 1913 tarihinde Arnavutluk'un tarafsız, kalıtsal, egemen ve büyük güçlerin garantisi altında bir prenslik olarak kalmasına karar verdiler. Batılı Devletlerce oluşturulan yeni prensliğin içinde, Balkanlarda yaşayan 1.5 milyon Arnavut'un ancak 800 bin kadarı çizilen yeni sınırlar içinde kalabildi. Yunanistan, Korçe ve Gjirrokaster; Karadağ ise, İşkodra üzerindeki baskılarını devam ettirecek bu yeni sınırları tanımadıklarını açıkladılar.² 10 Temmuz 1913'de Londra Konferansında Arnavutluk'un bağımsızlığı tanınırken, Arnavut halkı da uzun ve karışık bir siyasi hayata başlamış oluyordu.

¹ Ferhat Başdoğan, Arnavutluk ve Türkiye-Arnavutluk İlişkileri, Stratejik Etüdler Bülteni, Eylül 1991, sayı: 86, s. 66.

² Georges Castellani, Balkanların Tarihi. Çev.: Ayşegül Yaraman, Milliyet Yayınları, İstanbul 1992, s. 392-393.

Arnavutluk'u himayesi altına almış bulunan Batılı Devletler, ülkenin iç ve dış durumu düzelinceye kadar Avusturyalı Prens Wilhelm Von Wied'ı Arnavutluk'un geçici Devlet Başkanı olarak Arnavutluk'a gönderdi. 17 Mart 1914'de İtalyan, İngiliz ve Fransız birliklerinin eşliğinde Avusturya-Macaristan'a ait bir gemi ile Arnavutluk'a gelen prens, 3 Ekim 1914'de geldiği ülkeden ayrılmak zorunda kaldı.³ Bu geçiş döneminde ülkeyi görünüşte Avusturyalı Prens yönetmekte iken, gerçekte, İşkodra'da bulunan bir İngiliz Amirali yönetiyordu.⁴

Birinci Dünya Savaşı başladığında bağımsızlığının henüz birinci yılında olan Arnavutluk'u, İtalyan, Yunan ve Sırp güçler işgal etmeye başladı. 1915 tarihli gizli bir antlaşma ile, Arnavutluk'un kuzeyini Karadağ ve Sırbistan, güneyini Yunanistan, kalan topraklarında İtalya'nın himayesi altında kalması kararlaştırıldı. Bu paylaşım İtalya'nın Adriyatik'in öteki kıyısında güçlü bir devletin yerleşmesini engelleme amacını taşıyordu. İtalya Yunanistan'ın Kuzey Epir ve Trakya'daki haklarını, Yunanistan'da İtalya'nın Arnavutluk ülkesi üzerindeki hakimiyetini destekleyen bu gizli anlaşma Arnavut halkını silahlı ve siyasal mücadele vermeye yöneltti. Siyasal hareket öncelikle İtalya'nın denetiminde Arnavut Ulusal Meclisi'nin kurulması ile başladı. Aralık 1919'da ise Arnavutluk'un liman kentlerinden birisi olan Durres'te 50 temsilcinin katılımı ile gerçekleşen bir kongre düzenlendi.

Yapılan bu kongre sonucunda Turhan Paşa başkanlığında, yasama yetkisini de elinde bulunduracak bir hükümet seçildi. Yeni hükümet Arnavutluk'un toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla Paris Barış Konferansı'na bir heyet gönderdi. Ocak 1920'de Lushaje'de ikinci bir kongre toplandı. Bu kongre sonunda, hem Arnavutluk toprak

³ Başdoğan ,loc.cit

⁴ William M. Sloane, Bir Tarih Laboratuvarı: Balkanlar, Süreç Yayınları, 1987 İstanbul,s. 147.

bütünlüğünün korunması hem de, ülkedeki İtalyan işgalinin sona erdirilmesi kararı alındı. Yapılan bu ikinci kongrede Süleyman Delvina başkanlığında yeni bir hükümet oluşturuldu. Oluşturulan bu yeni hükümet yürütme yetkisini dört kişiden oluşan Yüksek Konsey'e, yasama yetkisinide, 37 üyeden oluşan Ulusal Konsey'e verildiğini açıkladı. Şubat 1920'de hükümet Tiran'a taşındı. Devam etmekte olan Paris Barış Konferansı'na da yeni bir heyet gönderildi. Yeni hükümetin kurulması ile birlikte Arnavutluk'un her yanında İtalyanlar'a karşı gösteriler, kırsal alanda da yer yer silahlı mücadeleler başladı. Silahlı mücadele ve gösterilerin artması sonucunda İtalya 2 Ağustos 1920'de yeni hükümet ile anlaşmak zorunda kaldı. İki ülke arasında "Dostluk Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşmaya göre, İtalya Saseno adası elinde kalmak şartı ile tüm askerlerini Arnavutluk'tan çekmeyi kabul etti.⁵

Paris Barış Konferansı sonunda ise ABD Başkanı Wilson Arnavutluk'un 1913 yılında Londra Konferansı'nda tesbit edilen siyasi sınırları ile bağımsızlığının tanındığını açıkladı.⁶ Aralık 1920'de Arnavutluk'un Milletler Cemiyetine üyeliği kabul edildi.⁷

B- AHMET ZOGO ETKİSİNDE ARNAVUTLUK (1920-1939)

1. Parlamenter Demokrasi Dönemi (1920-1928)

Bağımsızlığını ikinci kez Batılı güçlere onaylatan Arnavutluk ülke içinde siyasal istikrarı bir türlü sağlayamadı. Nisan-1921 ile Aralık 1921

⁵ Sina Aksin ve Melek Fırat, İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar, Balkanlar, OBİV Yayınları, 1993-İstanbul, s. 109-110.

⁶ Necip P. Alban, Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal 1982, Ankara, s. 29.

⁷ Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar, Çev.: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 1994, İstanbul, s. 108.

arasında ÷lkede beş kez hükümet değışti. Beşinci hükümeti kuran Halk Partisi'nin en önemli özelliğı ise İçişleri Bakanı'nın Ahmet Zogo olmasıydı. Ahmet Zogo kısa fakat çok hareketli olan siyasal yaşamına da böylece başlamış oluyordu. Aralık 1921'de Halk Partisi tarafından kurulan beşinci hükümete karşı olan muhafazakar güçler, zaman kaybetmeden harekete geçtiler. Ahmet Zogo dışında hükümetin diğer üyeleri Tiran'dan atılmak zorunda kaldı. Ahmet Zogo ise silahlı mücadele ile muhafazakarlara karşı koymaya çalıştı. Ahmet Zogo bu zor durumdan muhafazakar güçlerin lideri Şevket Verlaci'nin kızı ile evlenerek kurtuldu. Muhafazakarlar ile bu yakınlaşmasından sonra; Aralık 1922'de Ahmet Zogo'nun Başbakan ve İçişleri Bakanı olduğu yeni bir hükümet göreve başladı. Göreve başlayan Ahmet Zogo ÷lkeyi yabancı danışmanlarla idare etmeye çalıştı. Maliye Bakanlığı Hollandalı, İçişleri Bakanlığı İtalyan ve ordu da Avusturyalı danışmanlar görev yapmaya başladılar. Bununla birlikte Ahmet Zogo İstanbul ile olan tüm ilgisinide kesti.

Ülkeyi yabancı danışmanlarla dolduran Ahmet Zogo'ya karşı muhalefet kesiminden ağır eleştiriler gelmekteydi. Bu eleştirilere daha fazla dayanamayan Ahmet Zogo Şubat 1924'de istifa etti. Hemen sonrasında Ahmet Zogo'ya karşı en çetin muhalefeti yapan "Genç Arnavutlar Birliğı" lideri Avni Rüstem öldürölünce, ÷lkenin dört bir yanından Tiran'a halk akın etmeye başladı. Ahmet Zogo Yugoslavya'ya kaçarken, Fan S. Noli liderliğinde yeni bir hükümet kuruldu. Noli açıkladığı programında, anti-feodal demokratik reformları uygulayacağını, halkın yaşam düzeyini yükselteceğini ve SSCB ile, diplomatik ilişkiler kuracağını belirtti. F. S. Noli bütün bunları yapabilmek için gerekli halk desteğinden yoksundu. Ayrıca orduyu yeni düzeni savunacak şekilde örgütleyememişti. Noli'nin bu eksikliğini gören Ahmet Zogo, Arnavutluk'un komünizme kaymasından endişe duyan

Yugaslovya hükümetinin desteği ile Arnavutluk'a tekrar döndü. Oluşturduğu ordu Aralık 1924'de Noli'nin İtalya 'ya kaçmasını sağladı. A. Zogo 1925'de yeni hükümeti kurdu ve Cumhuriyet ilan edildi. 31 Ocak 1925'de görev süresi 7 yıl olarak belirlenen Cumhurbaşkanlığına seçildi. Oluşturulan yeni anayasa da Cumhurbaşkanı'nın koşulsuz veto yetkisi, seçim çağrısı ve anayasada değişiklik yapma hakkı bulunuyordu.⁸

2. Diktatörlük Dönemi (1928-1939)

Ahmet Zogo Cumhurbaşkanı olduktan sonra, kısa bir sürede muhalefeti etkisiz duruma getirdi. Bununla birlikte iç huzursuzluk, İtalya ile olan ilişkilerin gelişmesi ile daha da arttı. Arnavutluk Merkez Bankası'nın İtalya 'da kurulması, polis teşkilatı ve orduda İtalyan müfettişlerin bulunmasına izin veren bir yasa çıkarılması, hukuk sisteminin İtalyan yasaları ele alınarak hazırlanması ve İtalya ile 1926 yılında imzalanan "Dostluk ve Güvenlik Antlaşması" ile Arnavutluk'da statükonun korunması konusunda İtalya 'ya da hak ve yükümlülük tanınması, Arnavutluk'un uluslararası alanda İtalya 'nın yarı sömürgesi durumuna gelmesi anlamını taşıyordu. İtalya ile ilişkilerini geliştirmesiden güç alan Ahmet Zogo 1 Eylül 1928'de "Kral Zog I" adıyla taç giydi. ⁹Bu karar uluslararası alanda tepki ile karşılandı. 11 Ekim 1928'de Le Petit Parisen gazetesi yazarı Henry Berraux'u kabul eden Atatürk, Ahmet Zogo'nun kendisini kral ilan etmesini eleştirerek; "... kendi kendini kral tayin eden bu adam ulusuna ihanet etmemeliydi. Millet, parlamento, hükümet ve hatta samimi bir dost bile ona karşı çıkmalıdır..." şeklinde açıklamada bulunmuştur. ¹⁰

⁸ Aksin , op. cit., s. 110-111.

⁹ Ibid.s. 111-112, ayrıca bk, Yerasimos, op.cit.,s. 77.

¹⁰ Alpan, op. cit., s. 30.

1926 yılında İtalya ile yapılan beş yıl süreli "Dostluk ve Güvenlik Antlaşması"nın 1931 yılında yenilenmesi gerekiyordu. Arnavutluk içinde tam hakimiyetini kurduğuna inanan Ahmet Zogo (Kral Zog I) İtalya 'nın desteğine artık ihtiyacı olmadığını düşünerek antlaşmayı yenilemedi. Uzun süredir İtalya ile olan sıcak ilişkiler, antlaşmanın yenilenmemesi ile bozulmaya başladı. İtalya ile antlaşmayı yenilemeyen Zogo 1934 yılında Yugoslavya ile bir ticaret antlaşması imzalayarak İtalya 'yı tamamen karşısına almış oldu.¹¹

II- ARNAVUTLUK'UN KOMÜNİZME GEÇİŞİ

A- ARNAVUTLUK'UN İTALYA TARAFINDAN İŞGALİ

Birinci Dünya Savaşı'nın yaraları henüz sarılmamışken yeni bir savaşın çıkma olasılığı belirmeye başladı. 9 Mayıs 1936'da Habeşistan'ı işgal eden İtalya 'yı Batılı Devletler, Milletler Cemiyeti nezdinde ağır bir şekilde elştirdiler ve işgale karşı çıktılar. Habeşistan işgalinde umduğunu bulamayan İtalya , Almanya'nın da desteğini alarak Arnavutluk'u işgal etmek istedi. İtalya için Almanya ile ittifakın ön şartlarından birisi de, Arnavutluk'un İtalya 'ya bırakılmasıydı. Nitekim Musolli'ni yaptığı açıklamada, "Hiç kimse gamalı haç'ın Adriyatik'e yerleşmesini hoşgörüle karşılayamaz" diyerek tavrını ortaya açıkça koymuş oldu. Bu gelişmelerin sonucunda 7 Nisan 1939 günü İtalya Arnavutluk'u işgal etti.¹² İtalya etkisinde uzun yıllardır kalan Arnavutluk'un işgali zor olmadı. 12 Nisan 1939'da ise Tiran'da toplanan Arnavutluk Kurucu Meclisi, Arnavutluk tacını İtalya Kralı'na verdi. İtalya Kralı III. Victor Emmanuel, Habeşistan ümapatorluğu'ndan sonra şimdi de Arnavutluk

¹¹ Aksin, loc. cit.

¹² Yerasimos, op. cit., s. 79.

Kralı ünvanını almış oldu. 20 Nisan 1939'da ise Roma ve Tiran hükümetleri arasında imzalanan antlaşma ile gümrük ve para birliği kuruldu.¹³ İtalya 'nın Arnavutluk'u hiçbir zaman kaybetmeyi göze alamayacağını hesap edemeyen Kral Zogo ise, ülkesini terketmek zorunda kaldı.

B. KRAL ZOGO'NUN ÜLKEYİ TERKETMESİ

İtalya ile ilişkileri gerginleştiren Kral Zogo İtalya 'nın Arnavutluk'u işgal etmesiyle birlikte önce Yunanistan'a oradan da İngiltere'ye gitmek zorunda kaldı.¹⁴

29 yaşında Cumhurbaşkanı, 32 yaşında Arnavutluk Kralı olan Zogo, ülkesinde ve diğer ülkelerde bulunduğu sıralarda birçok suikast tehlikesi atlattı. Halkı tarafından fazla sevilmeyen Zogo Arnavutluk'a tekrar hakim olma ümitlerini kaybedince İngiltere'de daha fazla kalamadı. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte Mısır Kralı Faruk'un davetlisi olarak Kahire'ye gitti. 1953 yılında Faruk'un devrilmesine kadar Mısır'da yaşayan Zogo daha sonra Fransa'ya geçti. 3 yıl Cumhurbaşkanlığı, 11 yıl krallık yapan Ahmet Zogo 22 yıl sürgünde yaşadktan sonra, 9 Nisan 1961'de Pariste öldü.¹⁵

¹³ Fahir Armaoğlu, 20 yy. Siyasi Tarihi C. I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987. s. 293-294.

¹⁴ İhsan Gürkan, II. Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar, Balkanlar, OBİV Yayınları 1993, İstanbul, s. 135.

¹⁵ Yılmaz Çetiner, Şu Bizim Rumeli, Milliyet Yayınları, 1994, İstanbul, s. 165-169.

C. İŞGALLER KARŞISINDA KOMÜNİZMİN YÜKSELİŞİ

İtalya'nın Arnavutluk'taki etkinliği uluslararası alanda bilindiğinden, İtalya 'nın Arnavutluk'u işgali fazla bir etki yaratmadı. Bununla birlikte 28 Ekim 1940'da İtalya 'nın Yunanistan'ı işgal etmesi, Yunanlar ile Arnavutlar'ı işgalci güce karşı birbirlerine yaklaştırmadı. Aksine Arnavutlar, Yunan Epir'i üzerindeki iddalarını devam ettirdiklerinden İtalyanları destekleyici tavır aldılar. Fakat İtalyanlar Yunanistan'da beklenen başarıyı göstermediler. Bunun üzerine Almanlar Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk'u kısa sürede etkisi altına aldı. Yugoslavya'ya bağlı Kosova bölgesinin yönetimini de Arnavutlar'a verdi. Almanların Arnavutlar'ın lehine olan bu yaklaşımlarına rağmen Arnavutlar ülkede silahlı çete birlikleri kurdular. İşgalci güçlere karşı direnme başladı. Bu direnişte halkı komünist gruplar organize ediyordu. Tek çatı altında olmayan komünist grupları tek bir parti altında toplanmasını sağlamak amacıyla Yugoslav lider TİTO, Ekim 1941'de Arnavutluk'a iki temsilcisini gönderdi. Komünist grupları kısa sürede biraraya getiren temsilciler ülkedeki sosyalizmin yolunda açmış oldular. Sağlanan bu birlik sonucunda, Kasım 1941'de Arnavutluk Komünist Partisi kuruldu ve Enver Hoca parti sekreterliğine getirildi.¹⁶

Komünistler, işgalci güçlere karşı halkı organize ederek büyük güç kazanmaya başlayınca, Arnavutluk Komünist Partisi Mart 1943'de ilk Ulusal Konferansını gerçekleştirdi. İtalya 'nın faşist lideri Musollini Temmuz 1943'de iktidardan düşünce, komünistler, Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu kurdular. Bu durumdan hoşnut olmayan Almanlar Yunanistan'daki birliklerini Arnavutluk'a kaydırarak, denetimi tekrar ellerine aldılar. Almanlar, Tiran'da geçici bir hükümet kurulduğunu

¹⁶ Gürkan , op. cit.,s. 136-137.

açıkladı. insiyatifi ellerinde tutmaya çalışan Almanlar, ülkenin bağımsızlığını tanıyacaklarını, ulusal ordu ve polis gücünün kurulmasına izin vereceklerini açıkladılar. Almanların bu açıklamalarını yetersiz bulan komünist güçler dağlara çekilerek işgalci güçlere ve bu güçlere destek olan işbirlikçilere karşı direnmeye devam ettiler. Alman güçleri Kasım 1943 yılında komünist birliklere karşı büyük bir saldırıya geçti. Enver Hoca liderliğindeki komünistler zor anlar yaşadıysa da Ocak 1944'de saldırı etkisiz hale getirildi.¹⁷

Enver Hoca yönetimindeki Ulusal Kurtuluş Cephesi 3 yıl süren çetin savunma direnişinin sonucunda istediklerini elde ettiler. İşgalci güçlere karşı uzun süre mücadele eden komünistler 29 Kasım 1944'de ülkeyi tüm işgalcilerden temizleyerek ülkenin tamamında etkili duruma geldiler.¹⁸

İşgalci güçlerden kurtulan Arnavutluk halkı kendilerini nelerin beklediğini bilmeden, Enver Hoca'lı uzun ve acı dolu yeni bir siyasi hayata sevinç çığlıkları içinde başlamış oluyordu.

III. ENVER HOCA'LI YILLAR (1944-1985)

A-ARNAVUTLUK HALK CUMHURİYETİ'NİN KURULMASI (11 Ocak 1946)

İşgalci güçlere karşı kazanılan zafer sonrasında Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin siyasi ağırlığı ülkede daha fazla hissedilmeye başladı. 24 Mayıs 1944'de Permet kasabasında toplanan Anti-faşist Kurultayı'nın toplanması ile Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki ilk adım atılmış oldu. 26 Mayıs 1944'de Anti-faşist Milli Kuruluş Komitesi

¹⁷ Castellan op. cit.,s. 479-482.

¹⁸ S. Gökhan, Sosyalist Arnavutluk, Yıldız Yayınevi, 1979, İstanbul,s. 46.

kurularak geçici hükümet görevini üzerine aldı. Geçici hükümetin başkanlığına da Enver Hoca getirildi.¹⁹

1944 yılının sonunda madenler millileştirildi. Alman ve İtalya uyrukluların mülklerine, ulusal ve diğer bankaların hesaplarına devlet adına el konuldu. Nisan 1945'te ise bütün özel araçlar karşılığında sabit bir tazminat ödenerek devletin mülkiyetine geçirildi. Millileştirme hareketi tamamlandıktan sonra 2 Aralık 1945'te ülkede genel seçimler yapıldı.

Arnavutluk Komünist Partisi bu seçimlerde oyların % 93.16'sını alarak meşru olarak iktidara geldi. Kurucu Meclis 11 Ocak 1946'da Arnavutluk'un bir Halk Cumhuriyeti olduğunu ilan etti. 14 Mart 1946'da Kurucu Meclis yeni anayasayı kabul ederek görevini tamamladı ve Halk Meclisi'ne dönüştürüldü. Yeni kurulan Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin Başkanlığı'na da Enver Hoca seçildi.²⁰

B- ENVER HOCA (1908-1985)

Yaşamı ve mücadelesiyle, Marksizm-Leninizm'in kararlı savunucusu ve uygulayıcısı olan komünist lider Enver Hoca, 16 Ekim 1908 yılında Gjirokaster'da doğdu. Babası avukat olan Enver Hoca Korçe de bulunan Fransız Lisesi'ni bitirdi. 1930 yılında burslu olarak Fransa'nın Montpellier Üniversitesi'ne başladı. Fransa'da bulunduğu yıllardan kısa sürede Fransız Komünist Partisi ile ilişkilerde bulunarak Marksizmi öğrendi. Partinin yayın organı olan L' Humanite (insanlık)'de Kral Zogo yönetimini eleştiren yazılar yazdı. Kral aleyhtarı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle bursu kesildi. Bursu kesilince Fransa'dan Belçika'ya geçerek

¹⁹ Necip P. Alpan, Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk, Kardeş Yayınları, 1975, Ankara, s. 85.

²⁰ Arnavutluk Emek Partisi Tarihi-2, Çev. İsmail Aydın, Yurt Kitap-Yayın, 1990, İstanbul, s. 33-36.

hukuk öğrenimi görmeye başladı. Bir süre Brüksel'deki, Arnavutluk Elçiliği'nde sekreter olarak çalıştı. Kral Zogo yönetimini burada da eliştirici yazılar yazınca, elçilikteki görevine son verildi.

1936 yılında ülkesine dönmek zorunda kalan Enver Hoca, 4 ay Tiran Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptı. öğretmenliği ile birlikte devrimci savaşımını daha aktif bir şekilde yürütmeye başladı. Arnavutluk'taki ilk komünist grup olan Korçe Komünist Grubu'na katıldı. Kısa sürede aktif üyelere birisi oldu. 1939 yılında Korçe Komünist Grubu-Tiran Kolu'nun başına geçti. Dağınık durumda olan komünistleri toplamak amacıyla 8 Kasım 1941'de Parti Kuruluş Kongresi'ni topladı ve partinin kuruluşunu ilan etti. 8 Kasım 1941'den itibaren 44 yıl parti başkanlığı yaptı. 1942 yılında Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni örgütledi ve cephenin başkanlığını yaptı. Temmuz 1943'de toplanan Ulusal Kurtuluş Cephesi Genel Kurulu'nda Ordu-Siyasi Komiserliğine getirildi. ölümüne kadar Arnavutluk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı olarak kaldı. 26 Mayıs 1944'de kurulan geçici hükümetin başkanlığına getirilen Enver Hoca, 11 Ocak 1946'da Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte devlet başkanı oldu. 11 Nisan 1985 yılında ölünceye kadar ülkenin tek hakimi olan Enver Hoca yaşadığı süre içerisinde Marksist-Leninist kuramın yılmaz savaşçısı oldu.²¹

C- DIŞ POLİTİKADAKİ DEĞİŞKENLİK

1946-1985 yılları arasında Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin liderliğini yapan Enver Hoca, iç politikadaki katı fakat, istikrarlı

²¹ Çetiner, op. cit.,s. 170-174; Alpan, Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk, s. 53-55; Komünizme Adanmış Bir Yaşam Enver Hoca, Ocak (Siyasi Dergi), Ağustos 1994, Sayı: 80, s. 6-7; Castellan op. cit. s. 479-480.

uygulamalarını uzun süre devam ettirirken, dış politikada aynı sürekliliği gösteremedi.

Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin ilanından birkaç ay sonra hükümet, karasularının 3 millik sınıra kadar uzadığını ve bunun, özellikle Korfu Kanalı'ndaki durumu etkileyeceğini ilan etti. Arnavutluk'un bu tutumuna karşı İngilizler bölgeye dört muhrip gemisi gönderdiler. 22 Ekim 1946 günü iki gemi mayına çarptı ve 44 İngiliz denizcisi öldü. İngiltere'nin başvurusu sonucunda Uluslararası Adalet Divanı Arnavutluk hükümetinin tazminat ödemesine karar verdi. Bu olaydan sonra ABD ve İngiltere, Arnavutluk'un BM örgütüne alınmasına karşı çıktı. Ayrıca Amerikan Senatosu Yunanistan'ın Güney Arnavutluk'a ilişkin toprak ve azınlık isteklerini destekleme kararı aldı. Bu suretle Arnavutluk ile Batı devletleri arasındaki ilişkiler iyiden iyiye bozuldu. Arnavutluk'ta sosyalist gruba sıkı bir şekilde bağlanma ihtiyacı duydu.²²

Enver Hoca dönemindeki Arnavutluk dış politikasını, Yugoslavya Etkisi (1945-1948), SSCB'ne Yakınlaşma (1948-1961), Çin ile ilişkiler (1961-1978) ve Yalnızlık Politikası (1978-1985) olarak dört ayrı dönemde inceleyebiliriz. Bu dönemlerde özellikle dış yardım ve siyasal iktidarın durumu ilişkilerin belirlenmesinde önemli iki faktör olmuştur.

1. Yugoslavya Etkisi (1945-1948)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte Arnavutluk süratle Yugoslavya'nın etkisine girmeye başladı. Batı ile kötüye giden ilişkilerinin yanı sıra SSCB'nin Arnavutluk üzerinde Yugoslavya etkisine rıza göstermesi Arnavutluk'u Yugoslavya ile işbirliğine zorladı. Savaş sonrasında Arnavutluk'un dış yardım ihtiyacını karşılayan Yugoslavya ile

²² Gürkan , op. cit. s. 153.

iyi ilişkiler, başlangıçta olumlu bir şekilde ilerledi. Daha sonraları Yugoslavlar, İtalyanlar gibi Arnavutluk'u bir ekonomik koloni haline getirmek istedi. Yugoslavlar, ham maddeleri çok ucuza satın alarak, ortak şirketler vasıtasıyla ülkeyi ve kaynakları sömürmeye, Arnavutluk'un kalkınmasını engellemeye başladı. Yugoslav uzmanlardan şikayetler artınca, yönetimde izlenmesi gereken dış politika çizgisi üzerinde fikir ayrılıkları ortaya çıktı. Daha bağımsız bir yol seçilmesini isteyen ılımlı grup, batı ile ilişkilerin geliştirilmesini benimserken, diğer bir grup daha yüksek bir kalkınma düzeyine erişinceye kadar Yugoslavya ile ilişkilerin devam ettirilmesinden yanaydı. İlimli grup Ekim 1946'da Parti Merkezi Komitesince partiden ihraç edildi.

Enver Hoca, Yugoslavya kontrolünü sınırlamak için bazı girişimlerde bulundu. Yugoslavya ile bağlarını korumayı istemekle birlikte alternatif bir arayışın içine girdi. Haziran 1948'de Yugoslavya ile SSCB'nin arası açılınca, Arnavutluk Yugoslavya'dan kopmak için aradığı fırsatı bulmuş oldu. Temmuz 1948'de Yugoslavyalı danışmanlara Arnavutluk'u terketmeleri için 48 saat süre verildi. Arnavutluk iki ülke arasındaki ekonomik anlaşmalarında tek taraflı feshine karar verdi.²³ 8-12 Kasım 1948'de parti kurultayı toplandı. Arnavutluk Komünist Partisi'nin adı değiştirilerek "Arnavutluk İşçi Partisi" adını aldı. Yugoslav lider Tito taraftarı politikacıların tamamı partiden ihraç edildi.²⁴

İkinci Dünya Savaşı ile başlayan sıcak ilişkiler Yugoslavya'nın, İtalya'nın yerini almak istemesinden dolayı 3 yıl gibi kısa bir sürede gerginleşti. Ayrıca Arnavutluk'un kendisine daha güçlü bir müttefik olan SSCB kanadına tam olarak geçmek istemesi ve ekonomik çıkarlarını

²³ Ibid. s. 153-154.

²⁴ Alpan, Tarih Işığında Arnavutluk, op. cit. s. 89.

Yugoslavya'dan çok SSCB'de görmesi ilişkilerin hızla gerginleşmesinde etkili olmuştur.

2. SSCB'ne Yakınlaşma (1948-1961)

Enver Hoca Temmuz 1947'de Yugoslavya ile ilişkilerini tam olarak kesmeden önce, Moskova'yı ziyaret etti. Ziyaret sırasındaki görüşmede Stalin, Yugoslavya'nın Arnavutluk'u kontrol etmesini uygun bulmasına karşın, ekonomik yardım sözünde bulundu. Arnavutluk'un Yugoslavya ile bağları kopunca ekonomik yardım sözünü yerine getiren Stalin Arnavutluk'ta biranda kahraman oldu. SSCB'nin bütün yardım projeleri Arnavutluk tarafından kabul edildi. Enver Hoca'ya "Ulusal Lider" ünvanı verildi. Böylelikle Arnavutluk Sovyet yanlısı bloka sağlamca yerleşmiş oldu.²⁵

SSCB ile ilişkilerin kurulmasında Stalin'in etkisinin olduğunu bilen Enver Hoca, daha sonra yaptığı açıklamada; "Partimiz ve halkımız Karl Marks'ın, Lenin'in, Stalin'in yolunda yürüyecektir. Sosyalist Arnavutluk'un gelecek kuşakları sevgili partililerinin çizgisine bağlı olarak ilerleyeceklerdir. Komünist olsun, partisiz yurttaşlar olsun, Arnavutluk onların şanlı eğiticisi Stalin'e karşı saygı duymaktadır." sözleri ile SSCB'ne olan bağlılığın önemini vurguluyordu.²⁶

SSCB ile ilişkiler başlangıçta Arnavutluk'a istihdam güvencesi sağlamış buna karşılık dinsel inanç ve uygulamalara kısıtlamalar getirmişti. Eğitim ve öğretim sistemlerinde Marksist ideolojiyi öğretmenin yanı sıra, toplumu bir komünist blok haline dönüştürmek için insanları eski ve asıl kişiliklerinden arındırıp sosyalizme bağlı bir kişi haline getirmesi amaçlanmıştır.²⁷

²⁵ Gürkan , op. cit. s. 154.

²⁶ Enver Hoca Stalin'i Anlatıyor, Çev.: Selçuk Kış, Yurt Kitap-Yayın, 1988, Ankara, s. 29.

²⁷ Gürkan , op. cit. s. 157.

Arnavutluk SSCB ile kurduğu iyi ilişkiler sonucunda yeni müttefiğinin desteğini alarak 14 Aralık 1955'de Birleşmiş Milletler'e üye oldu. 1960 yılına gelene kadar Arnavutluk SSCB'den aldığı ekonomik yardım ile ülkesinde istikrarı sağladı. Bununla birlikte Stalin'in 1953 yılında ölmesiyle ilişkiler eski canlılığını kaybetti. Yeni başkan Kruşçev ile iyi geçinemeyen Enver Hoca, 1948'de başlayan yakınlaşmanın artık bittiği görüşündeydi. Ekim 1960 yılında Kızıllararası Parti Kurultayında SSCB ile Arnavutluk'un arası iyice açıldı. 23 Ekim 1961'de ise Moskova'da toplanan Dünya Komünistleri Kurultayı'nda Enver Hoca ile Kruşçev karşılıklı olarak çok sert ithamlarda bulundular. Bu olaydan sonra iki ülkenin arası iyice açıldı. 1961 yılından sonra Arnavutluk SSCB ile bağlarını kopararak Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkileri geliştirme yönüne gitti. Nihayet Eylül 1969'da, 1961'den beri fiilen ayrı olduğu Varşova Pakti'ndan da resmen çekildiğini açıklayan Arnavutluk, SSCB ile ilişkilerini 1990 yılına kadar tamamen kopartmış oldu.²⁸ Enver Hoca, SSCB'nin Marksizm-Leninizm çışgisinden ayrıldığını ve yeni politikaların sosyalizmden uzak olduğu görüşünü savunuyordu. SSCB ile ilişkilerin gergin olduğu sıralarda yaptığı açıklamada; "Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongre'nin öne çıkardığı modern revizyonizm, halk demokrasisi ülkelerde yayılmakla yetinmiyor, bütün organik pisliğinide dışa vuruyor" diyerek, tepkisini açıkça dile getiriyordu (29).²⁹

SSCB'nin Arnavutluk ile ilişkilerinin bozulması, Doğu Bloku'nun bu güçlü ükesinin Akdeniz'deki etkisini de azalttı. Arnavutluk sosyalist olduğunu iddia etmekle birlikte, sonuç olarak Sovyet etkisine karşı koydu. Eğer Sovyetler Arnavutluk'taki Vlore deniz üssünü devamlı olarak

²⁸ Alpan , Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk, op. cit. s. 89-90.

²⁹ Enver Hoca, Kruşçevciler, Anılar, Yurt Kitap-Yayın, 1990, İstanbul,s. 123.

kullanabilmiş olsaydı, Akdeniz'deki güçler dengesi de tamamen değişmiş olacaktı.³⁰

3. Çin İle İlişkiler (1961-1978)

Stalin'in 1953 yılında ölmesiyle SSCB'de meydana gelen gelişmeler, Rus-Çin uyuşmazlığı ve komünist dünyanın liderliğindeki çekişme Arnavutluk'u oldukça etkiledi. Bu olaylar sonucunda Arnavutluk Çin Halk Cumhuriyeti'ni kendisine daha yakın bulmaya başladı.³¹

1957-1959 yılları arasında Kruşçev (Khrushchev) Arnavutluk ile uzlaşmak için yoğun çaba sarfetmiş olmasına rağmen, ilişkiler 1960'da kopma noktasına geldi. Buna karşın, Arnavutluk-Çin ilişkileride hızlı bir gelişme seyrinin içerisine girdi. Kruşçev iç politika sistemini Stalin'in görüşlerinden arındırması, dış politika da barış içinde birlikte yaşama politikası hem Arnavutluk, hem de Çin'in SSCB'ye tepki göstermesine neden oldu. Sovyetler'e karşı duyulan bu tepki Çinile Arnavutluk'u daha da yakınlaştırdı.³²

Çin ile ilişkilerin iyi olduğu 1961-1978 yılları arasında, Arnavutluk önce kurucusu olduğu Varşova Paketi'nden ayrıldı. Daha sonra uluslararası toplantıların hiçbirine katılmayacağını açıkladı. 1976 yılında da Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin ismi Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti olarak değiştirildi. 1978 yılına gelindiğinde Çin Arnavutluk'a vermeyi kararlaştırdığı yardımı ve desteği yeterince sağlayamayınca ilişkiler bozulmaya başladı.³³ Arnavutluk 1978 yılında Çin ile ilişkilerini tamamen kesince, ülkeye gelen Çin yardımı da

³⁰ Yerasimos , op. cit. s. 80.

³¹ Gürkan , op. cit. s. 128.

³² Ibid. 154.

³³ Başdoğan , op. cit. s. 128.

tamamen kesildi. Bu yıldan sonra Çin'den uzaklaşan Arnavutluk'ta derin bir ekonomik kriz yaşandı.³⁴

Komünist yönetim iktidarda bulunduğundan beri 33 yıl geçmişti. Bu 33 yıl içerisinde üç önemli ittifak kuran yönetim; bu ittifaklar sonucunda ülkenin kalkınmasını hızlandırmak pahasınada olsa batılı ve diğer ülkelerle ilişkilerin tamamen kesilmesinin faturasını, ileriki yıllarda çok daha acı bir şekilde ödedi.

4. Yalnızlık Politikası (1978-1985)

Arnavutluk üç evreli bir dış politika izledikten sonra, güçlü bir ülkeye bağlı olmadan yeni bir dış politika yürütmeye başladı. Bu yeni dış politika yalnızlığı içeriyordu. Yalnızlık politikasına çekilen Enver Hoca yaptığı bir açıklamada "Arnavutluk İşçi Partisi"nin hedefi, Arnavutluk halkının ulusal bağımsızlığı ve faşizmden arınmış bir Arnavutluk'ta demokratik halk hükümetinin kurulması için savaştırmaktır", diyerek yeni stratejisini iç politika ağırlıklı olarak belirliyordu.³⁵ Enver Hoca yaptığı diğer bir konuşmada ise, "Arnavutluk dış politikasında, politik ve ekonomik bir pakta bağımlılık söz konusu değildir.³⁶ Arnavutluk emperyalist büyük devletlerin bir pazarlık aracı olmasından çıkmış, özgür ve bağımsız bir devlet olarak yerini almıştır"³⁷, açıklamasıyla yalnızlık politikasındaki tutarlılığını ortaya koyuyordu.

Arnavutluk 1945-1978 yılları arasında sırasıyla, Yugoslavya, SSCB ve Çin ile kurduğu ilişkilerde ekonomik ve teknolojik yardım alıp, diğer devletler ile olan ilişkisini büyük oranda kesmiştir. Yalnızlık politikasına geçiş ile birlikte, Arnavutluk belirli bir gücün etkisi altına

³⁴ Robert Austin, What Albania Adds to the Balkan Stew, Orbis, Spring 1993, s.261.

³⁵ Ibid. s. 67.

³⁶ Arnavutluk Emek Partisi Tarihi-1- Çev.: İsmail Aydın, Yurt Kitap-Yayın, 1990, İstanbul, s. 91.

³⁷ SQIPERIA, 1989, Tirana, s. 175.

girmemiştir. Bununla beraber, özellikle Türkiye, İtalya , Fransa, Almanya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya ile ticari ve diplomatik ilişkiler kurdu.³⁸

1978 yılında yalnızlık politikası ile dış bağlantıyı asgari düzeyde tutan Enver Hoca, ülkenin ekonomik yönden iflasını da hazırlamış oldu. Yeni politikası ile dış yardım alamayan Arnavutluk, kendi kendine yetmeye çalışmışsa da ekonomik bir krize girmekten kurtulamadı. Bu durum özellikle Enver Hoca'nın 1985'de ölmesi ile daha da açığa çıktı. Demokratikleşme hareketlerinin başlamasıyla, Arnavutluk'un ekonomik yönden çok güçsüz olduğu ve dış yardım olmadan ülkenin kalkımının mümkün olmadığı Avrupalı uzmanlarca da onaylandı.

D. ENVER HOCA'NIN UYGULADIĞI BASKI REJİMİ

Enver Hoca'nın 1946'dan 1985'e kadar uyguladığı rejim, dünyanın en baskıcı rejimlerinden birisiydi. Bu rejim ülkede demokratik liderlerin ve düşünürlerin ortaya çıkmasını engelledi.³⁹

Enver Hoca, Mao ve Stalin'in baskı sistemlerinin en sert ve acımasız olanını ülkesinde uyguladı. Arnavutluk'un dünyanın ilk ateist devlet olmasından dolayı övünen lider, dini inanışları tamamen yasakladı. Ülke dışına yapılacak seyahatlere izin vermedi. Arnavut vatandaşlarının çoğunun hayatlarını kontrol altında tutmaya çalıştı. Bu amaçla kişiler hakkında dosyalar açtırdı. Hukukun üstünlüğü geçersiz sayıldı. Siyasi muhaliflere ve suçlulara avukat ve savunma şansı verilmedi. Bu dönemde çoğu kimseler yargılanmadan mahkum edildi. Binlerce kişi politik nedenlerden dolayı tutuklandı. Mahkumlar hapishanelerde zor koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışırken; mahkumların annesi, babası, eşi ve

³⁸ Başdoğan , op. cit. s. 67.

³⁹ Elez Biberaj, Albania's Road to Democracy, Current History, November 1993,s.381.

çocuklarının yanısıra, kardeşleri, teyze, dayı ve torunları da Arnavutluk'un en kötü yerlerine iç sürgüne gönderildiler.⁴⁰

Demokratik Parti'nin iktidara gelmesi ile eski siyasal suçlular aralarında bir dernek oluşturdular. Dernek Başkanı olan Kazazi'nin açıklamaları Enver Hoca rejiminin ne kadar acımasız ve insana saygıdan yoksun bi sistem olduğunu, açıkça gözler önüne sermektedir. Kazazi'nin The New York Review muhabiri ile yaptığı ropörtajda, Enver Hoca dönemi ile ilgili değerlendirmesi sorulduğunda; Kazazi "Bizim acılarımızı anlatmak yıllar alabilir. Kampta bir işçi öldüğü zaman yemeğini bekler, daha sonra öldüğünü bildirirdik. Kamp Somali gibiydi. Mahkumların kitap okuması yasaktı. Sadece Enver Hoca'nın çalışmalarını içeren kitaplar ve hergün gelen parti gazeteleri okunuyordu. Bütün bunlara rağmen, kamplarda aydın kişilerden duyduklarımız, onların anlattıkları nesilden nesile geçerek mahkumlar bilgili olarak kamplardan ayrıldılar. Bununla birlikte siyasal suçlular sürgüne gönderilirken kimliklerine "D" (deported) işareti konurdu. Sürgün anlamına gelen bu işaret, kişilerin mesleklerini kullanmalarını ve eğitim yapmalarını engelliyordu. Bu kişiler en ağır işlerde çalıştırıldı. Diğer kişilerle iletişim kurmaları ve halk gösterilerine katılmaları yasaktı. Hiçkimse bu insanlarla evlenmezdi. Evlilik ve arkadaşlık bu insanlar için sınırlıydı. Bu kimseleri küçük düşürme ölene kadar sürerdi ve hiçkimse bunların cenazesine gitmezdi. Enver Hoca zamanında 30 bin siyasal suçluya ilave olarak, 70 bin kişi iç sürgüne gönderilmişti. Bu sayılara hapisanelerde ölenler, sicilleri listelere işlenmemiş olanlar hesaplanmamıştır. Bu dönemde 500 binden fazla kişi, sosyal, siyasal ve ekonomik haklardan yoksun olarak nesilden nesile yaşadı. Bu sayılar, Arnavutluk'ta yaşayanların çoğunun Enver Hoca'nın

⁴⁰ Jeri Laber, Slouching Toward Democracy, The New York Review, January 14, 1993,s.24.

rejimine karşı olduğunu göstermektedir"⁴¹ diyerek, rejimin katıllığını ortaya koyuyordu.

Arnavutluk lideri Enver Hoca, koyu bir Stalinist olup, Marksizm-Leninizm'i en bağınaz şekilde ülkesinde uygulanmıştır. Uyguladığı rejim sonucunda da Arnavutluk kapılarını tüm dünyaya kapatmıştır.⁴²

Halkını siyasal baskı ile yöneten Enver Hoca'nın siyasal rejiminde üç önemli unsur bulunmaktaydı:

a-Parlamentonun dokunulmazlığının olmaması,

b-Basın-yayın organlarında bağımsız hareket etme imkanını bulunmaması,

c-Televizyon üzerinde devletin mutlak etkisinin olması.⁴³

Haziran 1990'da Almanya'ya kaçan Arnavut Fizik Profesörü'nün, Nesweek muhabirine yaptığı açıklama ise oldukça ilginçti; "...Her profesör öğrenci hakkında rapor vermek zorundaydı. Eğer her ay öğrencisi hakkında bir şeyler hazırlayamazsanız, siyasi şüpheliler arasına girersiniz..."⁴⁴ 1944-1985 yılları arasında Arnavutluk'u yöneten Enver Hoca, uyguladığı bu baskı rejimi ile Avrupa yakın tarihin en katı diktatörü olmaktan da geri kalmadı.

⁴¹ Ibid.s.25.

⁴² Fahir Armaoğlu, 20. yy. Siyasi Tarihi C. II., Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1992, s. 245.

⁴³ Laber , op. cit. s.26.

⁴⁴ Michael Meyer, An Inevitable Collision, Nesweek, September 3.1990 s.46.

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUTLUK'UN DEMOKRASİYE GEÇİŞİ

I- KOMÜNİZMİN ÇÖKÜŞÜ

A- 1985-1989 YILLARINDA ARNAVUTLUK

SSCB lideri M. Gorbaçov'un iktidara gelmesinin birinci ayında Enver Hoca, halkına çektiirdiği bütün acıları geride bırakarak öldü. 11 Nisan 1985'de ölen Enver Hoca'nın yerine, rejimin ikinci adamı olan Ramiz Alia getirildi. Arnavutluk Emek Partisi'nin Başkanı ve ülkenin yeni lideri Ramiz Alia, daha ilk günden Enver Hoca'nın yolunda yürüyeceğini açıkladı.⁴⁵ 41 yıl Arnavutluk'ta tek yetkili güç olan Enver Hoca'nın bütün yetkileri de yeni lidere geçti. Ramiz Alia elde ettiği bu güç ile Arnavutluk'un ihtiyacı olan değişiklik için hareket edebilirdi, fakat bunu yapmadı ve mevcut rejime devam etti. Bir süre sonra Enver Hoca'nın pozisyonunu aldı ve otoritesini kurdu.⁴⁶

Ramiz Alia ülkenin reformlara olan ihtiyacını bilmekle beraber, ülkede etkisini sürdürmekte olan Enver Hoca'nın karısı Necmiye Hoca (Nexhmije Hoxha)'dan da çekinmekteydi. Partide güçlü bir konumda olan Necmiye Hoca, kocasının görüşlerinin ülkede devam etmesini; 1961'de SSCB, 1978'de Çin'den kopan Arnavutluk'un kendi kendine yettiğini savunmaktaydı. Dışa açılımın gereksizliğini savunan Necmiye Hoca, ülkenin yönetim şeklinin de en ideal bir sistem olduğunu sık sık vurguluyordu.⁴⁷

⁴⁵ Armaoğlu, 20. yy. Siyasi Tarihi c. II., op.cit. s. 245.

⁴⁶ Austin, op.cit. s.262.

⁴⁷ Albania, The Economist, March 31, 1990s.52.

Ramiz Alia tüm bu koşullar içerisinde, az da olsa birşeyler yapmaya çalıştı. Çeşitli ülkelerle diplomatik ilişkiler kurdu. Yine bu ülkelerle çok az ticari ilişkilere girdi. Ülke yabancı televizyonları izlemeye başladı. Arnavutluk'un güneyinde Yunan yayınları, kuzeyinde Yugoslavya yayınları ve merkezde İtalyan yayınları rahatlıkla izlenmeye başladı.⁴⁸

Adriyatik'in küçük ülkesi, komünizmin son dönemini Ramiz Alia ile yaşadı ve Enver Hoca'ya oranla daha yumuşak bir rejimle yönetildi. 1985-1989 yılları, zor ekonomik şartlar içerisinde sakin olarak geçti. İç ve dış politikadaki bu sakinlikle Arnavutluk, 1989'dan sonra başlayacak olan olaylara sanki sessizce hazırlanıyordu.

B- DOĞU AVRUPADA YAŞANAN OLAYLARIN ARNAVUTLUK'A ETKİSİ

SSCB lideri Konstantin Çernenko'nun ölümünden sonra Mart 1985'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne getirilen Gorbaçov'un başlattığı açıklık ve yeniden yapılanma politikası, kısa zamanda komünizm ile yönetilen Doğu Avrupa'da hızla kendisine yerbuldu. 1989 yılının ortasında başlayan Doğu Avrupa olaylarını ilk yaşayan ülke Polonya oldu. 1989 yılı içerisinde önce, Ağustosta Polonya, Ekimde Macaristan ve Doğu Almanya, Kasımda Çekoslovakya ve Bulgaristan'da uygulama alanı bulan Glasnost ve Prestroika hareketleri Romanya lideri Çavuşesku ve eşinin korkunç bir şekilde öldürülmesiyle amacına ulaştı.

Gelişen olaylar sonucunda, Arnavutluk yöneticileri başlangıçta bu reform rüzgarlarından etkilenmeyecekleri tahmininde bulundular. 29

⁴⁸ "Europe-The Albania Exodus" The Economist, July 14, 1990, s.45.

Kasım 1989'da Başbakan Adil Çarçani, Doğu Avrupa'da meydana gelen değişikliklerin Arnavutluk İşçi Partisi yönetimini daha da güçlendireceğini, Devlet Başkanı Ramiz Alia'da Arnavutluk'un dış olaylardan etkilenmeyeceğini belirtiyorlardı.⁴⁹ Bu sözler sadece halkın nabzını tutmak için safedilmişti. Arnavutluk yöneticileri, diğer komünist liderlerin başlarına gelenleri, Yunan, Yugoslav ve İtalyan televizyonlarından izlediler. Olayların geliştiği sıralarda Tiran'da bulunan diplomatların yaptıkları açıklamalara göre, Arnavutluk'un Doğu Avrupa'daki gelişmelerden sonra hızla aynı olayları yaşayacağı görüşü ağırlık kazandı.⁵⁰

Doğu Avrupalı komünist liderlerin başlarına gelen olaylar, Ramiz Alia'nın izlediği politikadan artık yavaş yavaş vazgeçmesi gerektiğini ortaya koydu. Ekonomik yönden sıkıntılar içerisinde olan ülkenin uzun zamandır ihtiyacı olan reformlar engelleme için artık bir anlamı yoktu. Özellikle komünist liderlerin tek tek düşüşünü Tiran'dan izleyen yöneticiler, aynı olayların kendi ülkelerinde yaşanmaması için gerekli tedbirleri almak zorundaydılar. En önemlisi de bu reformları almak için halen şanslarının olmasıydı.

C. DEĞİŞİM RÜZGARININ ARNAVUTLUK'TA HİSSEDİLMEMEYE BAŞLAMASI

1. Rejimi Yumuşatma Çabaları

Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin tek tek yıkılmasından hemen sonra, Arnavutluk Komünist Partisi'de, rejimi yumuşatmak için bazı kararlar almaya başladı. Parti Merkez Komitesi'nin 22-23 Ocak 1990 günlerinde yaptığı toplantıda, siyasi reform alanında, Komünist Partisi'nin

⁴⁹ Başdoğan,op.cit. s. 69.

⁵⁰ "Albania, Closet-talk", The Economist, March 31.1990, s. 52.

alt kademe organlarına bir takım özerklik yetkileri tanınırken, ekonomik alanda da, işletmelerde yönetim özerkliği, işçi ücretleri ile fiyat tesbitinde işletme yöneticilerine yetki tanınması, üretimi arttıracak teşviklerin tesbitinde yine işletme yöneticilerine yetki verilmesi gibi yeni kararlar alındı. Ayrıca, vatandaşlar, hükümet kararları ile mahkeme kararlarına itiraz için hukuk yollarına başvurabileceklerdi. Savunma avukatları ve baro sistemi kabul edilerek, avukatların müvekkilleri ile görüşme imkanının sağlanacağı açıklandı. Toplantı sonunda Ramiz Alia, Arnavutluk'ta sosyalizmin esasına dokunulmaksızın demokratikleşmeye gidileceğini belirtti.⁵¹

Ramiz Alia bu kararları alırken, ülkenin eski lideri Enver Hoca'nın karısı Necmiye Hoca'nın engellemeleri ile de karşı karşıya geldi. Ülkenin istihbarat servisi "Sigurimi"nin 8000'e yakın personeli halen Necmiye Hoca'ya bağlı durumdaydı. İstihbarat Servisinden güç alan Necmiye Hoca reformlara karşı çıkıyor, bu durum da, Ramiz Alia'nın uygulamaya koymak istediği reformların çabuklaştırılmasını engelliyordu.⁵² Buna rağmen olaylar Necmiye Hoca'nın gücünü de aşmıştı. Avrupa'da komünizm yıkılırken, halen sistemini ayakta tutmaya çalışan Arnavutluk'ta, demokratikleşmeye doğru dönüşü olmayan bir gidiş başladı. Ülkede tepkiler yoğunlaştı. Özellikle ülkenin kuzeyindeki İşkodra şehrinde ve güneyindeki Yunan azınlığın bulunduğu şehirlerde baskı daha da etkiliydi. Bu baskı sonucunda Ramiz Alia 17 Nisan 1990'da Arnavutluk'un ABD ve Sovyetler Birliği ile ilişki kurabileceğini açıkladı.⁵³

⁵¹ Armaoğlu , op.cit. s. 245-246.

⁵² Sam Seibert-Theodore Stanger (in Athens), Leaping to Freedom-Now it's Albania's turn, Nesweek, Jull 16, 1990s.36.

⁵³ Jeffry Simon, European Security Policy After the Revolution of 1989, Political Evolution in the Balkans, 1991-Washington,s.518.

7-8 Mayıs 1990'da Arnavutluk Halk Meclisi'nin yaptığı toplantıda, hukuk ve insan hakları konusunda yeni kararlar alındı. Bu kararlara göre, ceza hukuku liberalleşiyor, din propagandası yasağı kaldırılıyor, mahkemeler yeniden düzenleniyor, devletin dinsizliği devam etmekle beraber ibadet serbestisi kabul ediliyor ve vatandaşların yurtdışına çıkmalarına izin veriliyordu. Ayrıca, başbakan Adil Çarçani, Halk Meclisi'nin bu oturumunda yaptığı konuşmada, Arnavutluk'un Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na katılmak istediğini de açıkladı.⁵⁴

Demokratikleşmeye doğru adım atan Arnavutluk'a, 11 Mayıs 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Javeir Perez de Cuellar, 48 saatlik bir gezi düzenledi. Genel Sekreter gezi sonucunda yaptığı açıklamada, Arnavutluk yöneticilerinin Doğu Avrupa'da esen reform rüzgarlarına kapıldıkları izlenimini edindiğini ve kendisine insan hakları konusunda güven verildiğini açıkladı.⁵⁵

12 Mayıs 1990'da Ramiz Alia ilk basın toplantısını yaptı. Alia basın toplantısında, "Arnavutluk, hürriyet, bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm yolundan geri döndürülemez" dedikten sonra, Arnavutluk'un küçük bir ülke olduğunu ve bu sebeple de "kuvvetli bir birliğe" ihtiyaç duyduklarını belirtti. Daha sonra, "sanıyorum ki, bize Fransız veya İngiliz usulü demokrasi tavsiye etmek abes olacaktır" ifadesini kullandı.⁵⁶ Ramiz Alia bu sözleriyle sosyalizme sadık kalınarak kendi düşüncelerine uygun bir demokratikleşmeye izin verebileceklerini vurguluyordu. Ayrıca Ramiz Alia bu ifadelerle halkın nabzını tutuyor ve Doğu Avrupa da meydana gelen olayların, kendi ülkesinde olmasını engellemeye çalışıyordu.

⁵⁴ Armaoğlu , op.cit s. 246.

⁵⁵ Başdoğan , op.cit. s. 70.

⁵⁶ Armaoğlu,op.cit. s. 246, 247.

Arnavutlukta gelişen bu olaylar az da olsa ümit verici duruma gelmiş, Avrupa'nın kendi kendine yaşamını sürdürmeye çalışan tek ülkesi Arnavutluk'ta yalnızlık politikası sona ermişti. Arnavutluk Başbakanı Adil Çarçani AGİK'e katılmak isteğini belirtmiş olsa bile, ülkenin öncelikle kişi hak ve hürriyetlerini düzenlemesi gerekiyordu. Arnavutluk birçok sorunları ile birlikte demokrasiye hızlı bir geçiş yapamazdı. Bunun en önemli nedeni de Arnavutluk İşçi Partisi etkisinin ülkede halen çok fazla olması ve reformlara karşı çıkmaya çalışan parti üyelerinin bulunmasıydı.⁵⁷

2. Büyükelçiliklere Sığınma

Arnavutluk yöneticilerinin yaptığı açıklamalar sadece halkın tepkisini azaltmaya yönelikti. Sonuçta hiçbir uygulamaya gidilmiyordu. Komünist lider Ramiz Alia'nın yönetimde kaldığı sürece, halkta, reformlar konusunda ciddi endişeler başladı. Sürekli reformların yapılacağını açıklanması halkın yükselen tansiyonunu düşürmeye yetmedi. Arnavutluk hükümeti insanların ihtiyacını karşılamada çok geç kaldı. Arnavut halkı bu gecikmeden de cesaretleterek hükümete karşı tepkilerini yoğunlaştırmaya başladı. Üstelik halk komünizm döneminden miras kalan korkusunu da artık üzerinden atmıştı.⁵⁸

Haziran 1990'da Arnavut halkı, Ramiz Alia'nın reform sözlerine artık inanmadığını gösterdi. Binlerce kişi bir anda Tiran'da bulunan batılı devletlerin büyükelçiliklerine sığınmaya başladı. Haziran ayı içerisinde yaklaşık 5.000 Arnavut batı ülkelerinin elçiliklerine sığındı. Bu olaylardan oldukça rahatsızlık duymaya başlayan Arnavutluk Hükümeti elçiliklerin etrafında sıkı güvenlik önlemleri alarak kaçışları önlemeye çalıştı. Sığınmacılar en fazla Batı Almanya Büyükelçiliğini tercih

⁵⁷ "In From The Cold", The Economist, May 12 1990,s.54.

⁵⁸ Meyer, op. cit. s.45-46.

ediyorlardı. Olayların hemen sonrasında, Ramiz Alia daha önceden sözünü ettiği reformları uygulamaya koyacağını söylediye de halkın kaçışını önleyemedi.⁵⁹ Olaylar durmak bilmiyordu; Kavaja şehrinde halk tepkilerini dile getirmek amacıyla şehirdeki Komünist Parti binasına girdi. Parti başkanını çok ağır bir şekilde yaralayan kalabalık, kendilerine ateş açılmasını isteyen polis şefini de olay yerinde öldürdü.⁶⁰

2 Temmuz 1990'da 200 kadar Arnavut, Tiran'daki 14 değişik büyükelçiliklere sığındı. Stalinizm'in son kalesi Arnavutluk'taki komünizm çatırdamaya başlamıştı. Arnavut halkının sınır bölgelerine yakın olan kısmı ülke dışındaki gelişmeleri televizyonlardan izleyerek gelişimin hızlanmasını sağladı. Özellikle Kosova'da Arnavutça yapılan televizyon yayınları Arnavutluk üzerinde önemli etkide bulunuyordu.⁶¹

Özgürlüğe doğru koşan Arnavutlar hayatlarının risk altında olduğunu bilmelerine rağmen kaçışlar hergün devam etti. Polisin açtığı ateş altında elçiliklere sığınan Arnavutlar, Avrupa'nın son totaliter devleti olan Arnavutluk'ta, özgürlük, düşüncelerini açıkça ifade etmek ve daha iyi beslemek istediğini söylüyorlardı. Temmuz 1990'da yaklaşık 4.000 Arnavut Tiran'daki çeşitli elçiliklere sığındı. Bunlardan 1.500 kadarı Batı Almanya Büyükelçiliği'ne sığındı. Elçilikte çalışan resmi bir görevli, "Elçilik bir tren istasyonu gibi görünüyor" diyerek, durumu kısaca özetliyordu. Ayrıca elçiliklerin az personele yetecek şekilde yapılmış olması sığınmacılarla ilgilenmeyi güçleştiriyor, bununla birlikte Tiran'da hergün 7 saat suyun kesilmesi, sıkıntıları daha da arttırıyordu.⁶²

⁵⁹ "Europe, The Albanian Exodus", The Economist, July 14, 1990,s.45.

⁶⁰ Meyer, loc. cit.

⁶¹ "Albania, Tirana too?", The Economist, July 7. 1990,s.52. Ayrıca 2 Temmuz 1990 olayları için bk. İsmail, Aydın, Arnavutluk'ta Neler Oldu; Yurt Kitap-Yayın, 1991, İstanbul.

⁶² Seibert, loc.cit.

Tiran'daki elçiliklere sığınan Arnavutluklar'ın sayısı hergeçen gün artarken, binlerce insanda Adriyatik Denizi'ni aşıp İtalya'ya ulaşmaya çalıştı. Küçük tekne ve botlarla büyük risk altında İtalya'ya kaçan Arnavutlar bir anda Avrupa ülkelerinin dikkatini çekmeye başladılar. Haziran 1990 içerisinde 4.500 Arnavut'un geçişi ile başlayan İtalya yolculukları, her ay artarak devam etti.⁶³

Diktatörlük yönetimi altında yaşayan Arnavutlar, sanki uzun yıllardır yumuşama dönemini bekliyorlardı. Rejimin daha demokratikleşme sürecine adım atmasını beklemeden kendilerini Arnavutluk'un dışında görmek isteyen insanların bu hareketleri, kendi ülkelerindeki bu rejim içerisinde güvende olmadıklarını gösteriyordu. Bu nedenle de fırsat bulan her Arnavut ölümü göze alarak, ya polis ateşinin altında elçiliklere sığındı, ya da küçük teknelerle İtalya'ya ulaşmaya çalıştı. Ayrıca, sınır bölgelerinde fırsat bulanlar da Yunanistan ve Yugoslavya'ya illegal olarak geçti.

3. Demokrasiye Doğru Atılan İlk Adımlar

Ülkesinde vatandaşlarını tutamayan Arnavutluk Hükümeti, yer yer meydana gelen sokak çatışmalarını da önleyemiyordu. Daha radikal kararlar alınarak sorunu çözmeye çalışan yönetim, 15 Eylül 1990'da insan hakları ile ilgili tüm yükümlülüklerin yerine getirileceği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'na tam üye olmak istediğini açıkladı. Devlet Başkanı Ramiz Alia 28 Eylül 1990'da ilk defa Birleşmiş Milletler Toplantısı'na katılarak bir konuşma yaptı. 19 Ekim 1990'da ise Arnavutluk hava sahasının uluslararası trafiğe açıldığı açıklandı.⁶⁴

⁶³ "Albania-Time Warp on the Adriatic", U.S. News And World Report, July 23, 1990,s.13.

⁶⁴ Başdoğan , op.cit. s. 70-71.

Ramiz Alia, Arnavutluk Komünist Partisi'nin 6-7 Kasım 1990'da yaptığı toplantıda yeni reformları içeren bir rapor hazırladı. Bu raporun esaslarını, 13 Kasım'da Arnavutluk Halk Meclisi önünde yaptığı konuşmada açıkladı. Bu açıklamalara göre, demokratik hürriyetlerin genişletilmesi, hukuk devletinin geliştirilmesi için anayasa değişiklikleri yapılacağını, sosyalist gelişimin bugünkü safhasında, 1976 anayasasının gözden geçirilmesi gerektiğini, söyledi. Ayrıca ekonomik alanda ve din konusunda da anayasa değişikliğine gidileceğini belirtti. 6-7 Kasım'da toplanan Merkez Komite'nin aldığı en önemli karar ise 10 Şubat 1991'de çok adaylı ve gizli oyla genel seçim yapılacağını açıklanmasıydı. Merkez Komite'nin bu önemli kararları almasına rağmen olaylar durmadı. 9 Aralık 1990'da, Tiran ve İşkodra da üniversite öğrencileri "reform istiyoruz" ve "diktatörlüğe hayır" sloganları ile gösterilere başladı. Arnavutluk artık bir ihtilal havasına girmişti.⁶⁵

II. DEMOKRASİ SÜRECİN BAŞLAMASI

A. İLK DEMOKRATİK SEÇİM

1. Seçim Öncesi Ülkedeki Durum

Öğrenci hareketlerinin hızlı bir şekilde diğer şehirlere yayılması, yönetimin 11 Aralık 1990'da yeni bir toplantı yapmasına sebep oldu. Merkez Komite yaptığı bu toplantı da, siyasi hayatta çoğulculuk ve demokratikleşme ilkesinin benimsenerek, ülkede başka siyasi partilerin kurulması ve 10 Şubat 1991'de yapılacak seçimlere kurulacak partilerin çok adayla katılabilmesi kabul edildi. Bunun üzerine 12 Aralık 1990'da

⁶⁵ Armaoğlu , op.cit. s. 248.

ülkenin ilk siyasi partisi olarak tarihe geçecek olan "Demokratik Parti" kuruldu. 13 Aralık 1990'dan itibaren Tiran, İşkodra, Elbasan şehirlerinde öğrenci gösterileri daha da şiddetlendi. yönetim sert tedbirler almak zorunda kaldı ve birçok öğrenciyi tutukladı. 1990 yılının sonlarına gelindiğinde ise "Hristiyan Demokrat Parti" kuruldu. Ramiz Alia 26 Aralık 1990'da yaptığı konuşmada, çok partili ve çok adaylı seçimlerin 10 Şubat 1991'de yapılacağını belirtirken, geçmişte yapılan hatalara rağmen, Komünist Partisi'nin "Marksist İdeolojiyi" terketme niyetinde olmadığını açıkladı. 5 Ocak 1991'de Arnavutluk Halk Meclisi Başkanlık Divanı'nın, Ramiz Alia başkanlığında yaptığı toplantı da, halen tutuklu bulunan 202 siyasi suçlu için af çıkartıldı. 16 Ocak 1991'de, iktidardaki Komünist Partisi ile muhalefet partileri arasında yapılan bir toplantıda, seçimlerin, muhalefet partilerinin hazırlanmasına imkan vermek amacıyla, 31 Mart 1991'e ertelenmesi kararlaştırıldı. 18 Ocak 1991'de ise, İskender Bey meydanında bulunan ve Tiran'ın tek camisi olan Ethem Bey camiinde 15.000 kişilik bir cemaatin (dini propaganda ve ibadetin yasaklandığı 1967 yılından beri ilk defa) namaz kılmasına izin verildi.⁶⁶

Ramiz Alia seçimlere gitme kararını çok geç almasına rağmen, seçim tarihini, siyasi partilerin hazırlıklarını tamamlamasına fırsat vermeyecek bir zamanda belirledi. Aralık 1990'da kurulmuş olan siyasi partilerin Şubat 1991'de başarılı olmalarını hiç kimse bekleyemezdi. Bu durumu iyi tahlil eden Ramiz Alia, güvenlik güçleri, askerler ve komünist kadrolardan güç alarak, partilerin kurulmasını ve seçimlerin yapılmasını mümkün olduğu kadar geciktirmeye çalıştı. Özellikle öğrencilerden gelen tepkiler, Alia'nın bu kararının daha fazla gecikmesini önledi.

Seçimlerin yapılacağını açıklanması ülkedeki gergin olan durumu, yumuşatmaya yetmedi. elçiliklere sığınanlar, ülkeden kaçanlar halen

⁶⁶ Ibid. s.248-249.

devam ediyordu. En önemlisi de yönetime karşı Demokratik Parti'nin desteklediği öğrenciler hergeçen gün ülkedeki tansiyonu daha da yükseltiyordu. Öğrencilerin organizesi altındaki geniş bir halk kitlesi 20 Şubat 1991'de Tiran'ın merkezindeki İskenderbey meydanında toplandı. Kızgın kalabalık sürekli olarak "Hoca-Hitler" diye bağırdı ve sonrasında Hoca'nın heykeli paramparça edildi. Polis silah kullanarak kalabalığı dağıtmaya çalıştı. Ramiz Alia olay sonrası ülkedeki büstlerin kaldırılacağını açıkladı. Tiran meydanında tanklar ve çok sayıda polisler gösterileri önlemek için kullanıldıysa da, halk gösterilerine devam etti.⁶⁷

Arnavutluk yönetiminin, özgürlük ve demokrasi vaatlerini yavaşta olsa uygulamaya çalışması, ülkedeki karşılıklı ve yurtdışına kaçışları önlemeye yetmedi. 21 Şubat 1991'de mevcut sokak gösterilerinin son bulması amacıyla Adil Çarçani başkanlığındaki hükümet görevden alındı. Fatos Nano başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu.⁶⁸

31 Mart seçimine doğru gidilirken Arnavutluk işçi Partisi önemli bir adım daha atarak 11 Mart 1991'de AGİK'e üye oldu. Dört gün sonra 15 Mart 1991'de de ABD ile siyasi ilişkiler resmen kuruldu.⁶⁹Bütün bu karışıklıklara rağmen halk seçimden umutluydu ve bir çok şeyin değişeceğine inanıyordu.

2. İtalya'ya Kaçış

Ramiz Alia'nın demokrasi ve özgürlük vaatleri halkı tatmin etmediğinden büyükelçiliklere sığınmalar ve ülke dışına kaçmalar seçim öncesinde aniden çoğaldı. Şubat 1991 ayının sonunda 3-4 bin kişilik grup, yetersiz ve çok eski deniz araçları ile İtalya'ya geçti. Arnavutluk İşçi

⁶⁷ "Albania-Too Late For Tactic", The Economist, March 2, 1991,s.47.

⁶⁸ "Albania, The European World Year Book", Volume 1-1993,s.285.

⁶⁹ İsmail Soysal, Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu, Balkanlar, OBİV Yayınları, 1993, İstanbul, s. 208.

Partisi sürekli olarak halkı yatıştırmaya ve ülkede tutmaya çalışırken, Demokrat Parti lideri Gramoz Pasko, ".... Gidin, burada yaşamaktansa denizde ölmek daha iyidir", diyor ve havayı gerginleştiriyordu.⁷⁰ Mart 1991 ayının ilk haftasında bütün dünya basını gözünü İtalya'ya çevirdi. 20 bin Arnavut vapurlarla İtalya'nın Brindisi limanına sığınmaya çalışıyor fakat kabul edilmiyordu.

İtalyan hükümeti bir hafta içerisinde 20 binden fazla Arnavut mültecinin gelmesinin, hazırlıklı olmadıkları bir olay olduğunu belirterek, sığınmaları kabul etmeyeceğini açıkladı. Binlerce Arnavut'un geceyi İtalya'nın Brindisi limanında birbirlerine sarılmış olarak geçirdiklerini gösteren televizyonlar bütün Avrupalı'ları şoke etti. Bu görüntüler evlerinde İtalyan televizyon programlarını alabilen Arnavutları da oldukça etkiledi. Buna rağmen İtalya'ya kaçışlar olağan hızıyla devam edince İtalya Hükümeti, Otranto Boğazı'ndaki kısa geçişleri egellemeye başladı. İtalyan Başbakanı, İtalyan limanına yaşanan Arnavutlar'ın büyük çoğunluğunun siyasi değil ekonomik mülteci olduğunu ve ülkeye girmelerinin mümkün olmadığını tekrar vurguladı. Ayrıca İtalya Başkanı, donanmasını kullanarak mülteci gemilerini denizde durdurma ve onların yeniden Arnavutluk sularına dönmelerini sağlayacakları, açıklamasında da bulundu. Bu durum, BM Mülteciler Yüksek Komiseri'ni İtalya'ya Arnavutların karaya çıkmalarına izin verilmesi yolunda harekete geçirdi. BM yetkililerin bu girişimi İtalya'nın kararlı tutumlarını değiştirmeye yetmedi. Arnavutluk Başkanı Fatos Nano, Tiran'da, Hükümetin insanların gitmelerine izin vermekten başka bir seçeneğinin bulunmadığını, alternatifin ise, askerlere kaçakları vurmalarını emretmek olduğunu belirten bir açıklama yaptı. Demokratik Parti yetkilileri ise, Arnavutluk Hükümeti'nin 31 Mart tarihindeki genel seçimden 3 hafta önce binlerce

⁷⁰ Başdoğan , op.cit. s. 71.

anti-komünist seçmene el sallayarak veda etmekten memnun olduğunu ileri sürdü. Bu duruma hazırlıksız olan İtalya Hükümeti, 11 Mart 1991'de Başbakan Yardımcısı'nı Arnavutluk'a gönderdi. İtalya, mültecilerin durdurulması karşılığında Arnavutluk'a gıda ve tıbbi yardım teklifinde bulundu. Buna karşılık, Arnavutluk Hükümetinden bütün siyasi mahkumların bir kaç gün içerisinde serbest bırakılması istendi. Bunun üzerine Arnavutluk bütün limanlarını askeri bölge ilan etti ve İtalya'ya kaçışlar önledi. İtalya Hükümeti de limanlarında bulunan mültecileri yerel okullara yerleştirdi ve daha sağlıklı ortamlar sağlanmasında önemli adımlar attı.

Mart-Nisan 1991'de 20.000 kişinin Durres limanından botlara binerek, İtalya'ya kaçmalarının 3 nedeni vardı:

- a- Ekonomik kriz,
- b- Demokratların Marttaki seçimden umutsuz olmaları,
- c- Ülkede karamsarlık havasının devam etmesi.⁷¹

Bütün bu olaylar Arnavutluk'ta yapılacak seçimleri, dünya basınının daha yakından izlemesini sağladı. Arnavutluk unutulmuş kapalı bir ülke konumundan çıkıp, bölgedeki istikrarı etkileyebilecek önemli bir ülke konumuna geldi.

3. 31 Mart 1991 Seçimi

Sali Berilsha ve Gramoz Pashko liderliğinde kurulan DP ile Arnavutluk'ta çok partili siyasi yaşama geçilmişti. Mart 1991'de seçimin yapılacağını açıklanmasına rağmen ülkedeki karışıklıklar sona ermedi.

⁷¹ "Italy-Albanian's Revenge", The Economist, March 16, 1991,s.45-46.

Bu karışık ortamda çok kısa da olsa seçim kampanyası için faaliyetler başladı. Seçim kampanyası dönemini siyasi tecrübesi olan Arnavutluk İşçi Partisi'ne iyi değerlendirdi. Ramiz Alia bu kısa dönemde yaptığı açıklamalarla kendisini ve partisini oldukça avantajlı bir duruma getirdi. Açıklamalara göre:

a- Ülkeden illegal olarak çıkanların, tekrar ülkelerine dönmeleri halinde cezalandırılmayacağı ve oy kullanma hakkının olacağının açıklanmasından sonra yaklaşık 2.000 kişi Yunanistan'dan Arnavutluk'a tekrar döndü ve dönenlerin büyük bir kısmı Ramiz Alia'yı destekledi,

b- Seçimlerden hemen önce, 20.000 Hristiyan ve müslümana pasaport verileceğinin açıklanması, uzun yıllardan beri ateizmin etkisinde yaşayan halkın Arnavutluk İşçi Partisi'ni desteklemelerini sağladı,

c- Seçimlerden sonra, ordu, polis ve mevcut sistemin komünist kontrolünden çıkarılacağı, özel yatırımlara izin verileceği ve yabancı sermayenin ülkeye girmesinin kolaylaştırılacağı açıklanması propaganda döneminde Ramiz Alia'ya büyük avantaj sağladı. Ramiz Alia halk için önemli olan bu açıklamalarla birlikte Arnavutluk'un Sosyalist bir ülke olarak kalacağını da özellikle belirtti.

Demokratik Parti ise seçimlere tam olarak hazırlanamadı. Kuruluş aşamasında olan bir partinin seçimde bir zafer kazanması beklenemezdi. Yine de alacakları her oyun öneminin bilincinde olan Demokratik Parti yetkilileri, kısa propaganda dönemi içerisinde radikal ekonomik reformlar yapılması gerektiğini vurguladı. Ayrıca Tiran Üniversitesi'nde ki öğrenci eylemlerini destekleyerek büyük ilgi toplamayı başardı.⁷²

⁷² "Albania-Voting With Their Feet", The Economist, February 16, 1991s.41.

Ramiz Alia sözünde durdu ve 31 Mart 1991'de ilk demokratik seçimler yapıldı. Doğu Avrupa Komünist Partileri'nin değişim rüzgarları önünde tek tek seçim kaybetmesine rağmen Arnavutluk'ta tam tersi oldu. 31 Mart 1991 seçimlerini % 65 oy çoğunluğu ile Arnavutluk İşçi Partisi kazandı. Demokratik Parti ise oyların ancak % 30'unu alabildi. 250 üyelik Halk Meclisi için Arnavutluk İşçi Partisi 169 üye, Demokratik Parti 75 üye, Yunan Azınlık Partisi Omonia 5 üye ve Arnavutluk Mücadele Partisi 1 üye çıkarabildi (Tablo 2). Halk Meclisi'nin 2/3 çoğunluğunu elde eden Arnavutluk İşçi Partisi iktidarını devam ettirmek için halkından onay alırken, Ramiz Alia'da cumhurbaşkanı seçilmişti. Arnavutluk İşçi Partisi, resmi yayın organlarında oyların % 65'ini alarak büyük bir zafer kazanıldığını açıkladı. Demokrat Partide ise alınan % 30 oy, normal karşılandı. Sali Berisha, kendini tam olarak halka tanıtamayan ve henüz dört aylık olan Demokratik Partinin, 45 yıllık İşçi Partisi karşısında alınan oyların başarı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtti. Arnavutluk İşçi Partisi'nin seçimlerde zafer kazanmasında birçok faktör önemli rol oynadı. İlk olarak, yapılan seçimler kırsal ve kentsel insanlar arasında bir kutuplaşma meydana getirdi. Şehirde yaşayan insanlar Demokratik Partiyi desteklerken, kırsal bölgelerdeki insanlar İşçi Partisi'ni destekledi. Ramiz Alia'nın seçim bölgesi Tiran'da bile Demokratik Parti açık üstünlük sağlamıştı. Şehirde yaşayanlar, biran önce demokrasinin Arnavutluk'a yerleşmesini isteyen eğitimli kişilerdi ve bunlara Demokratik Parti, seçim kampanyası döneminde çok rahat ulaştı. Bununla birlikte seçim kampanyasında çok az paraya sahip olan Demokratik Parti kırsal yörelerdeki seçmenlere ulaşamadı. Özellikle tarım reformu gerçekleştireceklerini ve kooperatifleşmenin yeni bir sistemle

düzenleneceğini kırsal bölgede yaşayan seçmene anlatamadı. Böylece Demokratik Parti kırsal bölgelerden istediği oyu alamadı.⁷³

4. Geg ve Tosk'ların Seçimdeki Tutumları

Arnavutluk'un kuzey dağlık bölgesinde yaşayan halk genel olarak Geg, güney bölgesinde yaşayan halk Tosk diye adlandırılır. Geg ve Tosklar etnik olarak birbirlerini ayrı görürler. Bu durum coğrafi ayırımın yanında siyasal ayırımında ortaya koymaktadır. Bu iki grup, geniş bir kırsal oy tabanını oluşturmaktadır. Arnavutluk İşçi Partisi, güneyde yerleşik olan Tosk'lardan azda olsa oy çıkarırken, kuzeyde yerleşik olan Geg'lerden çok az oy çıkarabildi. Geçmişte Arnavutluk'u etkileyen kuzey-güney arasındaki çatışma, seçimde kuzey-güney kutuplaşması ile tekrar gündeme geldi. Arnavutluk siyasal yaşamında demokratikleşmeye doğru gidilirken çıkan bu ayırım, belki de Arnavutluk'un bütünlüğünü etkileyecek boyuta gelebilirdi.

İkinci Dünya Savaşı sonunda komünizmin ülkenin siyasal yaşamı olması ile birlikte, Tosk'lar bu sistemi daha çabuk benimseyip desteklediler. Bunun yanı sıra Geg'ler sistemi desteklemediklerinden komünist yönetim tarafından oldukça baskı gördüler. Tosk'lar ise Geg'lerin lideri durumunda olan Ahmet Zogo'ya, cumhuriyet ve krallık döneminde destek vermediler. Arnavutluk'un bağımsızlığından bu yana siyasal yaşamda etkili ve tehlikeli olan bu ayırım, 31 Mart seçimlerinde tekrar gündeme geldi. Seçim, bu ayrımı göstermesi bakımından, Arnavutluk yöneticileri için büyük bir uyarı niteliği tanımaktaydı. Geg ve Tosk'ların "Kuzey Arnavutluk" ve "Güney Arnavutluk" gibi çok tehlikeli bir bölünmeye girmeleri Arnavutluk'ta demokrasinin başlamadan bitmesi anlamına geliyordu.⁷⁴ Ne varki ikinci demokratik seçimlerde bu belirgin

⁷³ Austin ,op.cit . s.263-264.

⁷⁴ Ibid. s. 264.

ayırımın ortadan kaybolması demokrasinin daha çabuk yerleŖeceęini gösterdi. Bununla birlikte Geg ve Tosk sorunu her an Arnavutluk'un bütünlüğünü bozacak bir tehlike olarak gözönünde bulundurulmalıdır.

B. İKİNCİ DEMOKRATİK SEÇİM

1. Seçim ncesi ülke­deki Durum

Arnavutluk Emek Partisi lke­deki iktidarına devam ederken yeni bir görev paylaŖımı oldu. Parti baŖkanlıęı, devlet baŖkanlıęından ayrıldı. Böylece Parti BaŖkanlıęı'na Namık Dokle, BaŖbakanlıęa Fatos Nano ve Cumhurbaşkanlığına Ramiz Alia, demokratik seçim sonucunda seçilmiş oldu.⁷⁵

Arnavutluk İŖŖi Partisi gölgeli baŖarılarını kutlarken, demokratlar alıŖmalarına devam etti. Kırsal yörelerde örgütlenme ve kendilerini tanıtma alıŖmalarını hızlı bir Ŗekilde sürdürdüler. Mayıs 1991 ayında genel bir iŖŖi grevi ülkeyi sarsmaya baŖladı. Bu noktada demokratlar devreye girerek grevcileri destekledi ve sürekli anti-komünist sloganları kullanarak halk tabanını güçlendirdiler. Arnavutluk İŖŖi Partisi sistemi modernize edemezken, demokratlar sürekli yeni bir sistemin gerekliliğini halkla anlatmaya alıŖtı. Temmuz 1991 ayında, iŖŖi grevleri devam ederken, İtalya'ya kaıŖlar da aralıklı olarak devam etti. Arnavutluk İŖŖi Partisi Ylli Bufi baŖbakanlıęında yeni bir koalisyon hükümeti kurdu. Sosyal Demokratik Parti ve Cumhuriyet Partisi'nin katıldığı bu koalisyona Demokratik Parti'nin de katılması iŖtendi. Bu durum demokratları ikiye böldü. Sali Berisha koalisyona karŖı çıkarken, Gramoz Pashko koalisyondan yana tavır aldı. Sonuçta Pashko, Y. Bufi liderliğindeki

⁷⁵ Albania, The European World Year Book, Volume-1, 1993,s.285.

koalisyonu katılırken, Berisha muhalefette kalmayı tercih etti. Koalisyon hükümeti de halkın gereksinimlerini yerine getiremediği gibi, ülkenin ihtiyacı olduğu reformları da gerçekleştiremedi. Eski politikaların dışına bir türlü çıkılamadı. Bütün bunlara ek olarak binlerce genç insan ülkeden kaçmaya başladı. Yeni başlayan olumlu gelişmelere rağmen genç insanlmar ülkelerinde durmak istemiyordu. Bu şartlar altında daha fazla dayanamayan koalisyon hükümeti Mart 1992 sonunda yeni seçime gitme kararı aldı .⁷⁶

2. 22 Mart 1992 Seçimi

2.1. Kampanya Dönemi

Birinci seçim sonunda kendisini halka daha iyi tanıtmayı başaran demokratlar, seçim kampanyası sırasında iki unsuru ön plana çıkardılar:

- a- Serbest pazar ekonomisine geçişin gerekliliği,
- b- Demokratik reformlar.

Ayrıca kampanya esnasında Kosova'nın bağımsızlığını kazanması gerektiği de sürekli gündemde tutuldu. Demokratlar Kosovalı siyasilerle ilişki kurmaya başladı ve Kosova yöneticilerinden destek aldı. Kosova Başkanı, demokratların yayın organlarında Demokrat Partiyi destekleyen beyanatlarda bulundu. Seçim kampanyasında, Demokratik Parti'nin yanı sıra Cumhuriyetçi Parti ve Sosyalist Parti'de, hızlı bir şekilde kendilerini göstermeye başladı. Sosyalist Parti'nin başkanlığını eski başbakanlardan Fatos Nano yapıyordu. Enver Hoca yanlısı bir politikacı olan Nano Arnavutluk İşçi Partisi'ndeki arkadaşları ile birlikte bu partiyi kurmuştu. Böylece Arnavutlukta yıpranmış olan İşçi Partisi'nin yerine Sosyalist Parti halka sunuldu. Demokratlar halkı uyarak Sosyalist Parti'nin

⁷⁶ Austin, op.cit. s.266.

İşçi Partisi'nden farklı olmadığını anlatmaya çalıştı. Buna karşılık Sosyalistler kendilerinin İşçi Partisi'nden farklı bir parti olduklarını halka benimsetmeye çalışırken, partinin de Avrupa solunun bir parçası olarak ortaya çıktığı görüşünü savundular.

Ülkenin çözüm bekleyen öncelikli sorunu olan ekonomi de ise Sosyalist Parti ile Demokratik Parti ayrı görüşleri savundular. Sosyalistler ekonominin şok tedavi yoluyla düzeleceğini savunurken, Demokratik Parti serbest pazar ekonomisi modelini savundu. Ayrıca ekonomiye dış yardım ve yatırımın zorunluluğundan bahsedildi. Arnavutluk'un dış yardım ve yatırıma ihtiyacı olduğunu anlayan Arnavutlar gözlerini Batı Avrupa'dan gelecek yardıma dikti. Bu esnada ABD ilk seçim sonucunda insani amaçlı bir yardımda bulunmuştu. İkinci seçim kampanyaları devame derken ABD Hükümeti, Arnavutluk'a yapılacak yardım ve yatırımın demokrasiye tam olarak geçişle paralel olduğunu belirten bir açıklamada bulundu. Bu, kapalı olarak Demokratik Parti'nin ABD yönetimince desteklenmesi anlamına geliyordu. Amerika'nın Sesi radyosu ve Arnavutluk Dış İlişkiler Enstitüsü, ABD yardımının ülkeye çok gerekli olduğunu, bununda seçim sonuçları ile ilgili olduğunu belirterek D.P'ye açık destek verdiler.

Haziran 1991'de Arnavutluk'a 6 milyon dolar yardım yapan ABD D.P'ye seçim öncesi en büyük desteği verdi. Bununla birlikte Sosyalist Parti, ABD yardımına karşı çıkıyor ve Arnavutluk'un yeniden yapılanması gerektiğini, Avrupa'nın da Sosyalist Parti'yi desteklediğini savundu. Demokratlar bu duruma, günlük gazetelerinde "Demokrasi için oy, Demokratik Parti ve taraftarlarını ABD ve Avrupa destekliyor" şeklinde slogan kullanarak cevap verdiler.⁷⁷

⁷⁷ Ibid. s.267-268.

2.2. Seçim Sonuçları

Demokratlar seçimi kazanacaklarından oldukça emin görünüyordu. Kampanyanın son gününde D.P lideri Sali Berisha başkent Tiran'da bir miting düzenledi. 60 bin kişinin katıldığı bu mitingde Berisha, 22 Mart seçimini kazanacaklarını ve Arnavut halkının özgür ve demokratik bir ülkeye sahip olma rüyasının gerçekleşeceğini söyledi. Ayrıca Berisha bu seçimde komünizmin hatırlanmak istenmeyen kötü bir rüya haline geleceğini ve demokrasinin komünizme karşı zafer kazanacağını, 23 Mart sabahı Arnavutluk'un yeni bir yola gireceğini ifade etti .⁷⁸

Seçime 11 siyasal parti katıldı. Seçim beklenildiği gibi Demokratik Parti ile İşçi Partisi'nin yerini alan Sosyalist Parti arasında geçti. Seçim öncesi Tiran ve İskodra da iki güvenlik görevlisi öldürüldüyse de fazla bir olay çıkmadı. 140 üyelik parlamento için 2 milyon kişi oy kullandı.⁷⁹ Sandıkların açılması ile birlikte Demokratik Parti yarışı önde götürdü ve sonuçta zafere ulaştı. % 62'lik bir çoğunlukla Demokratik Parti Arnavutluk'un siyasi iktidarı oldu. Sosyalistler ancak, % 25 oy alabildi. 29 Mart 1992'de sayım sonuçlandı ve Demokratik Parti'nin zaferi resmen ilan edildi (Tablo 3).

3. Seçim Sonrası Gelişmeler

Neredeyse yarım yüzyıla yakın bir süre komünist partinin katı diktatörlüğü altında yaşayan Arnavutlar, seçimin ilk sonuçları açıklandığında sokaklara dökülüp "Elveda komünizm, yaşasın demokrasi" sloganları ile bayram yaptılar. Sali Berisha, seçimi

⁷⁸ "Arnavutluk Muhalefeti Seçimlerinden Umutlu" , Sabah, 20.3.1992.

⁷⁹ Mehmet Demirel, Arnavutluk'ta Karamsar Seçim, Hürriyet- Roma, 22.3.1992.

kazandıkları belli olur olmaz verdiği demeçte, Arnavutluk'ta ilk işlerinin özelleştirmeye gitmek olacağını söyledi.⁸⁰

9 Nisan 1992'de Demokratik Parti Genel Başkanı Sali Berisha parlamento tarafından Devlet Başkanlığı'na seçildi. 140 üyeli yeni Arnavutluk parlamentosunda yapılan ve 132 üyenin katıldığı oylamada, 96 üye Sali Berisha'yı desteklerken, 35 üye red oyu kullandı. 1 oyun geçersiz sayıldığı seçimde Berisha'nın 94 oy alması yeterliydi.⁸¹ Berisha Başbakanlığa Aleksander Meksi'yi getirdi. Meksi, hükümetin öncelikle, ülkedeki düzeninin yeniden sağlanması ve çökmüş ekonomiye hareketlilik kazandırılması olduğunu ifade ettikten sonra, "Bunun bizim için çok zor bir görev olduğunu biliyoruz. Ancak halk son seçimlerde bizi desteklediğini göstermiştir. Bu nedenle tüm engelleri aşacağımız konusunda ümitliyiz" şeklinde bir açıklamada bulundu.⁸² Böylece yeni yönetimin önceliği ekonomiye vereceği ve ülkenin düzeninin sağlanmasının ekonominin düzelmesine bağlı olduğu görüşü ağırlık kazandı.

Demokratik Parti'nin, 140 üyeli parlamentodan 92 üyeye sahip olması, radikal değişiklikleri gerçekleştirmesi için yeterli bir güce sahip olduğu anlamına geliyordu. Seçimde halkın tam desteğini alan Demokratik Parti, parlamentodaki sayı üstünlüğünün sağladığı güç ile komünist sistemi değiştirmeye başladı. Hukuk kurallarına dayalı sosyal bir modelin temelleri atıldı. Komünizm sistemindeki anayasanın yerini hukuka dayalı yeni hükümler aldı. Yeni anayasanın hazırlanması konusunda görüş birliğine varıldı ve yabancı uzmanlardan anayasa taslağının hazırlanmasında yardımcı olunması istendi. Siyasal kurumların

⁸⁰ "Arnavutların, Demokrasi Karnavalı Sürüyor", Sabah, 29.3.1992.

⁸¹ "Arnavutluk'da Yeni Başkan", Milliyet, 10.4.1992.

⁸² "Arnavutluk'ta Reform", Günaydın, 13.4.1992.

gelişmesi desteklendi. Yasamaya ilişkin konularda parlamantoya geniş yetkiler sağlandı. Bununla birlikte Sali Berisha konuşmalarından, ulusun güçlü bir başkanlığa ihtiyaç duyduğunu ve anayasal hükümlere dayalı hukukun, başkana geniş yetkiler vermesi gerektiğini ifade etti. Başkana geniş yetkiler tanıyan hükümlerin çıkarılması konusunda parlamentoda tam bir görüş birliğine varılamadığı gibi, Demokratik Parti'de de ciddi tartışmalar çıkmasına neden oldu.⁸³

Arnavutluk parlamentosu demokrasiyi Arnavutluk'a yerleştirmeye çalışırken, komünist sistemin izlerini de silmeye çalışıyordu. Bunun en önemli halkalarından biride Komünist Parti'nin faaliyetlerinin yasaklaması oldu. Arnavutluk Parlamentosu 16.7.1992'de aldığı bir kararla Komünist Partisi'ni yasadışı ilan etti. Parlamento yaptığı oturumda totaliter partilerin yasadışı ilan edilmesini öngören yasa tasarısı, kararın açıklandığı gün onayladı.⁸⁴ Böylece Enver Hoca'nın uzun süren mücadelesi sonunda komünist sistemin tek uygulayıcı gücü olan Komünist Partisi, kurucusunun ölümünden 7 yıl sonra resmen kapanmış oldu.

Eylül 1992'de Komünist Parti'nin Enver Hoca'dan sonraki lideri olan Ramiz Alia, kamu fonundan yasadışı para aldığı belirtilerek suçlu bulundu ve evinde tutuklu olarak kalması kararlaştırıldı. Komünizm döneminin son başkanı ve ilk seçim sonrasının başkanı olan Ramiz Alia, tutuklama kararının yanlış olduğunu belirtti. Suçlamaları kabul etmeyen Ramiz Alia, 45 yıl devlet için çalıştığını, mülkünün ve banka hesabının olmadığını iddia etti. Sahip olduğu iki tablosu, kitapları ve emekli maaşından başka birşeyinin bulunmadığını belirten eski başkan, Arnavutluk'daki ilk demokratikleşme hareketini de kendisinin başlattığını

⁸³ Elez Biberaj, Albania's Road to Democracy, Current History, November 1993,s.381.

⁸⁴ "Komünist Parti Yasadışı İlan Edildi", Sabah, 17 Temmuz 1992.

söyledi. Arnavutluk'u dışa açarken kan dökmekten kaçındığını, Enver Hoca'nın ölümünden sonra serbest hareket edemediğini ve sürekli desteğe ihtiyaç duyduğunu belirten Alia," 1990 yılına kadar yaşayan sistemlerden doğru olanının Çin'de uygulanan sistem olduğuna inandım. 1990'dan sonra durum farklıydı. Sistem kesin olarak değişmek zorundaydı. Temelden değil ama çatıdan başlayarak yavaş yavaş bu değişikliği oluşturmaya çalıştım" ifadesini kullandı. Yetmiş yaşındaki devrik başkan, faşistler tarafından mahkum edildiğini ve Arnavutluk'a hizmetlerinden dolayı demokrasinin kendisini cezalandırdığı görüşünü savundu.⁸⁵ Demokratik Parti Ramiz Alia'yı cezalandırırken, komünist sistemin artık Arnavutluk'tan çok uzakta olduğu görüşünü halkına benimsetmeye çalışıyordu. Seçimlerle birlikte gelen zafer sarhoşluğu, ülkenin iç ve dış sorunlarıyla çok çabuk kayboldu. Halk herşeyin aniden değişmesini ve isteklerine cevap verilmesini istiyordu. Seçim sonrası yeni iktidar halkın beklentilerini kısa vadede yerine getiremedi. Bunu da komünist sistemden, ağır siyasi ve ekonomik bozuklukları devraldıklarını belirterek halka açıklamaya çalıştılar.

C. SİYASAL PARTİLER ⁸⁶

Demokrasi, Arnavutluk için yeni bir kavram ve bu kavramın yerleşmesi için daha uzun süreli tecrübelerle ihtiyaç duyulmaktadır. 1920'lerde kısa bir çok partili hayatı tecrübe etmelerine rağmen, krallık yönetimi ve komünizm sistemi, demokrasinin Arnavutluk'ta daha erken uygulanmasına izin vermedi. Bu nedenledir ki Demokratik Parti

⁸⁵ Jeri Laber, Slouching Toward Democracy, The New York Review, January 14, 1993,s.29.

⁸⁶ Biberaj, op.cit. s.382-383.

yöneticileri, demokratik sistem hakkında hâlâ tecrübe sahibi sayılmazlardı. Ülkede çok sayıda siyasi parti olmasına rağmen de demokratikleşme beklenen hızda olmadı. Siyasi partiler, uçtaki sağ ve sol partiler olarak ağırlık kazandı. Bu partileri, programları arasında oldukça benzerlik olması, Arnavut Partileri'nin politik yaşamlarını sürdürebilmesi için daha çok zaman geçmesi gerektiğini gösteriyordu. Demokratik Parti'nin kurulması ile birlikte siyasal yaşamın içinde, yirmiye yakın siyasi parti kuruldu. Bunların en güçlüleri ise başta Demokratik Parti olmak üzere, Sosyalist Parti, Cumhuriyetçi Parti ve Sosyal Demokrat Partisi'dir.

1. Demokratik Parti

Komünist olmayan ilk siyasal güç olarak Kasım 1990 yılında kuruldu. Parti, halk tabanını farklı bir söylem ile kendisine çekti. Komünist sistemin son yıllarındaki zorluklarla göğüs göğüse çarpıştı ve komünist sistemin dışlanması adım adım gerçekleştirdi. Gramoz Pashko ve Sali Berisha liderliğinde siyasal hayatına başlayan Demokratik Parti, Temmuz 1991'de komünistlerle koalisyon hükümeti kurdu. Solcu bir ekonomist olan Gramoz Poshko, koalisyon hükümetinde Demokratik Parti Başkanı olarak görev aldı. Partinin yönetimini tamamen kendi kontrolü altına almaya çalışması, partide ayrılıklara yolaçtı. Berisha orta bir yol izledi ve anti-komünistleri kendi etrafında toplayarak önemli bir güç kazandı.

1992 seçiminden sonra parti içindeki ayrılık çok belirgin bir hale geldi. Demokratik Parti seçim kazanmasına rağmen bütünlüğünü koruyamadı. Liderlik konusunda görüş ayrılığı başladı. Bu ayrılık, politik farklılıklardan ziyade, kişisel uyuşmazlık ve güç için rekabete dayanmaktaydı. Sonuçta Berisha ve destekleyicileri, partinin sol

cephesini temsil eden Poshko ve arkadaşlarını yeni hükümetin dışında tuttular. Sali Berisha partinin tek güçlü ismi oldu ve parti sadece merkez sağ görüşü temsil eden bir konuma geldi. Eski komünistleri ve sol görüşlülere partiden uzaklaştırdıktan sonra ülkenin en önemli politik gücü haline gelen Demokratik Parti, kapılarını herkese açtı ve radikal ekonomik reformlara gitmek için tam desteği sağlamış oldu.

Rüşvet olaylarının ortaya çıkması ve bu olaylarla Demokratik Parti'nin ilişkisinin bulunmaması partinin popülaritesini arttırdı. Ayrıca Sosyalist Parti liderlerinin rüşvet olaylarına karışması ile birlikte başlayan tutuklamalar, 48 yaşında cumhurbaşkanı olan Sali Berisha'nın halk desteğinin yükselmesine neden oldu. Arnavutlara göre, eski komünist rejim, işçilerin partisi olarak hükümetin işçilerinden oluşmaktaydı. Demokratik Parti ise eski siyasal mahkumlardan oluşmaktaydı. Bu durum Demokratik Parti'nin halk tabanından oluşan bir parti olduğunun kanıtıydı.

2. Sosyalist Parti

Ülkenin ikinci siyasi gücü olan Sosyalist Parti, parlamentodaki 38 üyesi ile Demokratik Parti'den sonra en etkili siyasi partidir. Temmuz 1991'de yapılan 10. Arnavutluk İşçi Partisi Kongresi'nde Batı Avrupa tipi sosyal demokrasiye geçiş yaparak kendisini yeniledi. Bu parti, genellikle Enver Hoca'nın eski partisinin üyelerinden oluştu. Sosyalist Parti Demokratik Parti'nin iktidara gelmesi ile Enver Hoca ve komünist rejiminin yapmış olduğu suçlardan dolayı oldukça yıprandı. İlk başkanları Ramiz Alia'nın ve diğer politbüro üyelerinin isimleri rüşvete karışınca, Demokratik Parti'nin iktidardaki yetkisiyle tutuklanmaya başladılar. Daha sonra parti başkanı Fatos Nano 1991 yılındaki kısa başbakanlığı sırasında zimmetine para geçirmesinden dolayı tutuklandı. Başbakanlığı sırasında 8

milyon doları kendi hesabına aktaran Fatos Nano'nun tutuklanması partinin gücünü önemli ölçüde etkiledi. Bu olayla birlikte Sali Berisha, sosyalistlerin üzerine komünist rejimin bütün hatalarını yükleyerek, ülkede etkisiz bir parti konumuna gelmesini sağladı. Yine de sosyalistler ülkedeki en etkili muhalif parti konumundadır. Partideki komünistlerin tutuklanması veya kendi istekleri ile partiden ayrılması Sosyalist Parti'yi uzun vadede yeni bir oluşum olarak ortaya çıkaracaktır. Demokratik Parti'den sonraki ülkedeki en etkili siyasi güç olan Sosyalist Parti, iktidara en yakın parti olarak muhalefetini sürdürmektedir.

3. Sosyal Demokrat Parti

Arnavutluk İşçi Partisi üyelerinin ilk kıdemlileri tarafından kuruldu. Parlamentoda sahip olduğu 7 üye ile ülkedeki üçüncü büyük siyasi güç durumundadır. 1992 seçiminden sonra Demokratik Parti iktidarını destekleyerek önemli bir konuma geldi. Temmuz 1993'de yeni anayasanın oluşturulmasındaki gecikme nedeniyle, Sosyalist Parti ile birlikte parlamentoyu boykot ettiler. Sosyalist Parti ile bu ittifakı halk arasında büyük tepki ile karşılandı. Ayrıca parlamento oturumlarını boykot etmeleri kendi parti tabanında karışıklıklara yol açtı. Eylül 1993'de ise boykottan iki partide vazgeçmek zorunda kaldı. Sosyalist Parti'nin lideri Fatos Nano'nun tutuklanması ile birlikte, Sosyal Demokratlar eski konumlarına dönerek, Demokratik Parti'ye destek vermeye devam ettiler.

4. Cumhuriyetçi Parti

1992 seçimlerinde geniş ölçüde Demokratik Parti'nin gölgesinde kaldı. Seçimde % 3 civarında oy çıkararak parlamentoya ancak 1 üye gönderebildi. Partinin zayıf performansı, açık bir programın olmayışı ve

liderlik problemi, seçimlerden güçsüz çıkmasına neden oldu. Ülke genelinde tam olarak teşkilatlamaması ve halka kendilerini anlatma imkanı bulamadıklarından yetersiz ve güçsüz kaldılar.

D. YENİ DIŞ POLİTİKA

Demokratik Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte ülkede önemli değişiklikler başladı. Bu değişikliklerin en önemlisi de dış politikanın yeniden belirlenmesi oldu. Arnavutluk, Sali Berisha'nın izlediği dış politika ile yalnızlık yıllarına son verip, uluslararası platforma tekrar döndü. Özellikle dış yardımlar, mevcut dış politikayı belirleyen ilk unsur oldu. Demokratik Parti iktidarı ülkedeki reformların dış yardımlara bağlı olduğunu etkin bir şekilde anlatmayı başardı. Avrupa ile bütünleşmek istediklerini açıkça belirttiler. Ayrıca Yugoslavya'daki iç savaş sonucunda ortaya çıkan Kosova sorununun çözülmesi gerektiğini ve bu sorunun dış politikanın temelini oluşturduğunu batılı ülkelere anlatıldı. Dış politikadaki bu etkinlik Arnavutluk'un Batı ile arasındaki ilişkileri geliştirdi.

Sali Berisha, dış politikanın tek belirleyicisi olarak ülkesine yol göstermeye çalıştı. Berisha'nın izlediği bu politika genelde başarılı oldu ve Arnavutluk komşuları ve Batılı devletlerle yeni ilişkiler kurdu. Sosyalist Parti, Berisha'nın dış politikasını Amerikan yanlısı olarak değerlendirdi ve ağır bir şekilde eleştirdi. Sosyalistler Amerikan karşıtı bir politikanın izlenmesinden yana tavır koydular. Berisha'nın Avrupa ile ilişkileri geri planda tuttuğunu, buna karşılık Amerika ile ilişkilerini artırdığı suçlamasında bulundular. Demokratik Parti'nin dış siyaset çizgisi ile partiler arasında bir bölünmüşlük ortaya çıktı. Dünyaya açılma konusunda ortak bir anlaşma olmasına rağmen, dış politika tercihleri şiddetli bir şekilde tartışmalara yolaçtı.⁸⁷

⁸⁷ Ibid. s.384.

Yalnızlık politikasından sıyrılan Arnavutluk dış politikasında, muhalefet partilerinin eleştirisine rağmen, çeşitlilik sözkonusudur. Bir yandan Amerika ile askeri ve siyasi alanda üst düzeye çıkarılan ilişkiler, diğer yandan Avrupa'nın dış yardımının devam etmesi bunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte AGİK'na üyelik, KEİB'ne aktif katılım ve İKÖ'ne gözlemci statüsünde katılım, dış politikadaki tercihleri arttırmaktadır. Arnavutluk, farklı dış politika tercihlerini, öncelikle ekonomik yardım ve Arnavutluk sınırlarının dışında yaşayan Arnavutlar'ın haklarının korunması konusunu ön plana çıkararak, belirleyecektir.

III. EKONOMİK VE SİYASAL SORUNLAR

A. EKONOMİK SORUNLAR

1. Ülke Ekonomisinin Durumu

Ekonomideki geri kalmışlık ülkede demokrasinin yerleşmesini geciktiren önemli bir faktör oldu. Özellikle 1990 yılında Ramiz Alia'nın ekonomik reformları uygulamaya koyamaması bozuk olan ekonomik durumu daha da kötüye götürdü. Avrupalı ekonomistlerin Arnavutluk Hükümeti için hazırladığı raporda, ülkenin endüstriyel tesislerinin çoğunun kapanmakla yüzyüze geldiği ve acil tedbirler alınması gerektiği belirtildi. Ekonomik reformları gerçekleştiremeyen komünist yönetim, kendi siyasal sonunuda hazırlamış oldu. 1991 yılında seçim sonrası koalisyon hükümetinin kurulması ile birlikte, Avrupa'dan ülkeye yardım gelmeye başladı. 22 Temmuz 1991'de ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Demokratik Parti üyesi Gramoz Pashko'nun davetlisi olarak Arnavutluk'a gelen AT'nun Dış İlişkiler Komiseri, Arnavutluk'un

Avrupa'nın en fakir ülkesi olduğunu açıkladı. Acil tıbbi malzeme ve gıda yardımı için 500.000 ECU'lük yardım yapıldı. Ayrıca AT'nun Doğu Avrupa için ayırdığı 1 milyar ECU'nün yaklaşık 25 milyonluk kısmının Arnavutluk'a verileceğini açıkladı.⁸⁸

Demokrasiye doğru adım atan Arnavutluk'ta kişi başına düşen milli gelir 1991 yılında 350 dolardı. Bu rakam Arnavutluk'un Sri Lanka ve Endonezya ile aynı düzeyde olduğunu gösteriyordu. İşsizlik 1991 yılı içinde bir anda % 35'ten % 80'e çıktı. Enflasyon % 600 civarında iken, tarımsal üretimde % 50 azalma oldu. Bütün bu olumsuz şartlara bölgenin istikrarsızlığı eklenince, batılı yatırımcılar için Arnavutluk cazip bir ülke olarak görünmedi. Bu durum dış yatırımların ülkeye gelmesini engelledi. Batılı yatırımcılar iki önemli nedenden dolayı Arnavutluk'a yardım yapmıyorlardı:

- a- Balkanların çatışma bölgesi olma özelliğinin devam etmesi,
- b- Muhtemel bir Arnavut-Sırp savaşının çıkması.

İhraç edilen ürünlerde üretimin düşmesi zaten kötü olan ekonomiyi dahada zora soktu. 1991'de petrol üretimi % 45, krom % 60, bakır % 70, kömür % 50 oranında bir düşüş gösterdi.⁸⁹

Demokratik Parti iktidarı devraldığında Arnavutluk ekonomisi iflas etmiş durumdaydı. Dış yardım ile ayakta durmaya çalışan ekonomide, % 500 enflasyon ve % 45-80 oranında işsizlik vardı. Sali Berisha ancak 15 yıl sonra, Arnavutluk'un batılı ülkeler düzeyine geleceğini açıkladı.⁹⁰ Halktan tam destek alan Berisha yönetimindeki hükümet, radikal ekonomik kararlar almaya başladı. Öncelikle milli paranın değeri

⁸⁸ "Albania-The New Europeans", The Economist, July 27, 1991, s.49.

⁸⁹ "Austin, op. cit. s.274.

⁹⁰ Laber ,op. cit. s.25.

düşürüldü ve dış ticaret engellerinin tamamı ortadan kaldırıldı. Hükümet bu kararları süratli bir şekilde alınca fiyatlar en yüksek noktaya ulaştı. Ekonomik ve siyasal problemlerle karşı karşıya gelen hükümet gıda maddelerinin fiyatlarını düşürmek zorunda kaldı. Hükümet diğer yandan özel sektörü destekleyici kararlar aldı. Toprakların % 90'lık kısmına yakın bir bölümü özel çiftçilere dağıtıldı. Devlet çiftliklerinin çoğu özelleştirildi. Tarım, özelleştirme ve fiyat reformları ile desteklendi. Böylece 1991'de büyük bir düşüş gösteren tarımsal üretimde, 1993 yılında % 15 oranında bir artış elde edildi. Yaklaşık 100 bin kişiye özel teşebbüslerde iş imkanı sağlandı. Tarım sektöründe sağlanan bu gelişme, endüstriyel sektörde sağlanamadı. İç sermayenin yetersizliği, yeniden yapılanma için yeni kaynaklara ihtiyaç duyulması bu sektörün gelişmesini engelledi. Endüstriyel alanda çok geri tekniğin kullanılması, dış yardımın zorunluluğunu gündeme getirdi ve gelişme hızlı bir şekilde sağlanamadı.

1993 yılının sonunda sağlanan bu gelişmelere rağmen ekonomide büyük sorunlar halen devam etmekteydi. 625 milyon dış borcun yanı sıra ülkede 450 bin kişinin işsiz olması ve bu kişilerden 350 bin kişiye hükümetin yardım etmesi önemli sorunları teşkil etmekteydi. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen ekonomide önemli bir iyileşme görüldü. Arnavutluk zengin mineralleri ve petrolü ile birlikte diğer ülkelerden aldığı dış yardımlar, ekonominin rahatlamasını sağladı. Ekonomideki bu rahatlamanın devam etmesi için üç önemli koşulun Arnavutluk'da devam etmesi gerekmektedir. Bunlar:

- a- Dış yatırımların devam etmesi,
- b- Ekonomik reformların devam etmesi,
- c- Politik istikrarın devam etmesi.⁹¹

⁹¹ Biberaj, op. cit. s.381-382.

2. Dış Yardım ve Yatırım Gereksinimi

Demokratik Parti'nin zaferi ile sonuçlanan seçimlerden sonra halk, ülkenin yeni lideri Sali Berisha'ya umut bağladı. Yeni liderde umutlarını bir kaos içinde olan ülke ekonomisini kurtarmaya bağladı.⁹² Bunuda dış yardım desteği ile yapabileceğini, "Avrupa ve ABD yardımı olmadan biz bir Etyopya oluruz." sözleri ile açıkladı. Başbakan Aleksander Meksi ise Arnavutluk'un dış yardım olmadan yaşayamayacağını belirterek Berisha'nın görüşlerini paylaştı. Batılı ülkelerce 1991 yılından 1993 yılına kadar 1.2 milyar dolarlık yardımın yanısıra, Uluslararası Para Fonu (IMF), Temmuz-1992'de yaşamsal önemde gereksinimler için Arnavutluk'un kullanabileceği 40 milyon dolarlık kredi açtı.⁹³ Demokrasiye geçişin hızlı ve sağlıklı olması batının yapacağı dış yardımlara bağlandı. Bununla birlikte dış yardımdan daha önemlisi batının uzun vadeli yatırımlar yaparak Arnavutluk ekonomisini kurtarması görüşü ağırlık kazandı.

Parlamento dış yatırım ile ilgili hukuksal reformları uygulamaya koydu. Buna rağmen ülkenin, çok fakir ve istikrarsız olması ayrıca bölgede belirsizliğin devam etmesi dış yatırımların ülkeye gelmesini engelledi. Arnavutluk hükümeti bölgedeki istikrarsızlığın sona ermesi ile birlikte yatırımların artacağı görüşünü savundu. Bu nedenle 1993 yılı içerisinde yeni reform programları uygulamaya başladı. Bu reform programlarının başlıca hedefi pazar ekonomisine geçişi sağlayacak yapısal değişiklikleri ve özel sektöre doğru hızlı bir gelişmeyi içeren politikaları başlatmaktı. Böylece yapılan yapısal ve idari değişikliklerle serbest pazar ekonomisine geçiş sağlandı. Özelleştirme stratejik bir hedef olarak ele alındı. Bu gelişmeye paralel olarak, yabancı yatırımcılara ve

⁹² "Tiran'ın Yeni Yüzü", Star Dergisi, Sabah, 10 Mayıs 1992, Sayı:30, s. 22.

⁹³ "AT Raporu: En Çok Yardım Tiran'a", Cumhuriyet, 10 Ağustos 1993.

kurumlara, dış yatırımın teşviki için yeni kanunlar çıkarıldı. Bu kanunlarla dış yatırımcılara kolaylık sağlandı. Dış yatırımcılara teşvik amacıyla vergilerde ayrıcalık tanındı. Arnavutluk'a yatırım için sağlanan bu kolaylıklar neticesinde dış yatırımlar arttı. 1993 yılının sonunda 130 müşterek şirket kuruldu. Yatırımı doğrudan yabancı şirketler kendi kanalları ile yapabildiği gibi, devletin sahip olduğu bir girişime ortaklık veya özel bir kuruluşa yabancı yatırımcıların ortak olması ile de yapabiliyorlardı. Ayrıca yabancı girişimciler ile Arnavutluk özel kuruluşları müşterek bir şirket kurup yatırımı ortaklaşa yapabiliyorlardı. Coğrafi pozisyonu itibarı ile Arnavutluk'un endüstrileşmiş batılı ülkelere yakınlığı ve geniş doğal kaynaklarının olması, ekonomik yatırımların kârlılığı için Arnavutluk'u avantajlı bir duruma getirdi. Bununla birlikte ülkenin demokratik ve çok partili bir sisteme geçmesi, işçi ücretlerinin Avrupa ve diğer ülkelerle mukayese edildiğinde çok düşük olması yatırımı hızlandıran diğer faktörler oldu.⁹⁴

Arnavutluk zengin kaynakları olan bir ülke, bu kaynaklar, uygun kullanılabilirse ülke daha çabuk kalkınacaktır. Arnavutlar özellikle petrollerine oldukça büyük ümit bağlamış durumdular. Petrollerini Adriatik Denizi'nden diğer ülkelere ulaştırmak istiyorlar. Arnavutluk petrollerine özellikle Amerikalılar, İtalyanlar ve Avusturyalılar oldukça ilgi gösteriyorlar. Arnavutluk petrol üretiminin günlük 60.000 varil olması bu ilginin ileriki yıllarda dahada artacağını göstermektedir. Arnavutların bir çoğu, ülkelerinin ikinci bir Kuveyt olacağına inanıyorlar. Petrol üretim teknolojisi yenilenip, kuyuların tam kapasite ile çalışması, ekonominin biran önce düzelmesini ve ülkenin refahının artmasını sağlayacaktır.⁹⁵

⁹⁴ "Republic of Albania Profile Projects", The Ministry of Mineral Resources and Energy, November 1993, Trina-Albanias.3-4.

⁹⁵ Austin, op. cit. s.274.

Arnavutluk'ta yatırım yapılacak önemli bir sektörde turizmdir. İhmal edilmiş bu sektör için, yatırımcılara daha fazla kolaylık sağlandı. Sahil kenarlarının temiz ve işlenmemiş olması, ileriki yıllarda bu sektörün gelişeceğini göstermektedir. Arnavutluk, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'na üye olduktan sonra, bu sektör için önemli yatırımlar için teşvikler aldı .⁹⁶

Mart 94 ayının ilk haftasında Türkiye'yi ziyaret eden Sali Berisha, katıldığı toplantılarda yaptığı konuşmada, Arnavutluk'taki son ekonomik düzenlemelerin yabancı yatırımcılar için bu ülkeyi cazip hale getirdiğini belirterek Türk iş adamlarını çekinmeden ülkelerine yatırım yapmaya çağırdı. İki yıl önce % 400'lerde olan enflasyonu % 10'a çektiklerini söyleyen Berisha daha sonra, "Dostlar arasında olduğum için açık konuşuyorum. Yabancı yatırımcılar arasında henüz Türkler yok gibi. Şu anda yatırımlarda İtalya ilk sırada, Yunanistan ikinci sırada yer alıyor. Ülkemiz Doğu Avrupa'nın en istikrarlı ülkelerinden biri. Geçen yıl kalkınma hızımız % 11 ile Avrupa'da ilk sırayı aldı. Özelleştirmeye büyük önem veriyoruz. Yabancı sermayenin önündeki bütün engelleri kaldırdık. Türk iş adamlarını Arnavutluk'a bekliyorum" şeklinde açıklamalarda bulundu .⁹⁷

3. İşçi Dövizlerinin Ekonomiye Katkısı

45 yıllık komünist iktidar döneminin yıkılmasının ardından, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan Arnavut ekonomisine en büyük destek, 1990-1993 yılları arasında yurtdışına kaçan vatandaşlarından geldi. Eski rejiminin yumuşamaya başlaması ile birlikte yaklaşık 300 bin Arnavut vatandaşı gemilere doluşarak, yada dağ yollarından yürüyerek İtalya ve

⁹⁶ "Albania Investing in Tourism, Ministry of Turism", November 1993 Tirana-Albania,s.13.

⁹⁷ "Berisha: Arnavutluk İyi Yolda", Zaman ,7 Nisan 1994.

Yunanistan'a kaçtı. Halen bu ülkelerde illegal olarak çalışan ve kötü şartlarda yaşayan insanların ülkelere yolladıkları döviz miktarı, Arnavutluk'un toplam ihracatının üç misline ulaştı. Yurtdışındaki Arnavutluklar'ın ülkelere yolladıkları döviz 1991'de -0- iken, 1992'de 150 milyon dolar, 1993'de 335 milyon doları buldu. Bu son rakam Arnavutluk ihracatının üç katı olduğu gibi, 1993 yılında ülkeye yapılan 303 milyon dolar dış yardımdan % 10 daha fazla bir rakamı göstermektedir.⁹⁸

Ülkenin bir milyar dolarlık bütçesinin % 25'ini, İtalya ve Yunanistan'da çalışan Arnavutların gönderdiği işçi dövizini oluşturmaktadır. 3.5 milyona yakın nüfusun % 10'u ülke dışında çalışıyor ve kazandığı dövizleri ülkesindeki yakınlarına gönderiyorlar. Bu işçiler Yunanistan ve İtalya'da, yerli halkın yapmak istemediği işleri yapıyorlar. Ağır işçilik gerektiren işler, zengin ailelerde hizmetçilik, çöpçülük gibi, gelir seviyesi belirli bir düzeye ulaşmış toplumlarda kimsenin yapmak istemediği işlerde çalışıyorlar. Bu işler Arnavutlar tarafından yüksek gelirli iş olarak nitelendiriliyor ve bu işleri yapmaktan çekinmiyorlar. Yurtdışında çalışan ve nüfusun % 10'unu oluşturan işçilerin gönderdiği dövizlerle birlikte, ülkeye giren dış yardımlar ekonomiyi oldukça rahatlatmış durumdadır. Arnavutluk ekonomisini rahatlatan dış yardımlar ve işçi dövizleri, bir yandan da Arnavutluk'u siyasi ve iktisadi yönden ABD, İtalya ve Yunanistan'a aşırı bağımlı duruma getirmektedir.⁹⁹

⁹⁸ Ertuğrul Dikbaş, Arnavutluk Ekonomisini Ülkeden Kaçanlar Kurtardı, Sabah, 5 Temmuz 1994.

⁹⁹ Yalman Onaran, Arnavutluk Dışarıdan Besleniyor, Nokta, 28 Ağustos-3 Eylül 1994, s. 56-59.

B- SİYASİ SORUNLAR

1. Demokrasiyi Yerleştirme Çabaları

Arnavutluk 22 Mart 1992 seçimleri ile birlikte demokrasiye ilk adımını attı. Diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi Arnavutluk'ta da halk demokrasinin sorunları çok kısa bir zamanda çözeceğine inandı. Bu durum, halkın coşkusu ve hükümet dışındaki kuruluşların gayretlerinin olmasına rağmen demokrasinin yerleştirilmesini hızlandırmadı. Aksine mevcut sorunlar halkta tepki yaratmaya başladı. Hükümetin demokrasiyi yerleştirmede oldukça zayıf kalmasının nedeni öncelikle komünizm rejiminin ağır siyasi yükü ve ülkenin ekonomik bir duraklamada olmasıydı. Kötü bir siyasi ve ekonomik miras devralan Demokratik Parti demokrasinin yaşamasını öncelikle kendilerinin iktidarda kalmalarına, kendilerinin iktidarda kalmalarını da dış yardıma bağlı olduğunu açıkladılar. Böylece Arnavutluk'ta demokrasinin yerleşmesi dış yardıma endekslenmiş oldu. Bu durumu protesto eden bir grup Demokratik Parti üyesi partilerinden ayrılarak, parlamento dışında yeni bir demokratik ittifak kurdular. Bu grubun bir çoğunu eski siyasal suçlular oluşturmaktaydı. Komünizm rejiminin siyasal suçluları, Arnavutluk'un gidişinden memnun değildiler ve Sali Berisha'nın daha demokratik kararlar alması gerektiğini savundular. Eski siyasal suçluların kurduğu ittifak demokrasinin yerleşmesi için bir çok önemli projeleri gündeme getirdi. Ayrıca kadınların kendi aralarında kurduğu teşkilatlar da demokrasinin yerleşmesinde etkili olmaya başladı. Buna karşın, Demokratik Parti televizyon yönetimini eski dönemde olduğu gibi kendi tekeline alınca halkın ilk tepkisini çekmiş oldu.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Laber, op.cit. s.26-29.

Demokratikleşme öncesi, mevcut geçiş sürecindeki önemli problemlerden birisi de nüfus artış hızının fazla olmasıydı. Komünist rejim, güç politikası olarak kullanmak için nüfus artışını hızlandırmaya çalıştı. Avrupa'da nüfus artışı ortalama olarak % 1.5 iken Arnavutluk'ta bu oran % 2,5-3 düzeyine ulaştı. Yüksek nüfus artışı, ülkede genç bir kuşağı ortaya çıkardı. 1985 yılında 30 yaşın altındaki nüfus oranı % 65 dolaylarındaydı. Bu genç insanların çoğu, rejimin yumuşaması ile birlikte ülkeden kaçmaya başladı. Genç bir Arnavutun ülkede kalmak istememesi, batı anlamında bir kalkınma isteyen Arnavutluk için önemli bir sorunuda ortaya çıkardı. Ülkeden kaçan iyi eğitilmiş genç insanlara ülkenin ihtiyacı vardı ve Arnavutluk bu genç nüfusu ile demokrasiye geçiş dönemini daha çabuk atlatabilirdi. Arnavut insanı demokrasiye geçilmesine rağmen, halen Batı ülkelerine, ABD'ne ve Kanada'ya gitmek istemektedir. Yeni hükümet ise bu genç insanları ülkede tutmaya çalışarak demokrasiyi bir an önce yerleştirmek istegindedir.¹⁰¹

Bu zor koşullarda Demokratik Parti, ekonomik yönden olmasada siyasi yönden oldukça önemli radikal kararlar aldı. Öncelikle parlamenter demokratik bir sistemle yönetilmeye başlayan Arnavutluk bir hukuk devleti haline geldi. Kapalı bir ülke konumundan çıkıp yaşanabilir bir ülke konumuna geldi. Parlamenter sistemle yönetilen bir Cumhuriyet haline gelen Arnavutluk'ta devlet yönetiminin ilk prensibi yasama, yürütme ve yargı gücünün ayrılması oldu. Yasama gücü Arnavutluk Cumhuriyeti'nin 140 üyeli Halk Meclisi'ne verildi. Devlet içindeki en yüksek yasama organı olan Halk meclisine üyeler 4 yıllık süre ile halk tarafından özgür seçimlerle seçilmesi kararlaştırıldı. Yürütmenin en yüksek organı ise Bakanlar Kurulu oldu. Bakanlar Kurulu'nun başkanlığını Başbakan üstlendi. Yargı yücü ise 3 ayrı güçte toplandı:

¹⁰¹ Austin,op. cit. s.275.

- a- Bölge Mahkemeleri (District Court)
- b- İtiraz Mahkemeleri (Appeal Court)
- c- Anayasa Mahkemesi (Constitutional Court)

Güçler ayrılığı prensibi Arnavutluk tarihinde ilk kez Demokratik Parti ile birlikte gerçekleşmiş oldu .¹⁰²

Demokratik Parti, demokratikleşme sürecini hızlandırırken, önündeki en önemli muhalefeti de yok etmeye çalıştı. Bu amaçla Sosyalist Parti üyeleri ile birlikte tutuklanan eski başbakan Fatos Nano'ya Mart-1994 ayında 12 yıl hapis cezası verildi. "Devlet malını zimmetine geçirmek ve resmi belgelerde tahrifat yapmak" suçlarından 12 yıl hapis cezasına çarptırılan Fatos Nano, Şubat-Haziran 1991 aylarındaki başbakanlığı sırasında, İtalya'nın ülkesine gönderdiği yardımlardan 725.320 dolarlık kısmını zimmetine geçirmek ile suçlandı. Diğer üst düzey yöneticilere 3'er yıl hapis cezası verildi.¹⁰³ Ağustos 1994 ayının sonlarında ise Tiran meydanında toplanan 5 bine yakın Arnavut hükümet karşıtı sloganlar atmaya başladı. Güvenlik Kuvvetleri olayları sakin olarak izlediler. Fakat kalabalık dağılınca polis, komünist rejimdeki kadar olmasada sertlik göstermeye başladı ve 3 muhalif gazeteci tutuklandı. Böylece Arnavutluk'ta yeni demokrasinin daha tam olarak yerleşmediği açıkça görülmüş oldu.¹⁰⁴

Arnavutluk'taki değişim kolay olmamaktadır. Ekonomik sıkıntıları gideremeyen ve halkın beklentilerine mevcut şartlar içinde cevap veremeyen Demokratik Parti, halk desteğini yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Arnavutluk Cumhurbaşkanı ise ülkeyi 2.5 yıldır yönetmeye

¹⁰² Republic of Albania, Informative Quide, Tirana, November 1993,s.4-9.

¹⁰³ "Eski Başbakana 12 Yıl Hapis", Hürriyet, 4 Nisan 1994.

¹⁰⁴ Onaran , op.cit. s.56.

devam ediyor ve daha şimdiden değişimin lideri olmayı hedef seçmiş durumdadır.

2. Yeni Anayasa İçin Halk Oylaması (6 Kasım 1994)

Demokratik Parti 22 Mart 1992 yılında yapılan ikinci demokratik seçimleri kazanmasından sonra ülkenin yeni bir anayasaya ihtiyacı olduğunu açıklamıştı. Bu amaçla sürdürülen çalışmalar 1994 yılının sonunda tamamlandı. Hazırlanan yeni anayasanın 6 Kasım 1994'de halkoylamasına sunulurken, yürürlüğe girmesi kararlaştırıldı. Yapılacak halk oylaması, yeni anayasa taslağının hazırlanmasında büyük gayretleri olan Sali Berisha için de bir sınav olarak değerlendiriliyordu. Sali Berisha, yeni anayasa ile 1976 yılından beri yürürlükte bulunan komünist anayasasını tasfiye ederek, demokratik bir anayasanın uygulamaya konulmasını hedefledi. Ayrıca yeni anayasa Arnavutluk'un Avrupa Konseyi'ne girmesini de öngörüyordu.

Sosyalist Parti ve İnsan Hakları Partisi'nin de içinde bulunduğu muhalefet ise anayasanın cumhurbaşkanına çok fazla yetki tanıdığını savunarak halktan "hayır" oyu kullanmasını istediler.

6 Kasım 1994 tarihinde yapılan halk oylamasında, ülkenin kuzeybatısında yeralan İşkodra şehrinin Vig kasabasında kanlı bir olay yaşandı. Muhalefetteki Sosyalist Parti üyesi iki kişi, Demokratik Partili bir üyeyi bıçaklayarak öldürdüler. Oy kullanma sırasında meydana gelen bu olay bir anda ülkede siyasi gerginlik yarattı. Demokratik Parti Sözcüsü olayı "siyasi bir cinayet olarak nitelendirdi. Halk oylamasının sonunda, Demokratik Parti umduğu sonucu bulamadı. Halkın % 61'i yeni anayasa için "hayır" oyu kullandı.¹⁰⁵

Sosyalist Parti'nin çetin muhalefeti ile kabul edilmeyen yeni anayasa, Arnavutluk'ta gelişme sürecini hızlı bir şekilde sürdüren

¹⁰⁵ Halk Anayasaya "Hayır" Dedi, Cumhuriyet, 8 Kasım 1994.

demokratikleşme için olumsuz bir adım oldu. Mevcut ekonomik sıkıntıların halen sürdüğü Arnavutluk'ta meydana gelecek siyasi istikrarsızlık şüphesizki bölgeyi de sıkıntıya sokacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZINLIKLAR SORUNU

I- ARNAVUTLUK'TA YAŞAYAN AZINLIKLAR

A- YUNAN AZINLIK

Arnavutluk azınlık konusunda Balkanların en şanslı ülkesidir.¹⁰⁶ 1989 sonrası bölgedeki uyuşmazlıkların temel nedenini azınlıklar sorunu oluşturmuş ve bu sorundan Arnavutluk çok az etkilenmiştir. Nüfusun % 98'inin etnik kökeni Arnavut olan kişiler oluşturmaktadır. Tarih sürecinde Arnavutluk bölünmeye veya yok edilmeye çalışılmış olmasına rağmen, iki ayrı dil lehçesi ve üç farklı dine sahip birliğini sağlamış bir ülke konumundadır.

Arnavutluk'taki en önemli azınlık, Arnavutluk'un güneyinde yaşayan etnik Yunanlılardır. 1989 nüfus sayımından sonra yapılan açıklamalara göre bu bölgede 58.000 Yunan asıllı bir grubun yaşadığı belirlenmiştir. Bu rakam Arnavutluk nüfusunun % 2'sini oluşturmaktadır. Yunan hükümeti ise bu rakamı ve oranı red etmekle birlikte, 300-400 bin arası etnik Yunanlının Arnavutluk'ta yaşadığını iddia etmektedir.¹⁰⁷

1. Kuzey Epir Sorunu

Arnavutluk'un güney kesiminde Gjirokaster ve Korçe şehrinin bulunduğu toprak parçası ve Yunanistan'ın kuzeyinde kalan Tsamerya

¹⁰⁶ 1961 yılında yapılan resmi nüfus sayımına göre: % 95 Arnavut, % 2,4 Yunan, % 0,9 Makedon ve Karadğlı, % 6 Ulah.

¹⁰⁷ Austin, op.cit. s.273.

bölgesinin oluşturduğu alan Epir olarak adlandırmaktadır. Yunanistan Güney Epir olarak bir yer bulunmadığını, buranın Kuzey Epir olduğunu savunmaktadır. Arnavutluk'ta Güney Epir'in günümüzde varlığını sürdürdüğünü, buna karşın Kuzey Epir'in mevcut olmadığını iddia etmektedir.

1913 Londra Konferansı'nda Yunanistan, Ortodoks Arnavutların kendi vatandaşları olduğunu iddia etti. Londra Konferansında Yunanlıların bu isteği itibar görmedi ve Yunanca konuşan 35.000 dolayında kişinin yaşadığı Gjirokaster ve Korçe bölgesi Arnavutluk'a bağlandı. Arnavutça konuşan binlerce insanın yaşadığı Tsamerya bölgesi de Yunanistan'a verildi. Böylece Epir bölgesi tam olarak ne Arnavutluk'ta ne de Yunanistan'da kaldı. Yunanistan bu çözüme karşı çıktıysa da 17 Aralık 1913'de imzalanan ve Arnavutluk Yunanistan sınırını kesinleştiren Floransa protokolüne uymak zorunda kaldı. 1939 yılında Arnavutluk'u işgal eden İtalya, Ekim 1940'da Yunanistan'a saldırdı. Yunanlılar İtalyanları püskürterek Gjirokaster ve Korçe'yi ele geçirdiler. Kasım 1944 yılına kadar Epir bölgesinin tamamı Yunanlıların eline kaldı. Bu tarihten sonra bölge Almanların eline geçti. Yunan direniş hareketi ile işbirliği içinde kurulan Arnavutluk komünist direnişçileri Almanları bölgeden çıkarttı. Almanların bölgeden çıkması ile birlikte Tsamerya bölgesinde yaşayan 25.000 kadar Tsameryalı Arnavut, Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesi ile zorla Arnavutluk'a sürüldü. Arnavutluk'taki yeni rejim buna, Yunan iç savaşı sırasında komünist orduya cephe gerisinde bir üs vererek karşılık verdi. Bunun üzerine Yunan Hükümeti, Arnavutluk ile arasındaki gerginliği tırmandırdı ve Kuzey Epir sorununu gündeme getirdi. Arnavutluk'un uluslararası kuruluşlara alınması engellemeye çalıştı. Yunan iç savaşının son aşamasında Yunan Hükümet güçleri sıcak takip

hakkını öne sürerek Arnavutluk topraklarına girdi. Bu durum iki ülke arasındaki gerginliğin uzun yıllar sürmesine neden oldu .¹⁰⁸

21 Ağustos 1946'da Paris'te toplanan Barış Konferansı'nda, Yunanistan Kuzey Epir üzerindeki isteklerini tekrar gündeme getirdi. Bu durumu Enver Hoca sert bir dille eleştirdi ve "Arnavutlar Paris Barış Konferansı'na hesap vermek için değil, Arnavutluk'a zarar veren düşmanlardan hesap sormak için delegasyon göndermiştir", şeklinde bir açıklamada bulundu. Yunanistan bu olaydan sonra uluslararası alanda Arnavutluk'un karşısına çıkan ve Arnavutluk'u sıkıştıran bir ülke konuma girdi.¹⁰⁹

1965 yılında Yunan Kralı Konstatin, Arnavutluk sınırında, üzerinde" Yunan sınırı burada bitmez: Kuzey Epir" yazan bir anıtın açılışını yaptı.¹¹⁰ Yunanistan Kuzey Epir sorununu böylece resmi politikasının içine, uzun vadeli bir proje olarak sürdürme kararı aldı. Yunanistan Arnavutluk'un güneyinde yaşayan vatandaşlarının varlığını dünya kamuoyuna bildirmek amacıyla 1984 yılında da, Uluslararası Af Örgütü'nün Arnavutluk'ta inceleme yapmasını sağladı. Uluslararası Af Örgütü 1984 yılında, Arnavutluk'taki Yunan azınlığın güvenlikten yoksun bir şekilde yaşamakta olduğunu öne süren bir rapor açıkladı. İki ülke arasındaki bu sorun 1987 yılı başlarına kadar devam etti. 1945 yılından beri gergin olan ilişkilerin, yeniden tesisi amacı ile 17 Nisan 1987'de iki ülke dışişleri bakanları güneydeki sınır kasabası olan İoannia'da bir araya geldi. Yapılan anlaşma ile, iki ülke arasındaki ticaretin ve deniz, hava ulaşımının iyileştirilmesi kararlaştırıldı. Yunanistan'ın amacı

¹⁰⁸ Yerasimos, op.cit s. 105-109.

¹⁰⁹ Alpan, Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk, op.cit. s. 88.

¹¹⁰ Yerasimos , op.cit. s. 42.

Arnavutluk'ta var olduğunu iddia ettiği 300-400 bin arasındaki Yunan azınlık ile daha kolay ilişki kurmaktı. Yunan azınlığını, sınırda sağlayacağı ticari ilişkilerle temsil etmek istiyordu. 1985-1987 yılları arasında Arnavutluk'u ziyaret eden Yunanlılar da bir artış sağlanmıştı. Yunanistan bu artışı ticari işbirliği ile desteklemek istiyordu.

1985 yılında 1265 Yunanlı Arnavutluk'taki yakınlarını ziyaret ederken, 1986'da bu rakam 4673'e, 1987'de 6.000 üzerine çıktı. Buna karşın, 1985 yılında 301 Arnavut Yunanistan'ı aynı amaçla ziyaret ederken, bu rakam 1986'da 465'e, 1987'de 500'ün üzerine çıktı. Bu aşamada Yunanistan Kuzey Epir sorununu gündeme getirmekten kaçındı. Yeni politikası ise Arnavutluk'ta bulunan Yunan azınlığa bazı hakların tanınması yönünde oldu. Nitekim Şubat 1988'de iki ülkenin dışişleri bakanları Belgrad'da biraraya geldi. İlişkilerin daha da geliştiği açıklandı. Yunanlı bakan, Arnavutluk'ta bulunan Yunanlılar için bazı garantiler aldığını söyledi. Ayrıca Yunanlı bakan, Yunanistan'ın bütün toprak iddialarından vazgeçtiğini açıkladı. Yunan hükümeti yapılan bu anlaşma ile Yunan azınlığın haklarının daha da iyi olacağını söylerken, "Biz bu anlaşma ile Yunan azınlığın diğer insanların sahip oldukları hakları sağladığımızı iddia etmiyoruz; özellikle de bir ülke anayasasında ateist olduğundan dolayı övünüyor ve de dünyadaki tek ateist devlet ise bunu söylemek çok zor" şeklinde bir açıklamada da bulundu. Böylece Yunanistan 1987 yılında Kuzey Epir diye adlandırılan, Arnavutluk'un güney kesimi üzerindeki iddialarından vazgeçtiğini resmi olarak açıklamış oldu.¹¹¹ 1940 yılından beri resmen süren savaş haline son vermek amacıyla, 1987 yılında Tiran hükümeti ile A. Papendrou hükümeti arasında yapılan anlaşmanın sembolize ettiği iyi ilişkiler 1990 yılında tekrar bozuldu. Arnavutlar, 1990 yılında Mitçotakis'in başında

¹¹¹ "Albania And Greece, A Door Now Ajar", The Economist, April 23, 1988,s.52.

bulunduğu yeni Yunan hükümetinin Kuzey Epir iddialarına sahip olduğu şeklinde bir değerlendirmede bulundu. Ağustos 1990'da İonya'da yapılan bir konferans sırasında Yunanistan Başbakan Yardımcısı, sınırların yeniden çizilmesi gerektiğini, Yunan hükümetinin savaş halini kaldırmadığını ve Arnavutluk'a karşı iyi komşuluk politikası izleyen Papandrou hükümetini eleştiren sert bir açıklamada bulundu.¹¹² Yunanistan Kuzey Epir sorununu tekrar gündeme getirdi ve Arnavutluk'la olan ilişkilerini bu soruna endeksledi. Önümüzdeki yıllarda da ilişkilerin düzeyini belirleyen tek konu Kuzey Epir sorunu olacaktır. Tıpkı Türkiye Yunanistan ilişkilerini Kıbrıs sorununun belirlediği gibi.

2. OMİNİA Krizi

Yunanistan'dan açık destek gören Yunan azınlığı 1991 yılında OMONİA adı altında siyasi bir örgüt kurdu. "Yunan Azınlığın Demokratik Birliği" anlamında olan OMONİA, yasal olarak ilk siyasal seçimlere katıldı ve ayrılık tezini propagandasında açıkça dile getirdi. İkinci seçimlerde bu partinin adaylarına, ayrılık tezini işlememeleri uyarısında bulunuldu. Ayrıca Tiran hükümeti, Yunanistan'ı seçimlerde ayrılık fikrini desteklediği ve ülkedeki tansiyonu yükselttiği suçlamasında bulundu. Sali Berisha, seçim zaferinden sonra Yunan azınlık ile ilgili sorulara "Yunan etnik azınlığı Yunanistan'ın iddia ettiği gibi 400.000 civarında olmayıp, 45.000 dolayındadır ve bu azınlık Yunanistan'ın aşırı etkisi altındadır. Onlar Güney Arnavutluk'u içine alan bir harita bile yayınladırlar ki, deli olmalılar" şeklindeki cevap verdi ve Ominia teşkilatını açıkça suçladı.¹¹³

¹¹² Hugh Poulton, *Balkanlar*, Çev.: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s. 241-242.

¹¹³ "Berisha Promises Extensive Political Reforms", *Der Spiegel*, March 30, 1992, (from orbis, spring 1993).

Haziran 1993'de Yunanlı ortodoks papaz Hrisostomos Maidonis Güney Arnavutluk'ta etnik kargaşa yaratmaya çalışmakla, suçlanarak sınır dışı edildi. Atina ise, Tiran'ın bu davranışına karşılık ülkesinde yaşayan onbinlerce Arnavut'u hiçbir gerekçe göstermeden sınır dışı etti. Yunan polisi tarafından, sınıra götürülen binlerce Arnavut, çaresiz, aç, perişan bir şekilde yürüyerek evlerine dönmeye çalıştı.¹¹⁴ Ekonomisi krizde olan Arnavutluk'un işçilerini geri gönderen Yunanistan, Arnavutluk'a sert bir cevap vermiş oldu. İşçi gelirlerine ve dış yardıma muhtaç olan Arnavutluk, Yunanistan'ın bu tutumundan oldukça zarar gördü.

İki ülke ilişkilerini gerginleştiren diğer bir olayda Nisan 1994'de meydana geldi. Yunan askeri kıyafeti giymiş 7 kişi Arnavutluk sınırını geçerek askeri eğitim tesislerine saldırdı. Olayda iki asker öldü ve birçok askerde yaralandı. Olayı aşırı milliyetçi "Kuzey Epir Özgürlük Cephesi" üstlendi. Yunanistan'daki aşırı milliyetçiler, Arnavutluk'un güneyinde yaşayan 400 bin Yunan azınlığa baskı yapıldığını ileri sürerek, bölgeye özerklik tanınmasını istemektedirler. Aşırı milliyetçi örgütün gerçekleştirdiği bu olay üzerine Atina ile Tiran arasındaki gerginlik tırmandı. Arnavutluk, BM Güvenlik Konseyi'nden Atina'yı kınamasını isterken, Yunanistan Tiran'ı sun'i gerginlik yaratmakla suçladı. Arnavutluk Dışişleri Bakanı Alfred Serregi BM Güvenlik Konseyi'ne gönderdiği mektubunda terörist eylem olarak belirttiği iki Arnavut askerinin öldürülmesi olayını "Arnavutluk'un egemenliğine ve sınır bütünlüğüne saldırı" şeklinde değerlendirdi. Serregi mektubunda, saldırının amacının iki ülke arasındaki ilişkileri zayıflatmak ve Balkanlardaki durumu kızıştırmaya çalışmak, olduğunu belirtti. Mektupta, Arnavutluk'un BM Güvenlik Konseyi'nden "Yunanistan'ın

¹¹⁴ "Kriz Neden Olan Papaz", Milliyet, 3 Temmuz 1993.

devlet terörizmi uygulayan ülke olarak tanımlanmasını ve Atina'nın kınanmasını" istediği vurgulanarak, Yunanistan'a biran önce olayın aydınlatılması için baskı yapılması çağrısında bulunuldu. Arnavutluk başbakanı Aleksander Meksi ise, Gjirokaster kenti yakınlarındaki askeri kışlaya yapılan saldırıyı BM ve AGİK'na götürdüklerini belirterek "ülkemizin Yunan sınırındaki güvenliğinin pekiştirilmesi için her türlü önlem alınacaktır" şeklinde bir açıklamada bulundu. Öldürülen askerlerin cenaze törenine yaklaşık 30 bin kişi katıldı ve Yunanistan aleyhine sloganlar atıldı. Arnavutluk bu olay üzerine Gjirokaster de bulunan Yunan konsolosunu sınırışı etme kararı aldı. Yunanistan da bir Arnavut diplomatını sınır dışı ederek misillemeye bulundu .¹¹⁵ Nisan ayında gerginlik daha da tırmandı. Arnavutluk OMİNİA üyesi 6 kişiyi olayla ilgisi bulunduğu gerekçesi ile 18 Nisan 1994'de tutukladı. Bunun üzerine Yunanistan 26 bin Arnavut göçmenini sınırışı etti. Casusluk suçu ile yargılanan Yunan azınlık mensubu 6 kişinin serbest bırakılmaması halinde, göçmenleri sınırışı etmeye devam edeceğini söyleyen Yunan hükümeti, olay karşısında sert tepki gösterdi. 7 Eylül 1994'de dava sonuçlandı. Yunan asıllıları yargılayan makemede sanıklar, Yunan gizli servisinin yardımıyla ülkeye kaçak olarak 600 av tüfeği sokmak ve Yunan istihbaratına Arnavutluk ordusu ile ilgili bilgiler vermekten suçlu bulundular. Bir sanık serbest bırakılırken, suçlu bulunan 5 sanık 6 ile 8 yıl arasında ağır hapis cezasına çarptırıldı. Bu sonuç Tiran-Atina arasındaki gerginliği doruğa çıkardı. Yunanistan, kararın açıklanmasından sonra, Arnavutluk'taki büyükelçisini Atina'ya çağırdı ve Arnavutluk'a karşı ciddi önlemler alınacağını açıkladı. Hükümet sözcüsü Evangelos Venizelos, Tiran'daki davanın sonucuyla ilgili olarak "Arnavutluk yöneticileri, Yunanistan'a ve Yunan azınlığa karşı ağır bir tahrikte bulundular, bu

¹¹⁵ "Tiran, Atina'yı BM'e Şikayet Etti", Cumhuriyet, 14 Nisan 1994.

nedenle ciddi önlemler aldık" şeklinde konuştu. Sözcü, konuyla ilgili görüşmeler için Tiran'daki Yunan Büyükelçisi'nin Atina'ya çağrıldığını, Dışişleri Bakanı'nın BM Genel Sekreteri Butros Gali'ye bir mektup yazdığını ve hükümetin ayrıca bu konuda diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarla, yabancı ülke liderleri nezdinde girişimlerde bulunacağını belirtti.¹¹⁶ 11 Eylül'de Yunanistan Başbakanı A. Papandrou yaptığı açıklamada, Arnavutluk Cumhurbaşkanı Sali Berisha'nın Yunan azınlığı yok etmek niyetinde olduğunu iddia etti. 18 Eylül'de ise Sali Berisha yükselen tansiyonu düşürmek için Güney Arnavutluk'a bir ziyaret düzenleyerek, Yunan azınlığın yaşadığı bölgelerde görüşmelerde bulundu.¹¹⁷

Ominia Krizi şüphesizki Arnavutluk-Yunanistan ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Yunanistan, Arnavut göçmenleri sınırışı etmeye devam etti ve Arnavutluk ekonomisini tehdit etmeye başladı. Arnavutluk Yunanistan'ın bu baskısına daha fazla dayanamadı ve 25 Aralık 1994'de, cezaevine gönderilen 5 Yunan azınlık mensubundan bir kişinin tamamen affedildiği açıklandı. 26 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Sali Berisha, serbest bırakılan mahkumun, Enver Hoca döneminde 18 yıl hapis yattığını ve daha fazla yatması için bir neden bulunmadığını açıkladı. Diğer dört mensubun cezaları da düşürüldü. Bu durum gergin olan ilişkilerin yumuşamasına neden oldu. Yunanistan hükümeti, birini tamamen olmak üzere, diğerlerinin cezalarında hafifletilmesinden memnunluk duyduklarını ifade etti. Dışişleri Bakanı, Yunanistan ile olan gerginliğin ortadan kaldırılması konusunda, Sali Berisha'nın iyi niyetli diğer

¹¹⁶ "Atina'nın Tiran Öfkesi Dinmiyor", 8 Eylül 1994 ve "Atina Tiran gerginliği Dorukta", Cumhuriyet, 9 Eylül 1994.

¹¹⁷ "Albania-Conuiction of Ethnic Greek Activists", Keesing's Record of World Events, September 1994,s.40197-8.

hamlelerini beklediklerini açıkladı .¹¹⁸ Böylece 6 aydan fazla süren Ominia Krizi Yunanistan'ın ısrarlı baskısı ve Arnavutluk'un ilişkilerin gerginleşmesinden duyduğu kaygı sonucu, büyük bir sorun yaratmadan çözülmüş oldu.

20 Mart 1995'de, Arnavutluk topraklarında silahlı saldırıya hazırlanırken yakalanan 7 Yunanlı terörist, Nisan 1994 ayında Arnavut kırsalına baskın düzenleyen terör örgütüne mensup olduklarını itiraf ettiler. Kuzey Epir Kurtuluş Cephesi ile ilgili olarak, Başbakan Papendrou "Meselenin karanlık bir yönü mevcuttur. Bu bir provakasyondur" şeklinde konuştu. Eylemleri ile Yunanistan'ı uluslararası alanda güç durumda bırakan Kuzey Epir Kurtuluş Cephesi'nin ardında, sürgündeki Yunan Kralı Konstantin'in de bulunduğu öne sürüldü.¹¹⁹

B. MAKEDON AZINLIK

Arnavutluk'taki ikinci etnik azınlık, Yunanistan ile Makedonya sınırında bulunan Prespa gölü çevresinde yaşayan ve sayıları 20.000 olarak tahmin edilen Makedonyalı (Slav) azınlıktır. İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte, Slav nüfusunun çoğunlukta olduğu köylerde 13 Makedon okulu mevcuttu. Kasım 1945'de Yugoslavya ile Arnavutluk arasında yapılan bir anlaşma ile Makedonyalı öğretmenlerin bu okullarda çalışması sağlandı. Bu okullarda sadece haftada iki saat Arnavutça dersi veriliyor, diğer dersler Makedonca olarak yeni gelen öğretmenler tarafından veriliyordu. 1948 yılında Yugoslavya ile Arnavutluk'un arası bozulunca bu uygulamaya son verildi. Arnavutça tekrar öğretim dili haline geldi. Örgütlü dinin kaldırılması ve Arnavutça olmayan bütün isimlerin değiştirilmesini öngören 1975 tarihli "İsim ve

¹¹⁸ "Arnavutluk, Berisha Bir Yunan Casusunu Serbest Bıraktı", Birlik Gazetesi -Üsküp (Makedonya), 27 Aralık 1994.

¹¹⁹ "Yunanistan'ın Baş Terörle Dertte", Sabah, 22 Mart 1995.

Soyadı Yasası", genç Slavların dereceli olarak Arnavutlaşmasına neden oldu. Bununla birlikte Arnavutluk yetkilileri etnik azınlık konusunda, Bulgaristan ile Yunanistan'ın yaptığı gibi, azınlığı ink%or ya da asimilasyon yoluna gitmediler. Böylece Arnavutluk'ta 20.000 dolayındaki Makedon azınlıkta kendi kültürlerini günümüze kadar taşımış oldu. 1991 yılındaki seçim sonrası birçok Slav Makedon Yugoslavya'ya geçiş yaptı ve orada yerleşti.

Arnavutluk'ta yaşayan diğer etnik gruplar hakkında fazla bir bilgi bulunmamakla beraber, 1961 sayımlarında nüfusun % 95'i Arnavut, % 2,4 (40.000) Yunanlı, % 0.9 (15.000) Makedonyalı ve Karadağlı, % 0.6 (10.000) Ulah ve yaklaşık 10.000 Roman (,ingene) olarak tesbit edildi. Bu etnik gruplara ilaveten küçük sayıda Ermeni ve Yahudi gruplarda yaşamaktadır. 30 Aralık 1990'da 40 Yahudi ülkeden ayrılarak İsrail'e yerleşti. İsrail kaynakları 350 Yahudi'nin daha ülkeden ayrılmak istediğini açıkladı. Arnavut yetkililer bu azınlıkları ink%or etmeyip, Yunanlı ve Makedon azınlığa bazı haklar dahi tanıdı; yine de komünist yönetimin insan hakları sicili pek olumlu olmadı. Hükümetin izlediği sert politikalardan halkın büyük bir kısmı etkilendiği gibi, azınlıklarda etkilenmiştir. İlkeyi bütünleştirme girişimleri ve katı ideolojik tutumlarıyla yetkililer, azınlık kimliğinin bazı temellerini budamışlardır. Özellikle din olgusunun yasaklanması, varlığı etnik bağların yanısıra ortak dine bağlı olan bütün azınlıklar için yıkıcı olmuştur. Komünist sistemin, ortodoks isim ve yer adlarını değiştirmesi, azınlık çocuklarına eğitimde kendi dillerini kullanma imkanının verilmemesi, azınlık üyelerinin genellikle evlerinin dışında kendi ana dillerinde konuşmalarının yasaklanması, azınlık haklarını açıkca etkilemiştir.¹²⁰

¹²⁰ Poulton, op.cit. s. 243-244.

II. ARNAVUTLUK DIŞINDAKİ ARNAVUTLAR

A. KOSOVA ARNAVUTLARI

1. Kosova Sorunu

Yüzyıllardır karma bir nüfusu barındıran Kosova, gerek Sırpların ve gerekse Arnavutların ulusal bilincinde önemli bir yeri işgal eder. Sırp için Kosova, Hristiyan Sırp Ortodoks Kilisesi'nin en büyük anıtlarından pek çoğunun bulunduğu bir yer ve Ortaçağ Sırp krallığının anayurdudur. Arnavut ulusal uyanışı 1878'de Prinzen Birliği'nin kurulması ile birlikte Kosova'da başlaması, Arnavutlar içinde Kosova'yı önemli kılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi Yugoslavya topraklarının içerisinde yer alan Kosova bölgesi, savaş sonrası birkez daha yeniden yapılanan Yugoslavya'nın sınırları içerisinde kaldı. Savaş sonrası Arnavutların resmi statüsünde önemli iyileşmeler görüldü. Arnavutlar ilk kez ayrı bir ulusal grup olarak kabul edildiler. Dilleri Yugoslavya'nın resmi dillerinden birisi olarak kabul edildi ve Arnavutlar kendi ana dilleriyle konuşma hakkına sahip oldular. Arnavut azınlığın bu hakları zamanla baskıcı politikalarla zayıflatıldı. Devlet güvenlik kuvvetleri uluscu faaliyetler nedeniyle Arnavutlar'ı tutuklamaya başladı. Arnavutluk güvenlik kuvvetlerine karşı direndiler ve Kosova'ya cumhuriyet statüsü verilmesi çağrısında bulundular. Arnavutların bu uluscu nitelikteki direnişinin sonucunda anayasa değişikliği yapıldı. 1968 yılında yapılan bu değişiklik ile Kosova ve Vovodina bölgelerine bazı cumhuriyet yetkileri verildi. Bu uzlaşma 1974 anayasasında onaylandı. Böylece Kosova, Sırbistan Cumhuriyeti

içinde, Yugoslav federasyonuna bağı bir yetkiye fiilen sahip "Özerk Bölge" durumuna geldi. Özerk Bölge statüsü kazanan Kosova Arnavutlar'ı gerçek hedefleri olan tam bağımsızlık yönündeki hareketlerini başlattı. 1975 ve 1976 yıllarında bu hareketler hızlandı ve Sırbistan tarafından hoşnutsuzlukla karşılandı. Şubat 1976'da, Kosova Arnavutlarının genç yazarı Adam Demagi 18 Arnavut ile birlikte tutuklandı. Halka ve devlete karşı örgüt kurmak, düşmanca propaganda yapmak ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ile bağımsızlığını tehlikeye atan suçlar işlemek gibi iddialarla, Piriştine şehrinde yargılandı. Ayrıca A. Demagi, hedefinin Kosova'yı Arnavutluk ile birleştirmek olduğu iddia edilen "Kosova Ulusal kurtuluş Hareketi"ni kurmakla suçlandı ve 15 yıla mahkum oldu. Yargılanan diğer Arnavutlar ise, Piriştine Üniversitesi öğrencilerinin oturdukları semtlerde ve Kosova'nın çeşitli şehirlerinde, Komünist Partisi'nin ve Yugoslavya liderlerinin izlediği politikayı eleştiren bildiriler dağıtmakla suçlandılar ve mahkum edildiler. 1981 yılına kadar küçük çaplı olaylar devam ederken, 30.000 Sırp ve Karadağlı bölgeyi terk etti. Kosovalı Arnavutlar'da ise doğum oranı çok yüksek düzeyde gerçekleşti. Böylece Kosova'nın etnik yapısı Arnavutlar'ın lehine değişmeye başladı. 1981 yılının Mart ve Nisan aylarında gerginlik oldukça yükseldi ve olaylar aniden büyüdü. İlk kıvılcım 11 Mart 1981'de Piriştine Üniversitesi'ndeki öğrencilerin yaşama koşullarını protesto etmeleri ile alevlendi. Daha sonra Mart ayı içerisinde ve Nisan ayı başlarında başta Piriştine şehri olmak üzere, Kosova'nın birçok yerleşim bölgesinde gösteriler oldu. Bu gösterilerde öne sürülen başlıca talep Kosova'ya Cumhuriyet statüsünün verilmesiydi. Bazı bölgelerde göstericiler Arnavutluk ile birleşme çağrısında bulundu. Gösterilerin artması sonucunda Sırbistan Cumhuriyetine bağı güvenlik güçleri olaya müdahale etti. Yeryer çatışma çıktı ve 11 kişi öldü. Yüzlerce kişide

yaralandı. Bölgede olaganüstü hal ilan edildi ve takviye güvenlik güçleri ile ordu birlikleri bölgeye sevk edildi. 2000 kişiye yakın gösterici tutuklandı. Tutuklananlardan 658 kişi mahkum edildi. 10 Mart 1984'de Tanyug haber ajansı, 1981-1984 yılları arasında bölgede 72 illegal örgütün açığa çıkarıldığını açıkladı. Bununla birlikte Kosova'da etkili 5 illegal örgüt bulunmaktaydı. Bunlar:

a- Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi: Arnavutların yaşadığı bütün Yugoslavya bölgelerinin Arnavutluk ile birleşmesini savunmaktaydı.

b- Kosova Marksist-Leninistleri Grubu: Kosova Ulusal Kurtuluş Hareketi ile aynı görüşü savunmaktaydı. Grubun lideri Kadri Zeka öldürülmeden önce gruplarla birleşmeyi planlıyordu.

c- Kızıl Cephe: Arnavutluk ile birleşmeyi hedeflemekteydi.

d- Yugoslavya Marksist-Leninist Komünist Partisi: Kosova'ya Yugoslavya içinde cumhuriyet statüsü verilmesini savunmaktaydı.

e- Arnavutluk Cumhuriyeti Hareketi: 1982 başlarında, Kızıl Cephe hariç, diğer üç örgütün birleşmesi ile kuruldu. Hareketin öncüsü Nuhi Berişa Ocak 1984 yılında Piriştine'de vurularak öldürüldü.

Grupların ortak hedefi, Kosova'nın cumhuriyet statüsü kazanmasıydı. Sonraki hedef ise Arnavutluk ile birleşmekti. Nevarki, grupların cumhuriyet statüsü hedefi kısa vadede gerçekleşmeyince, şiddet eylemleri daha da arttı. Eylemlerle birlikte, Arnavutlar kitleler halinde tutuklanmaya ve parti kadroları dağıtılmaya başlandı. Bu tutum Kosova'nın cumhuriyet statüsü için yapmış olduğu çağrışı fiilen red etmek anlamına geliyordu. ABD'ndeki bir göçmen grubu 1983 yılında BM Genel Sekreterine hitaben bir mektup yazarak, Piriştine Üniversitesi'nin tutuklanan ya da görevinden alınan 57 akademik üyesinin görevlerine tekrar dönmesinin sağlanmasını istedi. Yugoslavya yönetimi

bu başvuruya aldırmadığı gibi Piriştine Üniversitesi'ne alınan öğrencilerin de sayısını azalttı.¹²¹

Kosova Arnavutları artık dönülmez bir yola girmişti. Sırp yönetimi de aynı şekilde baskıcı politikalarına devam ediyordu. Sırpların bu baskıları, 1986 ve 1988 yıllarında Kosova Arnavutlarını ayaklanmaya kadar götürdü. 1986 yılından sonra çıkan her hadise bir öncekinden daha şiddetli oldu. Mart 1989'da çıkan ayaklanmada, kalabalık gösteri grubu polis ile çatıştı. Sonuçta 2'si polis olmak üzere 23 kişi öldü ve 80 kişi de yaralandı. 1989 yılının sonunda Doğu Avrupa Komünist blokunda meydana gelen çözümler, Yugoslavya'nın bütün cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kosova üzerinde de derin etkiler yarattı. 1990 Ocak ayının son haftasında Kosova'da halk sokaklara dökülüp, hür seçimler, Sırbistan kontrolündeki yöneticilerin istifası, siyasi suçluların serbest bırakılması ve daha geniş özerklik için gösterilere başlayınca, güvenlik kuvvetleri ile çatışmalar çıktı ve bu çatışmalarda 25 Arnavut öldürüldü. Kosova halkının bu geniş çaplı milliyetçi ayaklanması, Sırbistan ile Karadağ'ın tepkilerine neden oldu. Bu iki cumhuriyette Arnavutlar aleyhine gösteriler yapıldı. Buna karşılık, Yugoslavya'da milliyetçiliğin öncülüğünü yapan ve Sırp milliyetçiliğine karşı çıkan, Hırvatistan ve Slovenya ise Arnavutları destekledi ve Sırbistan'ın Arnavutlar'a karşı sert tedbirler almasını eleştirdi. Şubat 1990 sonlarında gösteriler tekrar Kosova'nın tüm şehirlerine yayıldı. Belgrad hükümeti bu gösterileri ve yer yer meydana gelen ayaklanmaları tanklar ve zırhlı araçlarla bastırma yoluna gitti. Bu baskı karşısında Arnavutların içindeki muhalif gruplar 30 Haziran 1990 günü birleşerek "Demokratik Forum"u kurdular. Forum yayınladığı deklarasyonda, Kosova vatandaşlarının, kendi işlerini ilgilendiren hayati konularda egemen bir şekilde karar verme hakkından söz etmekteydi.¹²²

¹²¹ Ibid. s. 71-82.

¹²² Armaoğlu, 20. yy. Siyasi Tarihi C.II, op.cit. s. 237-238.

2. Kosova Cumhuriyeti'nin İlanı ve Sırbistan'ın Tutumu

Forum'un kurulması gelişmeleri bir adım daha ileri götürdü. Sırbistan yönetimi, 1-2 Temmuz 1990'da Sırbistan anayasası üzerine yapılacak referandum nedeniyle Kosova eyalet parlamentosunu 5 Temmuz tarihine kadar kapatılması emrini çıkardı. Ancak 1 Temmuz 1990 tarihinde 183 sandalyeli meclisteki 123 etnik Arnavut üyeden 114'ü kilitli tutulan meclisin dışında toplandı. 114 milletvekilinin oyu ile çoğunluk sağlandı ve bağımsızlık ilan edildi. Bağımsızlık, Yugoslavya'dan kopma değil, Sırbistan'ın kontrolünden çıkmayı öngörmekteydi. Yayınlanan deklarasyonda da, Kosova'nın diğer cumhuriyetlerle aynı eşit statüye sahip olarak, Yugoslavya federasyonu içinde eşit ve bağımsız bir cumhuriyet olmasından söz ediliyordu. 3 Temmuz 1990'da, Kosova Parlamentosunun aldığı kararı Sırbistan onaylamadığını açıkladı. Kararın "Sırbistan devletinin egemenliğini ihlal" olarak nitelendiren Sırbistan yönetimi, 5 Temmuz'dan itibaren de güvenlik güçleri ile Kosova'yı kontrol altına aldı. Sırp kontrolü sonucunda, iki ay kadar olay çıkmadı. Eylül 1990 ayının ilk haftasında Bağımsız Sendikalar Birliği genel grev ilan etti. Katılımın yüksek olduğu grevde, grevciler ve grevi destekleyen halk, polisle çatışmamak için, sokak gösterilerine başvurmadı. Hırvatistan'ın başkenti. Zagreb'de ise siyasi partilerin çoğu, Kosova grevlerini desteklemek amacı ile gösteriler düzenledi.¹²³

Soğuk savaş döneminin sona eresi ile birlikte, Balkanlar'da meydana gelen değişiklikler 1991 yılında Yugoslavya'yı daha derinden etkilemeye başladı. Yugoslavya'nın bütünlüğü tehlikeye girdi ve parçalanma aşamasına gelindi. Bu süreç içerisinde Kosova'da meydana

¹²³ Ibid. s. 238; Poulton , op.cit s. 85.

gelen gösteriler sürekli olarak Hırvatistan tarafından desteklendi ve ayrılığın ilk sinyalleri alınmış oldu. 25 Haziran 1991'de Yugoslavya Federasyonu'nu oluşturan 6 cumhuriyetten ikisi olan Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlığını ilan etti. Yugoslavya federasyonuna bağlı Sırp güçlerinin olaya müdahale etmesi sonucu kanlı çatışmalar başladı. Hırvatistan ve Slovenya'nın federal yapıdan kopmasından sonra, aynı kararı Bosna-Hersek ve Makedonya Cumhuriyetide aldı. 6 cumhuriyetten kurulu federal yapıda sadece Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti kaldı. Nisan 1992'de Sırbistan ve Karadağ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC)'ni kurduklarını açıkladılar. Gelişen bu olaylar Kosova Arnavutların Cumhuriyet fikrini daha da belirgin hale getirdi. Bu amaçla Kosova parlamentosu 24 Mayıs 1992'de Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılacağını açıkladı. Seçimin gündeme gelmesi ile birlikte Sırbistan yönetimi yapılacak seçimleri yasa dışı ilan etti. Seçimi destekleyen Arnavutluk hükümeti bir açıklama yaparak, halkı sakin olmaya ve Sırların kışkırtmalarına alet olmamaya çağırdı. Seçimlerden iki gün önce Sırlardan oluşan güvenlik güçleri Arnavutlar'a karşı baskılarını arttırdı. Sırp güvenlik güçleri çok sayıda Arnavut'u çeşitli bahanelerle gözaltına aldı ve gösteri yapanlara karşı şiddet kullandı. Bu baskı altında 29 seçim bölgesinde yaklaşık 1 milyon kişi oy kullandı. Oy pusulaları ise, Kosova'da konuşulan 4 dilde, Arnavutça, Sırpça, Hırvatça ve Türkçe olarak hazırlandı. Kosova Cumhurbaşkanlığı için yapılan seçimde ise tek aday vardı; Dr. İbrahim Rugova. Dr. İ. Rugova, Kosova Demokratik Birliği'nin ve Kosova Arnavut Siyasi Partiler İşbirliği Konseyi'nin de başkanlığını yürütüyordu. Rugova seçim öncesi basına yaptığı açıklamada, Cumhurbaşkanı olduğunda, Kosova'nın bağımsız ve

demokratik bir cumhuriyet olarak uluslararası alanda tanınması için elinden geleni yapacağını söyledi.¹²⁴

Sırbistan katı tutumu ve seçimleri yasadışı ilan etmesine rağmen seçimler yapıldı. Tek başına başkan adayı olarak seçimlere katılan Rugova, oyların % 97'sini alarak Cumhurbaşkanı seçildi. İbrahim Rugova'nın başkanı olduğu Demokratik Birlik Partisi ise meclisteki 100 koltuktan 78'ini kazandı. Belgrad Hükümeti ise seçimleri yasadışı ilan etti ve Rugova'yı tanımayacaklarını açıkladı.¹²⁵

Sırbistan, Kosova'daki Arnavutların ayrılıkçı emellerinin olduğunu, seçimle durumlarını yasallaştıracaklarını daha sonrada Arnavutluk'la birleşeceklerini iddia etti. Bu iddia hem Devlet Başkanı Slobadan Miloses-iç, hem de muhalefet tarafından ortak bir görüş olarak açıklandı. Bu açıklama, Sırbistan iktidarı ve muhalefetinin Ortaçağ'daki Sırp Krallığı'nın merkezi olan Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasına razı olmadığını gösterdi. Cumhuriyet ilanı ve seçimlere rağmen tam bağımsızlığını kazanamayan ve Sırp güvenlik güçlerinin kontrolünde bulunan Kosova, yaşanan olaylar sonucu "Özerklik" statüsünden bile oldukça uzaklaştı.¹²⁶

Kosova Arnavutları'nın bağımsızlık kararı alması ve özgür seçimleri gerçekleştirmesi, Sırbistan yönetiminin bölgeye olan baskısını daha da arttırdı. 1989 yılından itibaren başlayan Arnavutlar'ı tutuklama ve öldürme olaylarının üzerine, Sırp yönetimi tüm okullarda Arnavutça'yı yasaklayan bir karar aldı. Ekim 1992'de Arnavutlar tüm okullarda ve işyerlerinde protesto gösterilerine başladı. Protesto gösterileri biranda bütün Kosova şehirlerine yayıldı. Olayların büyümesini önlemek amacıyla Sırbistan Başbakanı Milan Paniç ve Eğitim Bakanı İvan İliç

¹²⁴ A. Haydar Yurtsever, Sırplar'a Rağmen Seçim, Hürriyet, 24 Mayıs 1992.

¹²⁵ "Kosova'ya Yazar Başkan", Cumhuriyet, 26 Mayıs 1992.

¹²⁶ "Sıra Kosova'da mı?", Sabah, 22 Haziran 1992.

Kosova'ya gitti .¹²⁷ Paniç, 15 Ekim 1992'de Arnavutlar'ın lideri Rugova ile görüştü. Kameraların önünde el sıkışan iki lider, çocukların okula, insanların işlerine dönmesi konusunda anlaştılar. Bu görüşme iki ihtimalli bir sonuç ortaya çıkardı. Birincisi, Sırp yönetimi, Kosova'yı artık Sırbistan'ın güney eyaleti olarak görmeyecekleri; ikincisi, Kosova Arnavutları bağımsızlık taleplerinden vazgeçecekleri, görüşü olarak ortaya çıktı .¹²⁸ Bu iki ihtimalli sonuçtan hiçbirisi olmadı. Sırplar Kosova'nın Sırbistan'ın bir parçası olduğu, bu bölgeyi bırakmaya niyetli olmadıklarını güvenlik güçlerini takviye ederek gösterdiler. Arnavutlar da sorunu, uluslararası platforma çıkararak destek aradılar.

3. Arnavutluk'un Kosova Politikası

Arnavutluk'un iç politikada halkını memnun etmesi, dış politikada izlediği tutumla oldukça ilgilidir. Dış politikanın en büyük bölümünü de Kosova sorunu oluşturmaktadır. Bu sorun iç politikayı ilgilendiren önemli konuların başında da gelmektedir. Daha da önemlisi Arnavutlar, Arnavutluk dışında yaşayan Arnavutların birleşmesini istemektedirler. Arnavutluk halkı ve hükümeti, ülke dışında yaşayan Arnavut halk ile kaynaşma eğilimindedir. Cumhurbaşkanı S. Berisha, Yugoslavya'da yaşayan Arnavutlar'ın bazı haklara sahip olduğunu ve bu hakların diğer ulusal gruplarla aynı haklar olduğunu ve bu hakların Arnavutlar'a sağlanmasını istemektedir. Bu isteğini de açıkça Avrupa ülkelerine bildirmiştir. Yugoslavya'nın parçalanması ile "daha büyük bir Arnavutluk oluşturma" fikrini gündeme getiren Arnavut yöneticiler, kısa sürede bu

¹²⁷ "Kosova Çözüm Arıyor", Cumhuriyet, 16 Ekim 1992.

¹²⁸ "The Impossible Future of Kosova", The Economist, October 24th, 1992,s.54.

düşüncenin tehlikesini de gördüler. Daha büyük bir Arnavutluk fikri, daha geniş bir Balkan kargaşası yaratacaktır. Bu durum bölgenin istikrarsızlığını arttırırken, Arnavutluk'un batı ile bütünleşmesini de önleyecekti.

Arnavutluk "bağımsız Kosova" fikrini savunmaktadır. Bununla birlikte bu sorunun barışçı yollarla uluslararası platformda çözülmesini arzu ettiğini de dile getirdi. Kasım 1992'de yapılan Sırbistan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Arnavutluk, Slobadan Miloseviç'in yeniden seçilmemesi halinde sorunun daha çabuk çözüleceğini açıkladı. Arnavutluk S. Miloseviç'i üç konuda eleştirdi:

- a- Kosova'da yaşayan Arnavut topluluk üzerine baskı uygulanmaktadır.
- b- Kosova'da yaşayan Arnavutlara temel hakları verilmemektedir.
- c- Kosova'ya Sırp mülteciler yerleştirilerek, nüfus yapısı değiştirilmektedir.

S. Miloseviç bütün bu suçlamaları reddetti. Kosova'nın Sırbistan'a bağlı bir bölge olarak kalacağını ve bu konuda kesinlikle taviz vermeyeceklerini açıkça dile getirdi. Bununla birlikte, Arnavut topluluk üzerine baskı kurmadığını, topluluğun temel haklarını ihlal etmediğini ve Kosova'ya Sırp mülteciler yerleştirmede iddiaları reddetti.¹²⁹ Arnavutluk hükümeti, Sırbistan'ın S. Miloseviç önderliğinde Bosna-Hersek'de yapmış olduğu "etnik temizleme"nin sonuçlanması ile birlikte, aynı işlemin Kosova'daki Arnavutlar içinde yapılabileceği endişesini taşıdığını her defasında dile getirdi. Ayrıca hükümet, Kosovalı Arnavutların yanında olduğunu, bu tür uygulamalara da izin

¹²⁹ Austin, op. cit. s.269-270.

vermeyeceğini açıkladı. Arnavutluk ordusu olası bir savaşta, Sırbistan ordusu ile eşit düzeyde değildir. Bunun bilincinde olan S. Berisha, Kosova'nın Birleşmiş Milletler'in kontrolü altına alınmasını ve bölgedeki sorunun çözümlenmesine kadar burada kalmasını istedi. Ayrıca Sırlar'a karşı, Kosova konusunda uluslararası kuruluşların da tepki göstermesini istedi. Sonuçta Berisha, sorunun barışçı yollarla çözümlenmesinin bu şekilde olacağına inanmaktadır. Hem Berisha hem de İ. Rugova Uluslararası kuruluşların bir çözüm için devreye girmemesi halendi, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasının bir savaşa neden olacağını savunmaktadır.¹³⁰

Son zamanlarda ise, Sırp ve Arnavut medya karşılıklı olarak birbirlerini suçlamaya devam ederken, Arnavut hükümeti Sırbistan'a karşı olan sert tavrını değiştirmek zorunda kaldı. Batının desteğine ve dış yardımına muhtaç olan Arnavutluk, yine batıdan gelen baskı sonucunda politikasında yumuşamaya Batı ise bölgede yeni bir çatışmanın çıkmasını engellemek amacıyla, Arnavutluk'a baskı yaparak bu kararı almasını sağladı.¹³¹

4. Kosova Sorunu'nun Uluslararası Platforma Çıkışı

Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Bosna-Hersek'te kan dökmeye devam eden Sırlar, 1992 yılının sonunda Kosova'ya takviye birlikleri gönderdi. Arnavutluk ve Kosova arasındaki sınırda yığınak yapan Sırlar, bir yandan da Kosova'nın başkenti Piriştine de halka baskı uygulamaya başladı. Askeri birliklerin Kosova'yı çevrelemesi sonucunda endişelenen cumhurbaşkanı İ. Rugova, bölgeye derhal BM Barış Gücü'nün gönderilmesi çağrısında bulundu.¹³² CIA Başkanı (Robert

¹³⁰ Biberaj, op. cit. s.385.

¹³¹ Louis Zanga, Albania Afraid Of War Over Kosova, Research Report, November 20, 1992.

¹³² "Kosova Kuşatıldı", Sabah, 6 Aralık 1992.

Gates), Kosova'nın kuşatılması sonucu olayların patlak vermesi halinde yeni bir Balkan savaşının çıkacağı uyarısında bulundu. ABC televizyonundaki bir programda yaptığı konuşmada Gates çatışmaların Balkan bölgesine yayılması halinde en tehlikeli noktayı Kosova'nın oluşturduğunu ve Kosova'da meydana gelecek bir olayın savaşı başlatabileceği endişesini dile getirdi.¹³³ Kuşatma ile birlikte çoğunluğu Arnavut kökenli müslüman halkıyla Kosova, Sırlar tarafından boğazlanmak için sırasını bekleyen bir bölge konumuna girdi.¹³⁴

Batı devletleri, özellikle ABD, Kosova ile yakından ilgilendiklerini Sırbistan ve Arnavutluk'a hissettirerek, çatışmanın yayılmasını önlemeye çalıştı. Sırbistan'a sözlü ve yazılı uyarılarda bulunuldu. ABD Başkanı George Bush "Sırbistan'ın etkisi ile Kosova'da bir çatışma meydana gelirse, ABD Kosova'daki Sırlara ve Sırbistan'a karşı askeri güç kullanma yoluna gidecektir" açıklamasını yaptı.¹³⁵ Bütün bu uyarılara rağmen Kosovalı Arnavutlar üzerine sürdürülen Sırp baskıları sona ermedi. Sırp polisi 1993 yılının ilk aylarında, gözaltına alma, dayak ve gece yarısı baskınlarına hız verdi. Şubat 1993 ayının ilk haftasında Kosova'yı ziyaret eden İngiliz Lord Rea, "Arnavutları yıldırma politikasıyla Kosova'dan sürmeye çalışıyorlar. Sırp milliyetçilerinin Aralık 1992 ayındaki seçim zaferinden sonra, 300'ü aşkın Arnavut'un gözaltına alınması, silahlarına el konulması, ölümle tehdit edilmesi ve benzer olayların artması dikkat çekicidir" açıklamasında bulunarak, dünya kamuoyunu uyardı.¹³⁶

Sonuç olarak, 1992 yılında Kosova'nın cumhurbaşkanı seçilen İbrahim Rugova tarafından yönlendirilen Arnavutlar Belgrad'ın otoritesini tanımayacaklarını açıkça belirtiyorlar ve uluslararası kuruluşların

¹³³ "CIA'de Kosova Uyarısı", Sabah, 21 Aralı 1992.

¹³⁴ Oktay Ekşi, Sırlar'a O'da Fede Olsun, Hürriyet, 21 Aralık 1992.

¹³⁵ The New York Times, December 12, 1992.

¹³⁶ Reha Erus, Kosova Kan Kokuyor, 16 Şubat 1993, Hürriyet.

kurdukları devleti tanımasını talep ediyorlar. Belgrad yönetiminin Sırp öğretim programını Arnavutlar'a dayatmaları sonucu, birçok Arnavut öğretmenin istifa etmesi, Kosova'daki ilkokulların büyük bir bölümünün ikiye ayrılması, orta öğretime ve yüksek öğrenime Arnavut öğrencilerin alınmaması sonucu Arnavutların öğrenimlerini evlerinde tamamlamaya çalışmaları, Sırp baskısının şiddetini ve Arnavutlar'ın bağımsızlık haklarını gözler önüne sermek için yeterlidir. Sırlar Arnavutlar'ın nüfus artışından, Arnavutlar da 30 bin kişilik Sırp askeri gücünden çekinmektedir. Radikal Sırp Partisi temsilcisi Babiç'e göre, Arnavutlar kendilerini mağdur gösteriyorlar ama ayrılmak için her yola başvuruyorlar. Cumhurbaşkanı Rugova ise, en ufak bir çatışmanın büyük bir katliama yol açacağını belirtiyor. Bütün bunlara ilave olarak iki konuda bir bilinmezlik halen devam etmektedir:

- a- Kosova'da yaşayan Arnavutların sabrının ne zaman taşıacağı,
- b- Balkanların güneyinde bir çatışmaya izin vermeyeceklerini öne süren Batı ve ABD'nin ne ölçüde kararlı olduğu.¹³⁷

1994 yılının ikinci haftasında Brüksel'de toplanan Nato zirvesinde ABD Başkanı Bill Clinton, ABD'nin Kosova'da bir savaşa asla izin vermeyeceğini açıkladı. Clinton "Amerika Kosova'da başlayabilecek bir savaşa izin vermeyecektir, bu amaçla Amerikan askerleri Makedonya'da özellikle İsküp'te konuşlandırılmışlardır"¹³⁸ ifadesi ile ABD'nin olayı yakından izlediğini ve sorunu kontrol altında tutmaya çalıştıkları izlenimini verdi.

¹³⁷ "Kosova: Avrupa'nın Yüreğindeki Güney Afrika", Sabah, 30 Mart 1994.

¹³⁸ Rilindja Gazetesi, Tiran, 18 Ocak 1994 Çev.:İsmail Sadıker, Besa Dergisi, Türk-Arnavut Kardeşliği Derneği Yayın Organı, Şubat 1994, s. 13.

Barışçı yollarla Kosova sorunu çözümlenmezse olası bir savaş Balkanlar'ı etkisi altına alacaktır. Bu nedenle Kosova sorunu Arnavutluk'u özellikle ilgilendirdiği gibi, bölge ülkelerini ve bölgede istikrar isteyen Batı ve ABD'ni daha yakından ilgilendirmektedir.

B. MEKADONYA'DA YAŞAYAN ARNAVUTLAR

1. Makedonyalı Arnavutlar

Arnavutlar Makedonya'nın kuzey batısından, güney Ohrid'den Kumanovo'ya uzanan bir yay üzerinde yaşamaktadırlar. Kosova ve Arnavutluk'a komşu, Tetova, Gestivar, Kiçevo, Debar gibi yerleşimlerde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Makedonya Cumhuriyetindeki arnavutlar'ın sayısı toplam nüfusun % 20'sini oluşturmaktadır. 1971 nüfus sayımında 279.871 olan Arnavut nüfusu, toplam nüfusun % 17'sini oluşturmakta iken, 1981 yılında bu oran 377.726'ya ulaşarak % 19.8 oranına geldi. Arnavutlar'ın doğum Oranı Makedonyalılarınkinden önemli ölçüde daha yüksektir. 26 Nisan 1988'de Tetova'da incelemede bulunan bir heyet, Makedonya Komünistler Birliği'ne verdiği bir raporda, Arnavut nüfusunun yoğun olduğu Tetova şehrinde doğum oranının, ulusal ortalamanın üç katı olduğunu, belirtmiştir.¹³⁹ 1994 yılında yapılan nüfus sayımında ise 1.936.877 olan toplam nüfusun 442.914'ü Arnavut olarak tesbit edilmiştir. Bu oran toplam nüfusu % 22.8'ini göstermektedir.¹⁴⁰

Yugoslavya federasyonunu oluşturan altı cumhuriyetten birisi olan Makedonya, Arnavut azınlıkla 1968 yılından başlayarak günümüze kadar uğraşmak zorunda kaldı. Kasım 1968 yılında Kosova Arnavutları'nın,

¹³⁹ Poulton, op.cit. s. 93.

¹⁴⁰ Makedonya'da 33 Millet Yaşıyor, Birlik, Üsküp, 12 Ocak 1995, s.1

Kosova'ya cumhuriyet statüsünün verilmesini isteyen büyük çaplı gösteriler yapılmasının hemen ardından, Arnavutların yoğun olduğu Tetova'da Makedonya'nın Arnavut bölgelerinin yedinci cumhuriyet içinde Kosova ile birleşmesi talebinin öne sürüldüğü benzer bir gösteri yapıldı. Yugoslav yönetimi böyle bir cumhuriyetin kurulmasını, bu bölgeleri sonunda ayırmayı ve onları komşu Arnavutluk ile birleştirmeyi amaçlayan Arnavutluk komplosunun ilk aşaması olarak gördü ve tepki gösterdi. 1981 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar, Makedonya'daki Arnavutları da etkiledi. Makedon yetkililer bu durum karşısında oldukça endişeye kapıldılar ve cezalandırma bakımından Kosova'daki yetkililerden daha da sert bir baskı kurdular. Arnavutlar'ın çoğunlukta oldukları Batı Makedonya bölgelerini birleştiren böyle bir yedinci cumhuriyet tasarısının gerçekleşmesi halinde, Makedonya Cumhuriyeti'ni önemli ölçüde budayacak ve geri kalan bölgeler üzerinde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın toprak talepleri yeniden gündeme gelecekti. Bu nedenle Arnavut azınlığın Makedonya'da gösterdiği gelişmenin, sadece cumhuriyetin toprak bütünlüğü için değil, Makedonya ulusunun varlığını sürdürmesi bakımından da çok tehlikeli olduğu görüldü. Temmuz 1981'de Makedonya Meclisi'nin İç Ulusal İlişkiler Komisyonu, Arnavutlar arasında yükselen ulusçu dalgayı durdurmak için ders kitaplarının ve ders konularının gözden geçirilmesini istedi. Komisyon, Arnavutça öğretim yapan okullarda Makedonca öğrenime ayrılan saatlerin arttırılmasını ve hiç bir şekilde Makedonca öğretmeyen okullarda bu durumun değiştirilmesini talep etti. 1983 yılında Tetova'daki öğretmenlere, resmi işlemlerde Makedonyalıların kullandıkları yönetmelikleri gözönünde bulundurmadıkları gerekçesi ile disiplin cezaları uygulandı. Bazı öğretmenlerin görevine de son verildi. Bu durum Arnavutlar'ı oldukça tedirgin etti ve yer yer olaylar çıktı. Mayıs 1984'de Makedonya İçişleri

Bakanlığı, 1983 yılında Makedonya aleyhinde faaliyet gösteren üç illegal Arnavut grubunu ortaya çıkarttığını, bu gruplardan 11 üye, broşür dağıtımı ile görevli 6 örgütçü ve Arnavut ulusculuğu ve ilhakçılığını savunan broşürler hazırlayan 15 kişinin tutuklandığını açıkladı. Bu gruplarla ilişkisi olan 160 kişinin de görevine son verildiği bildirildi. 1989 yılına kadar Arnavutlar'ın faaliyetleri kısmen de olsa devam etti. Makedon yönetimi de bu faaliyetleri durdurmada fazla zorlanmadı. Makedon yetkililer 1989 yılında cumhuriyet anayasasını değiştirdiler. Makedonya Cumhuriyeti "Makedonya halkının ulus-devleti" olarak tanımlandı. Önceki anayasada, Makedonya Cumhuriyeti "Makedonya halkı ile Arnavut ve Türk azınlıkların devleti" olarak tanımlanıyordu. Bu değişiklik ile Makedonyalı yöneticiler, Yugoslavya federasyonunun dağılması ile birlikte meydana gelecek Arnavut ulusculuğu için tedbir almışlardı.¹⁴¹

1 Şubat 1990'da, Batı Makedonya'da Arnavutlar'ın çoğunlukta olduğu bölgelere bağımsızlık verilmesini talep eden 2.000 dolaylarındaki Arnavut, Tetova merkezini trafiğe kapama girişiminde bulundu. "Büyük Arnavutluk" istiyoruz diye bağırarak göstericileri Makedon polisi kısa sürede dağıttı. 28 Ağustos 1990'da, çeşitli Arnavut grupları ve sivil örgüt mensupları, Makedon hükümetine ortak bir dilekçe verdi. Dilekçede, öğretimde ve okul yönetiminde Arnavutça'nın kullanılmasını, müfredatın gözden geçirilmesini ve siyasal bahanelerle görevden alınan Arnavut öğretmenlerinin görevine dönmesi isteniyordu. Hükümet bu isteğin 1989 yılında kabul edilen anayasaya ters düştüğü gerekçesi ile reddetti. Makedon hükümetinin bu olumsuz davranışına rağmen, Arnavutlar'a siyasal örgütlenmeye izin veren bir yumuşamaya girildi. Ağustos 1990'da Nevzat Halili'nin başbakanlığında Demokratik Refah Partisi kuruldu.

¹⁴¹ Poulton, op.cit. s. 93-102.

Arnavutları temsil eden bu parti, Makedon yetkililer ve diğer rakip siyasi partiler tarafından, İbrahim Rugova'nın önderliğindeki Kosova Demokratik Partisi'nin eklentisi olmakla ve Makedonya'yı, nihai olarak da Yugoslavya'yı parçalamayı hedeflemekle sık sık suçlandı. Halili, Makedonya ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini, Yugoslavya sınırlarının ihlal edilemezliğini ve federal düzene bağlılığını dile getirerek suçlamalara karşı koymaya çalıştı. 11 Kasım 1990'da başlayan ve üç tur devam eden seçimlere bu suçlamalar içerisinde giren Demokratik Refah Partisi, küçük bir arnavut azılığı temsil eden Yusuf Redzepe önderliğindeki Demokratik Halk Partisi ile ittifaka gitti. Seçim sonucunda 120 sandalyelik Makedon parlamentosundan 25 sandalye çıkararak önemli bir başarı sağladı.¹⁴²

2. Yeni Makedonya Cumhuriyeti ve Arnavutlar'ın Durumu

Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'ten sonra Makedonya'da federasyondan ayrılarak 10 Eylül 1991 yılında bağımsız bir cumhuriyet olduğunu açıkladı. Yeni cumhuriyetin kabulü ile birlikte yapılan seçimlerde Demokratik Refah Partisi 15 milletvekili çıkardı. Bununla birlikte Makedonya Ulusçu Partisi ile koalisyonla gitti. Hükümet içerisinde 4 bakan ve 2 bakan yardımcısı ile Arnavutlar'ı temsil etmeye başladı. Oluşturulan yeni anayasa da, ilk, orta, lise ve dengi okullarda eğitimin ana dilde yapılabileceği belirtildi. Üniversitelerde ise sadece Arnavut Dili ve Edebiyatı bölümünde Arnavutça eğitim verilebileceği açıklandı.¹⁴³ Ocak 1992'de Makedon yönetimi, bir ulusun diğerine üstün olması esasına dayalı bir ulus-devlet değil, yurttaşlardan oluşan bir devlet kurmak amacıyla olduklarını açıkladılar.¹⁴⁴ Bu durum şüphesiz ki

¹⁴² Ibid. s. 103-105.

¹⁴³ Balkanlar, OBİV Yayınları, İstanbul 1993, s. 291.

¹⁴⁴ Balkanlar, Dış Politika Enstitüsü Yayınları Ankara 1994, s. 80.

Makedonya'da yaşayan Arnavutlar'ın bağımsızlık ve büyük Arnavutluk oluşturma fikrini geri plana itti.

Makedonlarla Arnavutlar'ın arasında oluşan iyimserlik havası ancak Aralık 1994'e kadar sürdü. Arnavutlar 17 Aralık 1994'de Tetova'da "Arnavut Üniversitesi" kuracaklarını açıkladılar. Makedon yönetimi, Makedonya Cumhuriyeti anayasasında, milliyetlerin ilk ve orta öğreniminde ana dilinde öğrenim hakkı olduğunu ve üniversitenin açılmasının anayasaya ve öğrenim kanununa ters düştüğünü açıkladı. Arnavutlar ise kararın 26 Kasım 1994 tarihinde Tetova'da düzenlenen toplantıda Arnavut aydınları ve siyasi temsilcilerinin aldığı ortak bir karar olduğu ve üniversitenin açılacağını ısrarla bildirdiler. İlkede ortam aniden gerginleşti. Makedon yönetimi, olacıklardan kendilerinin sorumlu olmayacağını, bütün sorumluluğun bu girişimi yapanlarda olacağını ısrarla vurguladı. 17 Aralık 1994'de Makedon polisi üniversitenin açılışını engelledi. Olaylar biranda büyüdü ve ülkede belirgin bir gerginlik havası esmeye başladı. Makedonya yönetimi, iktidardaki mevcut 4 Arnavut bakanın baskısı sonucunda Şubat 1995'de üniversitenin açılışına izin verdi. 21 Şubat 1995'de bir açıklama yapan Sali Berisha, Tetova Arnavut Üniversitesi'nin açılışının tarihi bir olay olduğunu, bunun önce Makedonya'daki Arnavutlar'ın gayretleri ve sonrasında Makedon hükümeti ile birlikte Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'un anlayışının sonucu olduğunu belirtti .¹⁴⁵

3. Arnavutluk'un Makedonya Politikası

Yugoslavya federasyonundan ayrılıp bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülkelerden birisi de Arnavutluk

¹⁴⁵ Arnavut Üniversitesi'nin Kurulması Anayasaya Aykırı, Birlik, Üsküp, 15. Aralık 1994, s. 1.; Birlik, Üsküp, 21 Şubat 1995, s. 4.

oldu. Arnavutluk, Makedonya Cumhuriyeti'ni tanıırken, bağımsız bir Makedonya'yı Arnavutluk'un sürekli destekleyeceğini de belirtti. Bunun nedeni ise Arnavutluk'un çevresindeki en iyi ve daha az sorunlu komşu olmasıydı. Ayrıca Makedonya'nın Yunanistan ile olan problemleri, İsküp ile Tiran hükümetleri arasındaki ilişkilerin olumlu düzeyde gelişmesini sağladı. İlişkilerin gelişmesi ise tamamiyle Makedonya' da yaşayan Arnavutların durumlarına bağlıdır. Arnavutluk, Makedonya'da yaşayan Arnavutlar'ın Slav Makedonyalıları ile eşit statüde olmaları gerektiğini savunurken, Makedonya hükümeti, Arnavutlar'ın durumlarının iyileştirileceğine dair Tiran hükümetine teminatlar verdi. Buna karşılık Makedon hükümeti, Arnavutluk'un Makedonya'da yaşayan Arnavutlar'ın ayrılık fikirlerine destek vermemesini istiyor. Arnavutluk bu konuda, etnik Arnavutlar'ın bağımsız bir Makedonya'dan ayrılmaları fikrinden vazgeçirmeye çalıştığını belirtiyor. Bununla birlikte, Batı Makedonya'da oluşan otonom bir bölgenin kurulması ve bu bölgenin daha sonra Arnavutluk ile birleşeceği fikri gündemden de hiç düşmemektedir. Slav Makedonlar ile etnik Arnavutlar aralarında anlaşamazlarsa etnik bir mücadele ile karşı karşıya gelebilirler. Bu durum bağımsız bir Makedonya devletini tehdit eden ciddi bir problemdir .¹⁴⁶ Bu nedenle özellikle Makedonya Arnavutluk ile ilişkilerine ayrı bir önem vermekte ve ilişkilerin gelişmesi yönünde çaba sarfetmektedir. Arnavutluk ise, çevresindeki tek dost ülke gördüğü komşu Makedonya ile bölgede istikrar unsuru olacağı görüşünü paylaşmaktadır.

¹⁴⁶ Biberaj, op.cit. s.385.

C. YUGOSLAVYA FEDERAL CUMHURİYETİ'NDEKİ ARNAVUTLAR

1. Sırbistan'da Yaşayan Arnavutlar

Sırbistan'ın güneyinde, daha çok Buyanovaç, Madvedya ve Presevo bölgelerinde çok sayıda etnik Arnavut yaşamaktadır. 1982 yılında Sırbistan'ın güneyinde yaşayan yaklaşık yarım milyon kişinin % 80'i Sırp ve % 10'unu Arnavutlar oluşturmaktaydı. Arnavutlar Presevo bölgesinde nüfusun % 85'ini, Buyanovaç'da % 53'ünü ve Madvedya'da % 30 gibi bir çoğunlukta toplu olarak yaşamaktadırlar. Bu bölgelerde yaşayan Sırp, Arnavutların Sırp mezarlıklarını tahrip ettikleri, Sırp komşularına tehdit ve fiziksel saldırı girişimlerinde bulunarak baskı yaptıklarını iddia etmişler ve bölgeden göçetmişlerdir. Bu göçler, bölgede etnik bakımdan saf Arnavut bölgelerinin oluşmasını sağlamıştır.¹⁴⁷ Bölgede 50 bin dolayında yaşayan Arnavutlar ile Arnavutluk'un kısa vadede ilgilenecek bir gücü bulunmamaktadır. Arnavutluk öncelikle Kosova ve Makedonya'da yaşayan Arnavutlar'ın sorununu çözdükten sonra bu bölgeyle ancak ilgilenebilecektir.

2. Karadağ'daki Arnavutlar

Karadağ'da yaşayan yaklaşık 40.000 Arnavut, cumhuriyet nüfusunun % 6.5'ini oluşturur. Bunların çoğu Arnavutluk ve Kosova sınırlarında yaşarlar. Karadağ'da Arnavutça öğretim veren okullar ve Arnavutça yayın yapan medya vardır. 1983 yılında Ulçin, Tuzi ve Plav'da yaklaşık 5.000 Arnavut öğrenci ilkokula, 1230 kadarı'da orta okullara gitmekteydi. Titograd radyosunda Arnavutça bir program dahi

¹⁴⁷ Poulton Hugh, Balkanlar, Çev.: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993, s. 92-93.

yapılmaktadır. Diğer Yugoslavya Cumhuriyeti'nde yaşayan Arnavutlar'dan daha iyi imkallara sahip Karadağ Arnavutlar'ı 1981 yılında Kosova'da başlayan etnik Arnavutluk ayaklanmalarını televizyondan izleyerek veya radyodan dinleyerek bilgi sahibi oldular ve Ulçin bölgesinde aynı amaçlı gösterilerde bulundular. Fakat sayılarının Karadağ Cumhuriyeti'ni etkileyecek kadar çok olmaması, bu azınlık üzerine fazla baskı kurulması gerekliliğini de ortadan kaldırdı. Karadağ Arnavutlar'ı nüfusun % 13.4'ünü oluşturan müslümanlarla birleşerek bir güç olma yoluna girmişlerdir. Aralık 1990'da yapılan seçimlerde Müslümanlar ve Arnavutlar Demokratik Koalisyonu toplam 123 sandalyeden 13'ünü kazandılar .¹⁴⁸ Böylece varlıklarını parlamentoya taşıyarak, kültürlerini devam ettirme yönünde önemli bir yol almış oldular.

D. YUNANİSTAN'DA YAŞAYAN ETNİK ARNAVUTLAR

1913 yılında kurulan bağımsız Arnavutluk devletinin sınırları dışında Yunanistan'da kalan Arnavut azınlık hakkında pek az bilgi vardır. Yunanistan'da kalan Arnavutlar'ın büyük bir çoğunluğu ortodoks olmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Yunanistan'da yaşayan Müslüman Arnavutlar'da vardı. Savaş sırasında İtalyan'lar Müslüman Arnavutlar'ı Yunanlılar'a karşı kullandı. Bu nedenle savaştan sonra Arnavutlar'a karşı bir tepki oluştu ve bir çoğu Arnavutluk'a sürüldü. Ortodoks Arnavutlar ise eğitim sistemindeki Yunan denetimi sayesinde etkinliğini kaybettiler. Attika, Beotika, Güney Evvoia (Eğriboz) ve Hydra'da yaşayan etnik Arnavutlar bulunmaktaydı. Atina'nın Akropolis tarafındaki Plaka semti de

¹⁴⁸ Ibid. s. 91-92.

Arnavut bölgesiydi ve burada Arnavutça konuşulan mahkemeleri bile vardı. Yunan yönetimi izlediği asimile politikası ile bu bölgede yaşayan Arnavutlar'ı kendi bünyesinde eritmiştir. Bütün bunlara rağmen Merkezi Avusturya'da bulunan Avrupa Uluslararası Federal Birliği, Yunanistan'da 95 bin Arnavut'un bulunduğunu iddia etmektedir. Merkezi ABD'de bulunan Camuria Demokratik Birliği ise 100.000 Arnavutun Yunanista'da yaşadığını söylemektedir. Bu iddialara rağmen bu azınlığın varlığına dair pek az belirti vardır. Sonuç olarak Yunan denetimi altında ortak dil ve eğitim sistemi, Yunan ulusu içinde topyekün ve barışçı bir biçimde asimile olmayı kolaylaştırmıştır.¹⁴⁹

Kosova, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın dışında, İtalya, ABD, Avustralya ve Türkiye'de sayıları çok az da olsa etnik Arnavut yaşamaktadır.

¹⁴⁹ Ibid. s. 227-228.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BALKANLARDA ARNAVUTLUK'UN YÜKSELİŞİ

I- KURULAN YENİ İLİŞKİLER

A- ABD ARNAVUTLUK YAKINLAŞMASI

1. ABD'nin Arnavutluk Politikası

1913 yılında bağımsızlığını kazanan Arnavutluk, İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar İtalya'nın etkisi altında kaldı. Savaş sonrası ülkede hakim olan komünizm yönetimi sırasıyla Yugoslavya, SSCB ve ,in Halk Cumhuriyeti ile yakın ilişkilerde bulundu. Bunun nedeni, bölgede askeri ve ekonomik yönden zayıf olan Arnavutluk'un güçlü bir müttefiğin desteğine ihtiyacının olmasıydı. 1991 yılında başlayan demokratikleşme hareketleri ile birlikte Arnavutluk dış politikasındaki yeni müttefik ABD oldu. Bölgede istikrarın temel unsurlarından birisi olan ABD, Arnavutluk ile kısa sürede yakın ilişkilere girdi.

Arnavutluk ile ABD'nin ilk resmi teması 15 Mart 1991 tarihinde oldu. Bu tarihte Arnavutluk Dışişleri Bakanı Muhammed Kapilani ile Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı Raymond G.H. Seitz, iki ülke ilişkilerini yeniden tesis eden bir anlaşmayı Washington'da imzaladılar. İmza töreninde konuşan Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Seitz, ABD'nin Arnavutluk'a bakış açısını da özetliyordu:

"... 52 yıllık bir aradan sonra Birleşik Devletler ile Arnavutluk, halklarımız arasında dostane ve verimli bağlar inşa edeceği umudu ile diplomatik ilişkilerini yeniden tesis etmektedirler. Ülkemiz arasındaki

ilişki, bu yüzyılın başlarında, Başkan Wilson'un genç Arnavutluk devletine Amerikan desteğini aktardığı yıllara kadar gitmektedir. Bu ilişki, anavatanları ile bütün bu yıllar boyunca temaslarını sürdürmüş olan binlerce Arnavut kökenli Amerikalı tarafından hiçbir zaman unutulmamıştır. Siyasi sistemlerdeki farklılıklara rağmen ülkelerimizin ortak çıkarları, Başkan Wilson'ın zamanından bu yana değişmemiştir. Her iki ülkelerimizin de, büyük ve küçük tüm devletlerin korkusuzca birlikte yaşayabilecekleri bir dünyadaki menfaati paylaşmaktadır. Arnavutluk'un bağımsızlığını ve mevcut sınırları içerisindeki toprak bütünlüğünü tanımaktayız. Arnavutluk halkının Helsinki sürecine katılma arzularını memnuniyetle karşılamaktayız. Bugün, Arnavutluk yeni bir geleceğin eşliğinde bulunmaktadır. Arnavutluk halkı, daha demokratik ve müreffeh bir ülke ümitlerini açıkça ifade etmişlerdir. Birleşik Devletler, Arnavutluk'ta başlayan siyasi ve ekonomik reform sürecini desteklemektedir. Bu süreç ayın sonunda yapılacak çok partili seçimlerin gerçekleştirilmesiyle ileriye yönelik bir adımı ortaya koyacaktır. Amerikalıların da, seçimleri gözlemleyecek yabancı grupları arasında bulunacak olmasından memnuniyet duymaktayız. Seçimlerin hem özgür hem de adil olması dünya kamuoyu için önemli olacaktır. Arnavutluk'un karşı karşıya bulunduğu sosyal ve ekonomik zorlukları anlamaktayız. Bu güçlüklerin, tüm Arnavut siyasi partileri ile vatandaşlarının amaçlarını barışçı, demokratik diyalog yolu ile gerçekleştirmeleri halinde azalacağına inanmaktayız. Birleşik Devletler, Arnavutluk ile karşılıklı çıkarlar temelinde yapıcı ve üretici bir ilişki kurmayı ümit etmektedir. Diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlar ile birlikte, Birleşik Devletler, Arnavutluk hükümeti ile halkının ekonomik ve siyasi reformları gerçekleştirme çabalarını desteklemeye hazırdır. Yapacağımız yardımlar, Arnavutluk'un kendi reform taahhüdüne ve hükümetin temel insan

haklarına saygısına bağılı olacaktır. Ayrıca, özel Amerikan kuruluşları ile bireylerini bu sürece kendi katkılarını yapmaları hususunda teşvik edeceğiz..." Bu konuşmaya cevaben Arnavutluk Dışışleri Bakanı ise;

"..... Son derece önemli bir dönemde bulumaktayız. Ben bunu tarihi bir an, büyük bir gün olarak nitelendiriyorum. Büyük bir gün, zira bugün aramızda çok uzun bir süre hissedilen bir boşluğu doldurmaktayız... Arnavutluk, İkinci Dünya Savaşı sonrası tarihinin en heyecanlı dönemlerinde birisini yaşamaktadır. Siyasi ve ekonomik alanlarla birlikte yaşamın tüm alanlarını kaplayan radikal bir demokratik süreçten geçmekteyiz. Bu süreç, Arnavutluk'u Avrupa uluslar ailesinin gerçek ve üretken bir üyesi yapacak, uzun vadeli çıkarlarını karşılamaktadır. Arnavutluk AGİK sürecine inanmaktadır. AGİK göstermiştir ki, bugün dünyada güvenlik sadece askeri bir güvenliği değil aynı zamanda -askeri kadar olmamakla birlikte- ekonomik güvenliği de gerektirmektedir. Arnavutluk siyasi ve ekonomik güçlüklerle karşı karşıyadır. Ancak bu güçlükler bizi daha iyi bir geleceğe götürecektir. Arnavut halkı, diğer Avrupa ulusları ile birlikte, bugün diplomatik ilişkileri yeniden tesis etmekte olduğumuz bu büyük ülke ve ulus ile birlikte Arnavutluk, Balkanlar'da barış ve istikrar için demokrasi yolunda ilerleyecektir..."¹⁵⁰

Mart 1991 ayında imzalanan bu anlaşma ile Arnavutluk ABD ilişkileri hızlı bir şekilde ilerlemeye başladı. Haziran 1991'de ABD eski Dışışleri Bakanı James Baker Arnavutluk'u ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında ABD, 6 milyon dolarlık bir yardımda bulunduğunu açıkladı. Bu ziyaret esnasında kalabalık Arnavutlar "USA, USA" diye bağırarak J. Baker ve ABD'ne olan ilgilerini gösterdiler. ABD' de yaptığı bu dış yardımla Arnavutluk'a ilk kartını oynamış oldu. 1992 seçimi öncesinde ise

¹⁵⁰ Re-establishment of US-Albanian Relations, March 25, 1991. US Department of State Dispatch,s.210-211.

Demokratik Parti'ye açık destek verdi. ABD, Arnavutluk'a yapacağı dış yardım ve yatırımları seçim sonuçlarına bağladı. Seçimlerden Demokratların zaferle çıkmasından sonra, Arnavutluk'ta demokrasinin daha emin adımlarla ilerlemesinin ABD yardımlarına ve desteğine bağlı olduğu vurgulandı.¹⁵¹

Demokratların seçimleri kazanması ile birlikte ABD, Arnavutluk'a 35 milyon dolar yardım yapacağını açıkladı. 1992 yılının sonlarında ise Kosova konusunda Sırbistan'ı uyarması, ABD'nin Balkanlar'ın orta yerinde her zaman stratejik bir öneme sahip olabilecek 3.5 milyon nüfuslu Arnavutluk'la özel ilişki kurmak istediği anlamına geliyordu. Ayrıca yaklaşık 3 milyon Arnavut'un da Arnavutluk sınırları dışındaki komşu ülkelerde yaşaması, ABD'nin bu ülkeye olan ilgisini arttırmıştı.¹⁵² Arnavutluk'un yeni lideri Sali Berisha'da, Sırp saldırılarını durdurabilecek, Makedonya ve Kosova'daki Arnavutlar'ı koruyabilecek ülke olarak ABD'nin önemini farkındaydı. Bu gerçeği gözönünde bulunduran Berisha, ABD ile sıcak ilişkiler kurulmasının Arnavutluk demokrasisi için zorunlu olduğunu bunun yanısıra ilişkilerin gelişmesinde dış yardımların önemli bir araç olacağını da dile getirdi. Yeni hükümet bu çerçevede ABD ile ilişkilerini geliştirmeye başladı. ABD'nden finansal ve teknolojik yardım alan Arnavutluk, daha sonra ordunun modernize edilmesini ve savunma alanında işbirliğine gidilmesi gerektiğini belirtti

153

Sovyetler Birliği'nde meydana gelen değişiklikler sonucunda, Doğu Avrupa ülkelerinin siyasal yapılarında da önemli değişiklikler olmuştu. Batılı devletler bu ülkelere yardımda bulunarak, ekonomik ve siyasal reformları daha çabuk gerçekleştirilmesinde yardımcı oldular. Doğu

¹⁵¹ Robert, op.cit. s.268.

¹⁵² Balkanlar, OBIV Yayınları, İstanbul 1993, s. 193-194.

¹⁵³ Laber ,op.cit.s.25.

blokunda komünizmden en son vazgeçen ülke olan Arnavutluk bu yardımlardan faydalanamadı. Batılı devletler, diğer Doğu Avrupa ülkelerine gösterdikleri ilgiyi, Arnavutluk'a göstermediler. Bu bağlamda, savaş durumunda bulunan Sırbistan ile aynı sınırdaki olması nedeniyle Arnavutluk'a önem vermenin, ABD'ne ne kazandıracak hesaplanmaya başladı. Şüphesizki 1913-1990 yılları arasında Arnavutluk, ABD ve Avrupa için çok önemli değildi. Bir tehdit unsuru da olmadı. Komünizm sisteminin sona ermesinden sonra Balkanlar sorunlu bir bölge olmaya başladı. Bu nedenle ABD bölgede istikrarın sağlanması için iyi ilişkiler kurulmasından yana tavrını açıkça ortaya koydu. Böylece Arnavutluk bölgenin önemli bir parçası olarak ABD ve Avrupa'nın ilgisini çekmeye başladı. Bölgedeki mevcut istikrarsızlık ABD'nin işinide oldukça zorlaştırdı. Makedonya ile ilişki kurarken Arnavut azınlığa, Sırbistan ile ilişki kurarken Kosovalı Arnavutlar'a ve Arnavutluk'la ilişki kurarken Yunan azınlığı dikkate almak zorunda kalan ABD, gelişen olaylara net bir tavır koymaktan da sürekli çekindi. ABD Kosova sorununda etnik temizliğe karşı olduğunu vurgulayarak Arnavutluk tezini destekledi. Fakat tamamen de Sırp'lar'a karşı bir politika izlemedi.¹⁵⁴

2. Askeri İşbirliği

ABD ile ekonomik ve siyasi alanda ilişkilerin gelişmesi ile birlikte, iki ülke arasında askeri işbirliğine gidildi. İlk olarak Arnavutluk Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyonu şeklinde başlayan ilişkiler, Arnavutluk'un Vlora limanında ABD üslerinin kurulması ile daha da gelişti. 1994 yılının başlarında, Sovyet ve ,inliler'e ait olan yerlere deniz üssü kuran Amerikalılar, olası bir Sırbistan saldırısı için yapılacak Nato operasyonu için stratejik öneme sahip bu deniz üslerine askerlerini konuşlandırmış

¹⁵⁴ Austin , op.cit. s.277-278.

oldu .¹⁵⁵ Ekim 1994 ayında, Atina ile Tiran arasındaki gerginliğin doruğa çıktığı esnada, ABD'nin Arnavutluk'a komanda birlikleri sevkettiği iddia edildi. Yunan Apoyevmatini Gazetesi'nin, Yunan Savunma Bakanlığı ile Yunan Haberalma Teşkilatı'na dayanarak verdiği bu haberde, ABD'nin Almanya'nın Tölz bölgesindeki Amerikan Özel Paraşütçü Komando Birliği'nde görevli askerlerin büyük bir gizlilikle Arnavutluk'a sevk edildiği açıklandı. ABD komandolarının Yunan sınırı yakınlarında konuşlandırıldığı ve Arnavut birliklerinin Ekim 1994 ayı ortalarında Yunan sınırı yakınlarında gerçekleştirdiği tatbikata katıldığı bildirildi .¹⁵⁶ Bütün bu Yunan açıklamalarını Arnavutluk hükümeti yalanlamadığı gibi, Ocak 1995 ayının sonunda "Sereks-95" adı altında bir tatbikat düzenleyeceğini bildirdi. Bu tatbikata Arnavutluk'un kara, hava, deniz güçleri ile ABD'nin 6. filosunun ortak tatbikatı olarak sahil üslerinden birinde düzenleneceği açıklandı. Ayrıca tatbikata diğer Nato üyesi bütün ülkeler gözlemci olarak davet edildi. Söz konusu tatbikat, Arnavutluk ile ABD arasındaki askeri işbirliğinin hangi düzeyde olduğunu açıkça göstermiş oldu.¹⁵⁷

B. YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLER

Arnavutluk Yunanistan ilişkilerinin temel göstergesi, Arnavutluk'un güneyinde yaşayan ve Yunanistan'ın Kuzey Epir diye adlandırdığı bölgede bulunan Yunan azınlığın durumu ile yakından ilgilidir. Arnavutluk'ta demokratikleşme hareketi ile başlayan yeni dönemde Yunanistan, ülkenin güneyinde yaşayan bu azınlık üzerinde etkili olmaya başladı. 1991 ve 1992 seçimlerinde Yunanistan'ın ayrılıkçı

¹⁵⁵ "Amerikalılar Arnavutluk'a Üs Kuruyor", Besa Dergisi, Türk-Arnavut Kardeşliği Derneği Yayın Organı, İstanbul Mart-1994, s. 13.

¹⁵⁶ "Arnavutluk'ta ABD Komandoları", 6 Aralık 1994, Hürriyet.

¹⁵⁷ "ABD-Arnavutluk Ortak Tatbikatı", Birlik Gazetesi, Üsküp, 19 Ocak 1995, s. 5.

fikirleri Arnavutluk'un güneyinde yaşayan bu azınlığa empoze ettiği iddiaları ilişkileri oldukça gerginleştirdi.

Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki ilişkiler, Haziran 1992 ayında kötü bir döneme girdi. Arnavutluk'ta yaşayan Yunan azınlık gruplarına, ayrılıkçı fikirleri aktarmak ve asıl amacının Arnavutluk'un güneyini Yunanistan'a bağlamak olduğu iddia edilen, Yunan Ortodoks rahibi sınırdaşı edildi. Buna karşılık Yunanistan 30 bin Arnavut işçiyi Arnavutluk'a geri gönderdi. Bu olaydan sonra Yunanistan yönetiminin Kuzey Epir iddiaları gündeme daha sık gelmeye başladı. Yunanistan, Arnavutluk'un Kosova üzerinde arzu ettiği hakları, güneyde Yunan azınlığa vermesi gerektiğini savundu. Arnavutluk Kosova'nın özerk ve bağımsız bir cumhuriyet olmasını istemektedir. Yunanistan bu karşılaştırma ile Arnavutluk yönetimini oldukça sıkıştırdı ve etnik Yunanlılar'a Arnavutluk'ta özel bir statünün sağlanması konusunda ısrarlarına devam etti. Arnavutluk yönetimi buna şiddetle karşı çıktı ve Yunanistan'ın Helenizmi Güney Arnavutluk'a taşımak istediğini vurgularken, Yunanistan ve Sırbistan'ın gizli bir anlaşma yaparak, Güney Arnavutluk, Kosova ve Makedonya üzerinde gizli bir bölüşüm yapıldığını iddia etti.¹⁵⁸

Komünizm sisteminin çöküşü ile birlikte binlerce insan Yunanista'a gitmek zorunda kaldı. Yunanistan Arnavut işçilerden oldukça iyi yararlandı. Öncelikle Arnavutluk ile çıkan küçük bir uyuşmazlıkta bu işçileri geri göndererek, Arnavutluk'u tehdit etti. Diğer bir önemli husus ise, Yunanistan yönetiminin Arnavutlar'a iş vizesi vermek için bazı şartlar ileri sürmesi idi. Bu şartlar isim ve din değiştirme yönünde gerçekleşti. Örneğin ismi Hasan olan bir Arnavut'un pasaportuna ismi Hristo olarak yazılmakta ve dini de Ortodoks olarak gösterilmekte ve bu sayede

¹⁵⁸ Biberaj, op. cit.s.384.

Yunanlılar, Arnavutluk'ta yaşayan Ortodoks Yunanlılar'ın sayısını çoğaltarak Kuzey Epir emellerine ulaşmak istemektedir. Bu olay, bir bağımsız devletin diğer bir bağımsız devleti manevi olarak sömürmesi ve dışarıdan baskı ile dini asimilasyon yapmasıdır. Dolayısıyla Sırp'ların, Bosna-Hersek'te uyguladıkları etnik ve dinsel temizlemeye, Yunanistan'da bu şekilde bir uygulama ile eşlik etmektedir. Buna ilaveten de, Yunanistan'dan gelen Ortodoks misyoner rahipler, Arnavutluk'ta yoğun faaliyet göstererek Hristiyanlığı yaymaya çalışmaktadır. Bu tür faaliyette bulunan bir rahip Haziran 1992'de sınır dışı edilmiştir. Yine Ağustos 1993 ayında aynı sebepten dolayı Yunanlı Ortodoks bir rahip Arnavutluk yetkililerince sınırdışı edildi. Yunanistan'da karşılık olarak 10 bin göçmen Arnavut işçiyi, Yunanistan'dan Arnavutluk'a gönderdi.¹⁵⁹

Yunanistan Arnavutluk'ta yaşayan Yunan azınlıktan sürekli söz ederken, Yunanistan'da yaşayan Arnavutlar'ı sürekli gündemin dışında tutmaya çalıştı. Yunanistan'ın iddiasına göre, Yunanistan'da Arnavut bulunmamakta, fakat Arnavut asıllı Yunan vatandaşı bulunmaktadır. Ama Kuzey Epir denilen bölgede yaşayan Yunanlılar'a gelince iş değişmektedir. Bunlar, Yunanistan'ın başkalarına ad verme standartına göre Yunan asıllı Arnavut vatandaşı veya Yunanca konuşan Arnavutlar olarak nitelendirilmesi gerekirken, Yunanistan bunları Arnavutluk'taki Yunan azınlık olarak nitelendirmektedir. Arnavutluk Güney Epir (Yunanistan)'de yaşayan Arnavutlardan Arnavut azınlık olarak bahsedince, Yunanistan bunu şiddetle proste ediyor ve ülkelerinde Arnavut azınlık bulunmadığı, bunların Arnavutça konuşan Yunanlılar olduğunu savunmakta, bu konuda Arnavutluk'u adeta tehdit etmektedir. Yunanistan böyle davranmakla yine çifte standart uygulamakta ve Arnavutluk ile olan ilişkilerini gerginleştirmektedir. Bugün Yunanistan'da

¹⁵⁹ Akgöneç Oya, Balkanlar'da Değişen Dengeler, Silahlı Kuvvetler Dergisi, sayı: 338, Ekim 1993, s. 36.

16 ayrı etnik azınlık yaşamaktadır. Bunlardan birisi de Yunanistan'ın güneyinde yaşayan Arnavut azınlıktır. Bu gerçeği Yunanistan kabul etmesede, Arnavutluk ile olan ilişkilerinde, uzun vadede karşısına çıkacağını da açıkca bilmektedir .¹⁶⁰

Son dönemde ilişkilerin gerginleşmesinde "Ominia Krizi" önemli bir rol oynadı. Nisan 1994 ayında tutuklanan 6 Ominia Derneği üyesi, Eylül 1994 ayında yargılandı ve tutuklandı. Bu olay zaten gergin olan ilişkileri, daha da kötüye götürdü. Arnavutluk, ülkenin güneyindeki Yunan azınlığa iyi davrandığını belirtirken, anlaşmazlıkların çözümü için Yunanistan ile diplomatik görüşmelere hazır olduğunu, baskı ve şiddet yerine sorunun diplomatik görüşmelerle çözümlenmesi gerektiğini açıkladı. Ayrıca Yunan azınlığın Arnavutluk Parlamentosunda temsil edildiği, ülkenin güney bölgesindeki yerel yönetimlerde belediye başkanları ve çok sayıda yerel meclis üyelerine sahip olduğunu vurguladı. Bütün bunların yeniden yapılanma süreci içerisinde olan Arnavutluk için küçümsenmeyecek adımlar olduğu, yabancı gözlemciler tarafından da kabul edildi. Buna rağmen, Yunanistan Kuzey Epir iddialarından vazgeçmedi ve Arnavutluk'un güneyinin "kurtarılmamış toprak" olarak kabul ettiklerini ilan etti. 1994 yılının sonlarındaki bu gerilim, Arnavutluk Yunanistan sınırında meydana gelen ölümler ve 6 Yunan kökenli Ominia üyesinin mahkum edilmesi ile birlikte ilişkileri kopma noktasına getirdi. Bütün bunlara ilaveten Atina hükümetinin, Avrupa Birliği'nin Tiran'a yapacağı yardımları engelleme girişimleri, olayların boyutlarının aniden büyümesine neden oldu .¹⁶¹

Yunanistan'ın bu katı tutumu sonucunda sıkışan Arnavutluk yönetimi 1995 yılının ilk ayında Ominia üyesi bir kişiyi serbest bırakarak

¹⁶⁰ M. Necati Özfatura, Dış Politika, Türkiye Gazetesi, 11 Aralık 1993,

¹⁶¹ Türkkaya Ataöv, Atina-Tiran Gerginliği, Cumhuriyet, 13 Eylül 1994.

tansiyonu düşürdü. Yunanistan Arnavutluk'un bu yumuşamasını olumlu karşıladı ve Mart 1995 ayının ortasında dışişleri bakanını Tiran'a gönderdi. 14-16 Mart 1995 tarihinde iki günlük bir ziyarette bulunan Yunanistan Dışişleri Bakanı Karlos Papulyos, Cumhurbaşkanı Sali Berisha ve Başbakan Aleksander Meksi ile ayrı ayrı görüştü. Görüşmede siyasi ve ekonomi işbirliğinin yanı sıra, Arnavutluk'un Ortodoks Yunan rahiplerinin çalışmasına yardımcı olacağı ve güneydeki Yunan azınlığın durumlarının iyileştireceği konusunda, Yunanistan'a teminat verdiği açıklandı.¹⁶²

Yunanistan Arnavutluk ilişkileri zaman zaman yumuşama gösterebilir, her iki ülkede bulunan azınlıklar konusu gündeme geldikçe, ilişkilerin yeniden gerginleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle uzun vadede bu iki eski komşu arasında gelişecek olaylar, ilişkilerinin boyutunu etkileyecektir. Yunanistan Kuzey Epir iddialarından vazgeçmediği sürece, ilişkilerin dostane bir düzeyde gelişmesini beklemek oldukça güç olacaktır. Yunanistan komşusu Arnavutluk'un yanı sıra diğer komşuları Makedonya ve Türkiye ile de iyi ilişkiler içerisine girememektedir. Gerçekte Yunanistan, "megalo idea"dan kaynaklanan bir politika izlemesi nedeniyle sorunları dahada büyötmektedir. Bu politikasını gerçekleştirmek içinde Sırbistan ve Rusya'dan oldukça önemli destek almaktadır.

C. İLİŞKİLERDEKİ ÇEŞİTLİLİK

Arnavutluk Balkanlarda sahip olduğu stratejik konum sayesinde, demokratikleşme süreci ile birlikte Batı ve ABD'nin ilgisini çekmeye başladı. Arnavutluk'un stratejik konumundan sonraki önemli bir

¹⁶² Birlik Gazetesi, Üsküp, 14 Mart 1995, s. 5.

avantajıda din olgusuydu. Halkının çoğunluğu müslüman olmakla birlikte, katolik ve ortodoks inancının da ülkede olması, Arnavutluk'un ilişkilerinde bir çeşitliliğe yolaçtı. Arnavutluk bir yandan Nato ile ilişki kurarken, diğer yandan Moskova ile ilişkilerini geliştirdi. Avrupa Birliği ülkelerine yaklaşıırken de islam ülkelerine olan ilgisini hissettirmeyi başardı.

Arnavutluk 16 Aralık 1992'de Nato'ya üye olmak için resmen başvurdu. Arnavutluk'un güvenlik politikasının önemli bir adımı Nato ile iyi ilişkiler kurmasıdır. Arnavutluk için Nato güçlü bir güvenlik kaynağıdır. Nato, tehditten ve karışıklıktan uzak bir gelişme için Arnavutluk'a önemli yardımlarda bulunabilecek bir konuma sahiptir. Arnavutluk'un güvenlik politikası, Nato'ya adım adım yaklaşarak, kısa sürede tam üye olmaktır.¹⁶³ Bunun ilk adımını Arnavutluk Mart 1992 ayında attı. Nato'nun girişimi sonucunda kurulan ve coğrafi genişliği ve görevlerinin çeşitliliği ile üyelerini AGİK'e yaklaştıran, böylece AGİK ile Nato arasında bir köprü vazifesi yapan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kuruldu. Dışişleri Bakanları düzeyinde ilk toplantısı Aralık 1991'de yapan KAİK, ikinci toplantısını Mart 1992'de yaptı. Bu toplantı esnasında Arnavutluk'un üyeliği kabul edildi.¹⁶⁴ Arnavutluk Nato ile başlayan bu ilk resmi ilişkisinden sonra 16 Aralık 1992'de tam üyelik için başvuruda bulundu. Yine Nato'nun girişimleri ile Doğu Avrupa ülkelerini Nato'ya yaklaştıran "Barış için ortaklık" anlaşmaları imzalanmaya başladı. Arnavutluk bu anlaşmayı 23 Şubat 1994 tarihinde Brüksel'e giden Sali Berisha'nın imzası ile onayladı.¹⁶⁵ Arnavutluk bu önemli anlaşmayı onaylayarak Nato'ya tam üyelik için ciddi adımlar atmış oldu.

¹⁶³ The Democratic process and Albania Security Policy, Nato Review, October 1992, s.23.

¹⁶⁴ "Dinç Bir İttifak", Nato Dergisi, Sayı: 4, 192, s. 6.

¹⁶⁵ Besa Dergisi, Türk Arnavut Kardeşliği Derneği Yayını, Mart 1994, s. 17.

Nato ile yakınlaşan Arnavutluk, 1961 yılından beri ilişkide olmadığı Rusya ile de yakınlaşmaya başladı. Bu amaçla 23 Ocak 1995 yılında Arnavutluk parlamento heyeti resmi bir ziyarette bulunmak üzere Moskova'ya gitti. Rusya Meclis Başkanı'nın davetlisi olarak Moskova'ya giden parlamento heyeti, Rus parlamenterler ve Dışişleri Bakanlığı üst düzey yetkilileri ile görüştüler.¹⁶⁶ Arnavutluk bu şekilde 30 yılı aşkın süredir kopuk olan ilişkileri yeniden canlandırmış oldu. Şüphesizki bu yakınlaşma Arnavutluk dış politikasındaki çeşitlilik bakımından oldukça önemliydi.

Avrupa Birliği üyeleri arasında İtalya ve Almanya ile ilişkilerini geliştiren Arnavutluk, bu iki ülkenin yaptığı yatırım ve dış yardımlarla ekonomisini önemli ölçüde rahatlatmıştı. Özellikle İtalya 1990-1993 yılları arasında en çok yatırım yapan ülke konumunda yer alıyordu. Bu zaman içerisinde İtalya Arnavutluk'taki her bir kişi için 18 dolarlık bir yatırım yaptı.¹⁶⁷ İtalya'dan sonra Almanya en çok yatırım yapan ülkeler arasında yer alıyordu. Almanya ile ilişkiler 1995 yılının başlarında daha da gelişti. 28 Şubat - 1 Mart 1995 günleri arasında Almanya Cumhurbaşkanı Roman Herzog, Arnavutluk'a resmi bir ziyarette bulundu. Herzog, Arnavutluk'a gitmeden önce düzenlediği basın toplantısında, Arnavutluk'un Avrupa Konseyi'ne kabul edilmesinin çabuklaştırılması konusunun yanı sıra, Arnavutluk dışında yaşayan Arnavutlar ve Arnavutluk'ta yaşayan azınlıklar konularının ele alınacağını bildirdi. Ayrıca Yunanistan ile Arnavutluk arasındaki gerginliğin son dönemde yumuşamasının olumlu karşılandığını da açıkladı. Arnavutluk ziyaretinde, Arnavutluk Parlamentosunda bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı Herzog, Kosova'nın Sırbistan ile Karadağ'ın oluşturduğu yeni Yugoslavya'ya entegre olmadığını, asıl sorunun Kosova'nın yeniden özerkliğe kavuşması olduğunu,

¹⁶⁶ Birlik Gazetesi, Üsküp, 24 Ocak 1995.

¹⁶⁷ Yeni Yüzyıl Gazetesi, 17 Nisan 1995.

sorununda Yugoslavya sınırlarında herhangi bir değişiklik yapılmadan çözümlmesi gerektiğini ifade etti .¹⁶⁸

Arnavutluk batı ile ilişkilerinin yanısıra, İslam ülkeleriylede sıcak ilişkiler kurdu. Ağustos 1992'de Kuveyt Emir'i Tiran'a bir ziyarette bulundu. Yine 1992 yılının sonlarında Suudi Arabistan'da yapılan İslam Konferansı'na Arnavutluk gözlemci statüsünde katıldı. Birçok İslam ülkesinden dışyardım aldı. Bununla birlikte, batı ile kurulan iyi ilişkilerin etkilenmeyeceği görüşünü savunan Sali Berisha muhalefet tarafından, Sırbistan'a karşı İslam ülkelerinden destek almak için batı ile ilişkilerini geri plana itmekle suçlandı ve sert bir şekilde eleştirildi. Berisha izlediği bu politikanın Avrupa'ya yüzçevirme manasına gelmediğini, Arnavutluk'un bütün ülkelerle en üst düzeyde ilişki kurmak istediğini, belirterek eleştirileri cevapladı. 1992 yılındaki İslam Konferansı'na katılan Dışişleri Bakanı A. Serregi ise yaptığı konuşmada, Arnavutluk'taki değişimin İslam dünyası ile bağlantılı olduğunu, % 70 müslüman olan Arnavutluk ile İslam dünyası arasındaki ilişkiler geliştikçe, Arnavutluk'un bu gelişimi daha hızlı gerçekleştireceğini ve daha güçlü bir konuma geleceğini belirtti. Arnavutluk İslam dünyası ile ilişkilerinde iki önemli amacı vardı:

a- Ekonomik yönden güçlü olan bu ülkelerden mali destek sağlamak,

b- Kosova bölgesi için yapılacak muhtemel bir savaşta İslam dünyasının tam desteğini almak.¹⁶⁹

1992 yılında demokrasi ile birlikte dış dünya ile ilişkilerini oldukça çeşitlendiren Arnavutluk, 2-6 Haziran 1992'de İstanbul'da yapılan

¹⁶⁸Birlik Gazetesi, Üsküp, 2 Mart 1995, s. 4.

¹⁶⁹ Austin, op.cit. s.276-277.

Karadeniz Ekonomik ve işbirliği (KEİB) konferansına kurucu üye olarak katıldı.¹⁷⁰ Arnavutluk bu çeşitli ilişkilerle bölgedeki güvenliğini garantiye almak istedi. Bir yandan Nato'ya üye olmaya çalışırken, bir yandan da İslam Konferansı'na üye olmaya çalıştı. Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirirken, İslam ülkelerine sırt çevirmedi ve onlardan yardım istedi. Dış politikadaki bu zengin çeşitlilik şüphesizki Arnavutluk'u 40 yılı aşkın kopuk olduğu ilişkilerin yeniden tesisini kolaylaştırmıştır.

D. ARNAVUTLUK TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

1. İki Ülke Arasındaki Tarihi Dostluk

Arnavutluk Türkiye ilişkileri 1385 yılında akıncıların sınır hareketlerinde bulunmaları ile başlamıştır. 1517 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu ile çete savaşları yapan Arnavutlar, bu tarihten itibaren 1912 yılına kadar imparatorluğun içinde yaşamışlardır. İmparatorluğun en sorunsuz bölgelerinden birisi olan Arnavutluk'tan 33 tane sadrazam devlet hizmetinde bulunmuştur.¹⁷¹ Osmanlılar Arnavut yazarlara, bilim ve fikir adamlarına, şairlere, mimarlara büyük saygı beslemişlerdir. Bu sadık insanlarda Osmanlı'nın ilerlemesinde büyük çabalar sarfetmişlerdir.¹⁷² Arnavutlar Türk kökenli olmamakla birlikte, uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu ile iç içe yaşamalarından dolayı, Türk toplumundan oldukça fazla etkilenmişlerdir. Yabancı bir yazarın "Adriyatik kıyılarından yola çıkan bir atlı, şayet Türkçe biliyorsa, ,in sınırına kadar

¹⁷⁰ Balkanlar, OBİV Yayınları, 1993, İstanbul, s. 231.

¹⁷¹ , İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. II, s. 125-128.

¹⁷² Nesip Kaçi, Arnavutluk Atatürk'ü Nasıl Değerlendiriyor, Atatürk'ün ölümünün 50. Yılı Sempozyumu, 1988-Ankara, s. 54.

derdini anlatmakta güçlük çekmez" sözlerinin başlangıç yeri Arnavutluk'tur.¹⁷³

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan Arnavutluk, Türklerle bağlarını kopartmamıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında, Ankara hükümeti ile sıcak ilişkiler kurmuştur. Kurulan bu sıcak ve iyi ilişkiler sonucu, 15 Aralık 1923 yılında iki ülke arasında "Ebedi Dostluk ve İşbirliği" antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile iki toplum arasında beş asırdır iyi ilişkiler kurulduğu ve bu ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁴ Kurtuluş Savaşı ile birlikte kurulan ilişkiler. Ahmet Zogo'nun kendisini kral ilan etmesi ile bozulmaya başladı. Ardından komünist rejimin yönetime geçmesi ile birlikte ilişkiler kopma noktasına girdi. Bu soğuk ilişkiler dönemi 1980 yılına kadar devam etti. 1980 yılında itibaren ticari ve işbirliği anlaşmaları imzalanarak ilişkiler yeniden kuruldu. Ülkenin demokrasiye geçişi ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler hızla ilerledi. İkinci demokratik seçimden sonra Sali Berisha, Batıya yaklaşma kararında olduklarını, ABD ve İslam dünyasının, özellikle de Türkiye'nin desteğine güvendiklerini açıkladı. Mayıs 1992 ayının son günlerinde, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel Arnavutluk'u ziyaret etti. Bu ziyarette daha ziyade sosyalist rejimin yıkılmasından sonra ekonomik açıdan son derece güç günler yaşayan Arnavutluk'a Türkiye'nin yapacağı yardımlar ele alındı. Görüşmeler sonucunda, Türkiye'nin Tiran'da istikrarlı bir rejimin oluşmasını gerekli gördüğü ve bu istikrarın sağlanması için ekonomik yardımların yapılacağı açıklandı.¹⁷⁵

¹⁷³ Balkanlar, OBİV Yayınları, 1993-İstanbul, s. 267.

¹⁷⁴ Düstur, 3. tertip, C. VI, s. 203-208.

¹⁷⁵ Cumhuriyet, 31 Mayıs 1992.

Nisan 1994 ayının ilk haftasında Arnavutluk Cumhurbaşkanı Sali Berisha, Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulundu. Görüşmeler sonucu Berisha, Arnavutluk'un komünizmden kurtulduktan sonra karşı karşıya kaldığı ekonomik sıkıntıyı aşmada, Türkiye'den aldıkları desteğin devamını istedi. Kosova sorununun barışçı yollardan çözümü için Türkiye'den destek beklediğini açıkladı. Berisha, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan ,iller ile yaptığı görüşmelerde iki ülke arasında mevcut olan siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin daha da arttırmaya yönelik girişimler üzerinde durduklarını, Arnavutluk'un Nato'ya girmek isteyen eski komünist ülkelerin başında geldiğini, Pakt'a üyelik imkanına sahip olabilmek için gerekli olan gelişme sürecinde Türkiye'nin kendilerine tam destek verdiğini ve Nato standartlarında teknik yardım yaptığını ifade etti .¹⁷⁶ Türkiye ise, 2 milyon Arnavut'un yaşadığı Kosova'nın eski Yugoslavya'daki haklarına kavuşması için Arnavutluk'a destek sözü verdi. Cumhurbaşkanı S. Demirel Kosova'nın eski Yugoslavya sistemi içinde sahip olduğu özerklik statüsünün gerisinde kalan bir çözümün Arnavutluk tarafından kabul edilmemesinin anlayışla karşılanacağını, Kosova'nın eski statüsüne kavuşmasını kapsayan bir çözüme Türkiye'nin her zaman destek vereceğini vurguladı. S. Demirel ayrıca, Nato'ya Arnavutluk'un bu süreç dışında kalmasının düşünülemez olduğu mesajını verdi.¹⁷⁷

2. Türkiye Açısından Arnavutluk'un Önemi

Balkalar üzerinde, Türkiye'nin tarihi nedenlerden kaynaklanan kültürel etkisi halen hissedilmektedir. Müslüman nüfusun yoğun olduğu Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova ve Arnavutluk Türkiye ile olan

¹⁷⁶ Zaman Gazetesi, 6-7 Nisan 1994.

¹⁷⁷ Yinanç Barçın , Milliyet ,6 Nisan 1994.

ilişkilerine ayrı bir önem ve öncelik vermektedir. Bu ülkeler için Türkiye ile iyi ilişkiler ne kadar önemli ise, aynı derecede bu ülkelerle Türkiye'nin iyi ilişkiler kurmasında o kadar önemlidir. Batı devletleri tarafından Avrupa'dan soyutlanmak istenen Türkiye, Balkan ülkeleri üzerindeki etkisini kullanarak bölgede güçlü bir konuma gelebilir. Bu nedenle özellikle müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı Balkan ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak Türkiye için oldukça önemlidir. Bu ülkeler içerisinde Türkiye açısından birinci derecedeki dost ülke Arnavutluk'tur. Arnavutluk'un Türkiye ile yakınlığı ve doğal müttefikliği tarih ve kültürün armağan ettiği bir olgudur. 1992 yılında demokratik sisteme geçmesiyle birlikte Arnavutluk, Türkiye'den sonra Avrupa'da nüfusun çoğunluğu müslüman olan ve laik demokratik sistemle yönetilen ikinci ülke konumuna geldi. Şüphesizki Türkiye ile olan bu bağ Arnavutluk'un önemini bir kat daha arttırmıştır. Diğer yandan 3.5 milyona yakın bir nüfusa sahip olmakla birlikte, sınır ülkelerinde 3 milyonu aşkın bir Arnavut nüfusunun yaşaması, Arnavutluk'u önemli kılan başka bir unsur olmuştur. Türkiye'nin Arnavutluk ile ilişkilerinin geliştirmesi, Arnavut nüfusun yoğun olduğu ülkelerle diyalogun daha çabuk kurulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Arnavutluk ise Türkiye ile daha sistemli bir işbirliğine gitmek istemektedir. Türkiye'nin her konuda kendilerine yardım etmesini bekleyen Arnavutlar, iki ülke arasında gördükleri en büyük eksikliği üç noktada özetlemektedirler:

a- İki ülke arasında varılan anlaşmalardan sonra iyi bir koordinasyonun geliştirilmemesi,

b- Alınan kararların uygulanmasında, sistemli bir takip tarzının uygulanmaması,

c- İki ülke arasında belirli bir taktik tarzında anlaşmaya varılmamış olması.¹⁷⁸

Yunanistan'ın sömürgeci yaklaşımı, Sırbistan'ın taciz edici tutumu ve çok büyük boyuttaki ekonomik sıkıntı, demokratikleşmeye çalışan, laik Arnavutluk'ta aşılması hayli güç problemler yaratmaktadır. Balkanlar'da dengenin sağlanabilmesi, Sırp ve Yunanistan'ın politikalarına set çekilebilmesi, Balkanlar'da bulunan Türk, müslüman azınlıkların varlıklarını sürdürebilmelerinde yardımcı olunabilmesi için Türkiye, Arnavutluk ile daha iyi ilişkiler kurmak ve daha aktif ortak dış politikalar uygulamak zorundadır.

Türkiye'nin Arnavutluk ile ilişkilerini geliştirmesinin önemli bir noktasıda Yunanistan ile ilgilidir. Türkiye'nin Yunanistan ile mevcut sorunlarının bir çoğunu Arnavutluk'ta Yunanistan ile yaşamaktadır. Arnavutluk Yunanistan ilişkilerindeki mevcut gerginlik ve Yunanistan'ın toprak talebi devam ettiği sürece, Arnavutluk'un Türkiye'ye ihtiyacı süreklilik kazanacaktır. Yunanistan'ın, Türkiye ile Arnavutluk toprakları arasında kalması ise Türkiye açısından Arnavutluk'un önemini dahada arttırmaktadır. Arnavutluk Türkiye ilişkileri geliştikçe Yunanistan bir parantez içinde kalacaktır. Bu durumun farkında olan Yunanistan, Arnavutluk'taki Demokratik Parti yerine Sosyalistleri desteklemektedir. Nitekim, 1993 yılının ortalarında PASOK lideri Andreas Papendrou ile Arnavutluk eski komünistlerinin lideri Fatos Nano, Atina'da ortak bildiri açıkladılar. Bildiri de liderler, Balkalardan hertürlü yabancı askerin bulundurulmasına karşı olduklarını, Balkan ülkelerinin sorunlarını kendilerinin çözmesi gerektiğini vurguladılar. Bu bildiri adı geçmeden Türkiye'ye karşı ve Türkiye'nin Arnavutluk bağlantısını kesmeye yönelik siyasi hesaplarla ilgiliydi. Yunanistan bir yandan, ekonomik zorluklar

¹⁷⁸ Akgönenç , op.cit. s. 37-38.

içindeki ülkede Sali Berisha'ya karşı kamuoyu oluşturmaya çalışırken, diğer yandan Yunan Eximbank'ın Arnavutluk'a açtığı kredilerin faizlerini kendisi ödedi.¹⁷⁹ 1994 yılının ortalarında Yunanistan Arnavutluk ilişkilerinin gerginleşmesi, Yunanistan'ın gözlerini Türkiye'ye çevirdi. Arnavutluk ile askeri ve ekonomik alanda gerçekleştirilen olumlu görüşmeler Yunanistan'ı oldukça rahatsız etti. Eylül 1994 ayında, Yunanistan Başbakanı Andreas Papendrou, 59. Uluslararası Selanik Fuarı'nın açılışı nedeniyle Selanik'te düzenlenen basın toplantısında Türkiye'nin güçlü bir ülke olduğunu ve Balkanlar'da ağırlığını hissettirdiğini söyledi. Papendrou, Atina ile Tiran arasında yaşanan krizde, Arnavutluk'un Türkiye'den destek aldığını öne sürerken; Yunanistan'a karşı izlediği politikanın Sali Berisha'ya pahalıya patlayacağını da iddia etti. Papendrou ayrıca, Tiran ile Ankara arasındaki sıcak ilişkilerin bölgede olumsuz etki yarattığını da açıkladı.¹⁸⁰

1992 seçimlerinden sonra demokratikleşme süreciyle birlikte Türkiye ile ilişkilerini geliştiren Arnavutluk, Yunanistan ile ilişkilerinde gergin bir döneme girdi. Arnavutluk'un Yunanistan'a karşı sert tavır alması başta ABD ve Türkiye'nin Arnavutluk'a tam destek vermelerinden de kaynaklandı. Arkasında güçlü bir devlet olmayan, Arnavutluk asla Yunanistan ile mücadele edemez. Bu nedenle Türkiye'nin mevcut ilişkileri daha da geliştirmesi, kendi olumsuz ekonomik koşullarına rağmen, Arnavutluk'a daha fazla ekonomik yardımda bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde, Arnavutluk'ta Türk dostu demokrat Sali Berisha yönetimi devrilip, Yunanistan yanlısı bir yönetim kurulursa Arnavutluk, Makedonya ve Kosova tümüyle Yunanistan-Sırbistan mihverinin kontrolüne girebilir. Bu durum Türkiye'nin Avrupa'ya açılan

¹⁷⁹ Cengiz Çandar, Arnavutluk: Balkanlar'ın Azerbaycan'ı Olmamalı, Sabah, 15. Ağustos 1993.

¹⁸⁰ Berberakis Taki, Tiran'ın Arkasında Türkiye Var, Milliyet, 12 Eylül 1994.

oksijen kanallarının tıkanması demektir. Bu nedenle Türkiye Balkanlardaki gelişmelerden çok yönlü etkilenmektedir. Herşeyden önce Balkanlar Türkiye'nin stratejik ve siyasal açıdan önemli bir ilgi alanıdır. Balkanlarda, Türkiye ile tarihsel ve kültürel bağları olan ve bir kısmı bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin ve özellikle Arnavutluk'un Türkiye'den önemli beklentileri vardır. Makedonya, Bosna-Hersek, Kosova ile birlikte Arnavutluk büyük ekonomik zorluklarda iken, bir de Yunan emelleri ve Sırp yayılmacılığı ile karşı karşıya gelmişlerdir. Rusya'nın da desteği ile bölgede Yunanistan'ın etkinlik göstermesi ve ilhak etme girişiminde bulunması karşısında Türkiye, Balkan politikasını yeniden gözden geçirmek zorundadır. Aksi takdirde bölgede Yunanistan'ın uzun vadede düşlediği politikalar, Türkiye'nin oldukça büyük zararlara uğramasına neden olabilir.

II. ARNAVUTLUK'UN ÖNEMİNİN ARTMASI

A. MUHTEMEL SAVAŞ TEHLİKESİ

1989 yılının sonunda esmeye başlayan değişim rüzgarları, Balkanları oldukça, derinden etkiledi. Özellikle Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile birlikte başlayan etnik savaşlar halen devam etmektedir. Mevcut savaşın ve muhtemel bir büyük savaşın baş aktörü ise Sırbistan'dır. Sırbistan, Bosna-Hersek sorununu çözdükten sonra muhtemelen güneye inerek, Kosova sorununu baskı ve silah yoluyla çözmeye çalışacaktır. Sırbistan böyle bir davranış da bulunduğu zaman, öncelikle karşısında 3.5 milyon nüfusa sahip Arnavutluk'u, daha sonra da

Arnavutluk'un sınır komşularında yaşayan 3 milyona yakın Arnavut'u bulacaktır.

Sırların Saraybosna'da müslümanlara karşı uyguladığı soykırım, yakın bir zamanda Kosova'nında başına gelebilir. Sırların halen sürdüğü müslüman soykırımına seyirci kalan Avrupa devletleri ve kurumları, aynı vurdumduymazlığı Arnavutluk ve Arnavutlar'a Kosova sorununda da gösterirse, büyük bir Balkan faciasına yolaçmış olurlar. Bu nedenle bölgede daha etkin ve yapıcı rol oynamak zorundadırlar.¹⁸¹ Kosova için bir çatışmanın meydana gelmesi, Avrupa'yı doğrudan etkileyecektir. ,atışma ile birlikte slavlara karşı, slav olmayanlar ve müslümanlar karşı karşıya gelecektir. Böylece bu çatışmanın içerisine sadece Sırbistan ile Arnavutluk girmeyecek, ayrıca Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye bir bütün olarak kendilerini geniş çaplı bir Balkan Savaşı'nın içinde bulacaklardır.¹⁸²

Son yüzyılda Sırbistan ile Arnavutluk iki defa savaştı ve her iki savaşta da Sırbistan kendi lehine topraklarını genişletti. Bu olasılığı göze alarak, Arnavutluk'un Kosova için savaşa girmenin tehlikesinin farkında olmasına rağmen bölgede yeni dengelerinde hesaba katılması gerekmektedir. Yugoslavya içinde 3 milyona yakın etnik Arnavut azınlık yaşamaktadır. Kosova için bir çatışma çıkarsa, öncelikle Arnavutluk'a Makedonya'daki etnik Arnavutlar yardım edecektir. Bu durum Makedonya'nın bütünlüğünü korumasını zorlaştıracaktır. ,ünkü Makedonya üzerinde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın toprak istemleri halen güncelliğini korumaktadır. Makedonya'daki Arnavutlar'ın Arnavutluk'a yardımı ile birlikte, bozulan bütünlüğün yerini bu üç ülke doldurmaya çalışacaktır. Dolayısıyla Sırbistan, Makedonya, Bulgaristan,

¹⁸¹ "Kosova Savaşa Gidiyor", Milliyet ,8 Eylül 1992.

¹⁸² Biberaj Elez, Albania's Roza To Democracy, Current History, November 1993,s.387.

Yunanistan ve Arnavutluk'un içinde bulunduğu geniş çaplı bir Balkan savaşı patlak verecektir. Uzak bir ihtimal olmakla beraber, uzmanlar Türkiye'nin Bulgaristan ve Yunanistan'da sayıca fazla olan soydaşlarının bulunması, Arnavutluk ile sürdürülen askeri ve ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak, Türkiye'nin de savaşın bir parçası olma ihtimalini gözönünde bulundurmaktadırlar.

Tüm bu olasılıklar ele alındığında Arnavutluk'un savaşın temel taşlarından birisi olduğu açığa çıkmaktadır. Böyle tehlikeli bir savaşın meydana gelmemesi için Arnavutluk'a Batı devletlerinin, özellikle de ABD'nin daha yakından ilgi göstermeleri ve daha yapıcı ekonomik yardım ve yatırım yapmaları gerekmektedir. Arnavutluk'ta demokrasi güçlendikçe ve ekonomik koşullar iyileştirildiği müddetçe muhtemel savaş tehlikeside o denli azalacaktır.

B. ARNAVUTLUK'UN STRATEJİK ÖNEMİ

Balkanlarda devam eden istikrarsızlık, Batı devletlerini ve özellikle ABD'ni endişelendirmektedir. Bölgedeki bu istikrarsızlığın devamı halinde bir Balkan Savaşı'nın meydana gelmesi ihtimali ise, bölgedeki tedirginliği bir kat daha arttırmaktadır. Olumsuz gelişen bu olayarı, Arnavutluk kendi lehine çevirmeye çalışırken, kendisini yıllarca ilişkileri kopuk olan ABD ve Avrupa'ya tanıtmaya çalıştı. Balkanlar da süregelen kargaşa içerisinde, Arnavutluk'un anahtar bir ülke konumunda olduğunu, ABD ve Avrupa'ya hissettirmeye çalışan Arnavutluk, demokratik yönetim yapısı ile bölgedeki önemli bir ülke haline geldi.

Avrupa güvenlik yapısında, Arnavutluk'un Jeopolitik durumu, gözönünde bulundurulması gereken bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Balkanlardaki olaylar ve eski sistemlerin değişmesiyle birlikte, toprak

kaybetmeden sistemini değiştirmeyi başaran Arnavutluk'un stratejik bir önemi vardır. Özellikle savunma potansiyeli açısından, 12-32 yaş arası nüfusun % 50 oranında olması, ülkenin % 80'ni tepe ve dağlardan oluşması, Kuzey, Güney ve Doğu'da yüksekliklerin 2.000 m'ye ulaşması, Arnavutluk'un savunmasını kolaylaştırmakta ve Jeopolitik durumunu önemli kılmaktadır. Bununla birlikte ülkenin, Akdeniz ve Adriatik'in kesiştiği en dar yerde olması, Arnavutluk'un önemini dahada arttırmaktadır. Bu konumu ile Arnavutluk, gerek Balkanlar üzerine gerekse Ortadoğu üzerine yapılacak hava saldırıları için elverişli bir coğrafi konumdadır. Balkanlarda gelişecek olası bir çatışma sonucunda Arnavutluk bu özel konumuyla Batı ve ABD'nin öncelik tanıdığı bir ülke haline gelecektir. Bununla birlikte, Arnavutluk'un Balkanlarda anahtar ülke konumuna gelmesi, kendi güvenliğini de tehlikeye sokmaktadır. Sınır bölgelerindeki savaş durumu ve Yunanistan, Sırbistan baskısı Arnavutluk'un güvenlik endişesi duymasına neden olmaktadır. Doğu Avrupa ülkeleri ve Nato ile bir güvenlik anlaşması olmadan, Arnavutluk'un bağımsızlığı tehlikeye girmekte ve güvenlik endişesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Avrupa'nın bir parçası olan Arnavutluk, Avrupa ile tam olarak entegre olmak istemekte ve güvenliğini bu şekilde garanti altına almak istemektedir. Ortak bir Avrupa yapısına, Balkanlar ve özellikle Arnavutluk kabul edilmez ise, bu bölge Avrupa'nın barut fıçısı haline gelebilir. Sonuçta Arnavutluk'un da içinde olacağı bir "Balkan işbirliği" kesinlikle Avrupa'nın istikrarına kazanç getirecektir.¹⁸³

1989 sonrası Balkanlar üzerinde SSCB'nin etkisinin azalması ile birlikte, bölge yeni güçler tarafından ele alınmaya başladı. Böylece görünüşte üç ayrı ittifak kurulmuş oldu:

¹⁸³ Nato Review, October 1992, Volume: 40,s.20-23.

a- Almanya ve Avusturya'nın desteğini alacak olan Hırvatistan ve Macaristan ittifakı; Hırvatistan, Sırbistan'ın saldırılarına hedef olmaya devam ederse ve Macaristan Voyvodina bölgesine doğrudan karışmak zorunda kalırsa, bu ittifak açıkça askeri nitelik kazanabilir.

b- Rusya destekli Sırbistan, Karadağ (YFC) ve Yunanistan ittifakı; Yunanistan ve Sırbistan güçlü tarihi bağlara dayanan bir ilişki içerisinde. Özellikle Türkiye'ye ve Arnavutluk'a karşı olan politikaları paralellik göstermektedir. Aynı şekilde Rusya'da güçlü bir Sırp lobisinin bulunması ve Rusya'nın 1989 sonrasında itibaren açıkça Sırları destekleyici tavır alması bu ülkeleri kendi aralarında birleştirici unsur olmuştur.

c- ABD destekli, Türkiye, Makedonya ve Arnavutluk İttifakı; Balkanlar'da ABD'nin en sıkı ilişkide bulunduğu iki ülke Arnavutluk ve Makedonya'dır. Akdeniz politikası çerçevesinde ABD bu ülkelere özel önem vermektedir. Ayrıca Türkiye ve ABD'nin ilişkilerinde 1980 sonrası gelişen iyi ilişkiler halen devam etmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Yugoslavya'daki krizin Kosova ve Makedonya'ya sıçramasından endişelenmektedir. Böyle bir olasılığın Arnavutluk'u da çatışmanın tam ortasına çekeceğinden endişe duyan Tiran yönetimi ABD ve Türkiye ile askeri işbirliğine özel bir önem vermektedir. Bütün bu olgular, ülkeleri kendi aralarında açık bir ittifaka doğru götürmektedir.¹⁸⁴

Arnavutluk Avrupa güvenlik politikasının bir parçası olmaya çalışırken, ABD'nin desteğine oldukça güvenmektedir. Arnavutluk'un stratejik öneminin bilincinde olan ABD Arnavutluk'a gerek ekonomik gerekse askeri yardımlarla ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Balkanlarda olası bir savaşı, geniş etnik yapıya sahip olan Arnavutluk'un

¹⁸⁴ Hüseyin Bağcı, Balkanlar, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1994.

Batı ve ABD tarafından ekonomik ve siyasal yönden desteklemesi önleyebilir. Arnavutluk'ta demokrasinin gelişmesi ne ölçüde sağlanabilirse, aynı derecede savaş ihtimali de azaltılmış olacaktır. ABD destekli demokratik bir Arnavutluk, Balkanlar üzerinde anahtar ülke konumu ile savaşın değil, ancak barışın öncüsü olabilir.

SONUÇ

1989 yılının sonlarında, Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen değişiklikler, dünya kamuoyunun dikkatini Balkanlar'a doğru yöneltti. Avrupa'nın ekonomik birlikten sonra hedeflediği siyasi birliğe adım attığı sırada gelişen çatışmalar, Avrupa Birliği olgusunu da tehlikeye düşürdü. Siyasi birliğin temel öğelerinden birisi olan ortak dış politika, Balkanlardaki çatışmalar neticesinde uygulanamadı. Almanya Slovenya'yı, Yunanistan Sırbistan'ı, Fransa'da kısmen Bosna-Hersek'i destekleyen tavırlar içerisine girdi. Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek ile girdiği, savaşa devam ederken; savaş sonrası Kosova'ya yönelmesi tehlikesi gündeme geldi. Sırbistan'ın Kosova veya Makedonya ile bir çatışmaya girmesi, bölgenin topyekün bir savaşa geçmesine neden olacağını ortaya çıkardı. Bu çerçevede, Makedonya'da % 22 ve Kosova'da % 90 etnik Arnavut'un yaşaması Arnavutluk'u önemli bir ülke haline getirdi.

1978 yılından itibaren ,in ile ilişkilerini koparan Arnavutluk, dış politikasında yalnızlık sürecini de başlatmış oldu. 1990 yılına girilirken, dış politikasında belirli bir değişikliğe giden ülke, 1992'de demokrasiye geçişle birlikte kendisine güçlü bir ittifak arama yoluna gitti. Balkanlar'daki çatışmalar sonucu kendi güvenliğinden endişe duyan Arnavutluk ayrıca, olası bir çatışmanında önemli bir olgusu haline geldi. Stratejik konumu itibariyle bölgede önemli bir ülke haline gelen

Arnavutluk, öncelikle ABD ve Türkiye ile ilişkilerini uzun vadeli çıkarlar üzerine kurmaya başladı. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de Sırbistan ve Yunanistan'ın baskısı ve tehditi altında kalan Arnavutluk için ABD ve Türkiye, bağımsızlığı için oldukça önemli iki ülkedir. Aynı

şekilde bölgede istikrarın sağlanmasını amaçlayan ABD için Arnavutluk, çok önemli bir üs konumundadır.

Arnavutluk'un Balkanlar'da öneminin devam etmesi ise öncelikle demokrasi sisteminin yerleşmesi ve ekonomik durumunun düzelmesine bağlıdır. Demokratik sistemden uzak bir yönetim ve kötü ekonomik şartlar içerisindeki bir Arnavutluk bölgede denge unsuru olmaktan ziyade, çatışmaları büyütecek bir tehlike durumuna girecektir. Bu nedenle, başta ABD ve Batı ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin, Arnavutluk'a ekonomik yardım ve dış yatırım desteği ile demokrasinin gelişmesinde katkıda bulunmaları gerekir. Aksi taktirde, Arnavutluk'ta meydana gelecek uzun süreli istikrarsızlık, Sırbistan'ın Kosova ve Makedonya üzerindeki etkisinin artmasına neden olacaktır. Etkinin artması ile birlikte meydana gelecek çatışmalar, etnik Arnavutlar'ı sonrasında da Arnavutluk halkını büyük bir savaşın eşiğine getirmesine neden olacaktır.

3.5 milyon nüfusu ve komşu ülkelerde yaşayan 3 milyon etnik yapısı ile birlikte Arnavutluk, geçmiş yıllardaki ilgisizlik ve yalnızlıktan artık iyice sıyrılmış durumdadır. Ülkede yaşayan nüfusun yarısının genç olması, zengin yeraltı kaynakları ve petrolünün bulunması gelecekte Arnavutluk için önemli iki unsurdur. Arnavutluk demokratikleşme sürecini tamamladıktan ve ülkedeki kötü ekonomik şartlarını düzelttikten sonra bu iki önemli unsuru uygulamaya koyabilirse, kalkınması ve zenginleşmesi için çok uzun yıllar beklemesine gerek kalmayacaktır. Ekonomik durumunu düzeltmiş ve demokrasisini geliştirmiş zengin bir Arnavutluk, mevcut stratejik konumuyla daha uzun yıllar, Balkanların anahtar ülkesi olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1. *Albania Investing in Tourism*, 1993-Tirana.
 2. *Arnavutluk Emek partisi Tarihi*, C.1-2, Yurt Kitap-Yayın, 1990-İstanbul.
 3. *Arnavutluk'ta Neler Oldu?* İsmail Aydın, Yurt Kitap-Yayın, 1991-İstanbul.
 4. *Arnavutluk'un Bağımsızlığı ve Avlonyalı İ.kemal*, Necip P. Alpan, 1982-Ankara.
 5. *Atatürk Arnavutluk'u Nasıl Değerlendiriyor*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1988-Ankara.
 6. *Balkanlar*, Doç.Dr. Hüseyin Bağcı, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, 1994-Ankara.
 7. *Balkanlar*, OBİV Yayınları, 1993-İstanbul.
 8. *Balkanların Tarihi*, Georges Castellan, Milliyet Yayınları, 1992-İstanbul.
 9. *Bir Tarih Laboratuvarı: Balkanlar*, William M. Sloane, Süreç Yayınları, 1987-istanbul.
 10. *Enver Hoca Stalin'i Anlatıyor*, Yurt Kitap-Yayın, 1988-Ankara.
 11. *Kruşçevçiler*, Enver Hoca, Yurt Kitap-Yayın, 1990-İstanbul.
 12. *Milliyetler ve Sınırlar*, Stefanos Yerasimos, İletişim Yayınları, 1994-İstanbul.
 13. *Osmanlı Tarihi*, İ.Hakkı Uzunçarşılı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.2, 1976-Ankara.
 14. *Political Evolution in the Balkans*, Jeffry Simon, 1991-Washington.
 15. *Republic of Albania, Informative Guide*, 1993-Tirana.
 16. *Republic of Albania Profile Projects*, 1993-Tirana.
 17. *Sosyalist Arnavutluk*, S.Gökhan, Yıldız Yayınevi, 1979-İstanbul.
 18. *Sqipria*, 1989-Tirana.
 19. *Şu Bizim Rumeli*, Yılmaz Çetiner, Milliyet Yayınları, 1994-İstanbul.
 20. *Tarih Işığında Bugünkü Arnavutluk*, Necip P. Alpan, 1975-Ankara.
 21. *20.yy Siyasi Tarihi*, Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, C.1(1987)-C.2(1992)--Ankara.
-

SÜRELİ YAYINLAR

- 1.Besa Dergisi
 - 2.Current History
 - 3.Düstur
 - 4.Keesing's Record of Word Events
 - 5.Nato Dergisi
 - 6.Nato Review
 - 7.Nesweek
 - 8.Nokta
 - 9.Ocak Dergisi
 - 10.Silahlı Kuvvetler Dergisi
 - 11.Research Report
 - 12.Orbis
 - 13.Star
 - 14.Stratejik Etüdler Bülteni
 - 15.The Economist
 - 16.The New York Review
 - 17.The New York Times
 - 18.US Department of State Dispatch
 - 19.US News and Word Report
-

GÜNLÜK GAZETELER

1.Birlik Gazetesi

2.Günaydın "

3.Hürriyet "

4.Milliyet "

5.Sabah "

6.Türkiye "

7.Yeni Yüzyıl "

YÜKSEKLİK (m)	KAPLADIGI ALAN (m2)	%
0-99	4661	16,2
100-299	3940	13,7
300-599	5316	18,5
600-999	6601	23
1000-1499	5825	20,2
1500-1599	2069	7,2
2000 ve Üzeri	340	1,2

... Arnavutluk'un Yükseltleri

Kaynak: Informative Quide,Tirana 1993

TABLO I

PARTİLER	%	ÜYE SAYISI
ARNAVUTLUK İŞÇİ PARTİSİ	65	169
DEMOKRATİK PARTİ	30	75
YUNAN AZINLIK PARTİSİ (OMONİA)	2	5
ARNAVUTLUK MÜCADELE PARTİSİ	0.4	1
DİĞER PARTİLER	2.6	---

... 31 MART 1991 SEÇİMLERİ

Kaynak: Orbis, Spring 1993.

TABLO II

PARTİLER	%	ÜYE SAYISI
DEMOKRATİK PARTİ	62,09	92
SOSYALİST PARTİ	25,73	38
SOSYAL DEMOKRAT PARTİ	4,38	7
İNSAN HAKLARI BİRLİĞİ	3,11	2
CUMHURİYETÇİ PARTİ	2,90	1

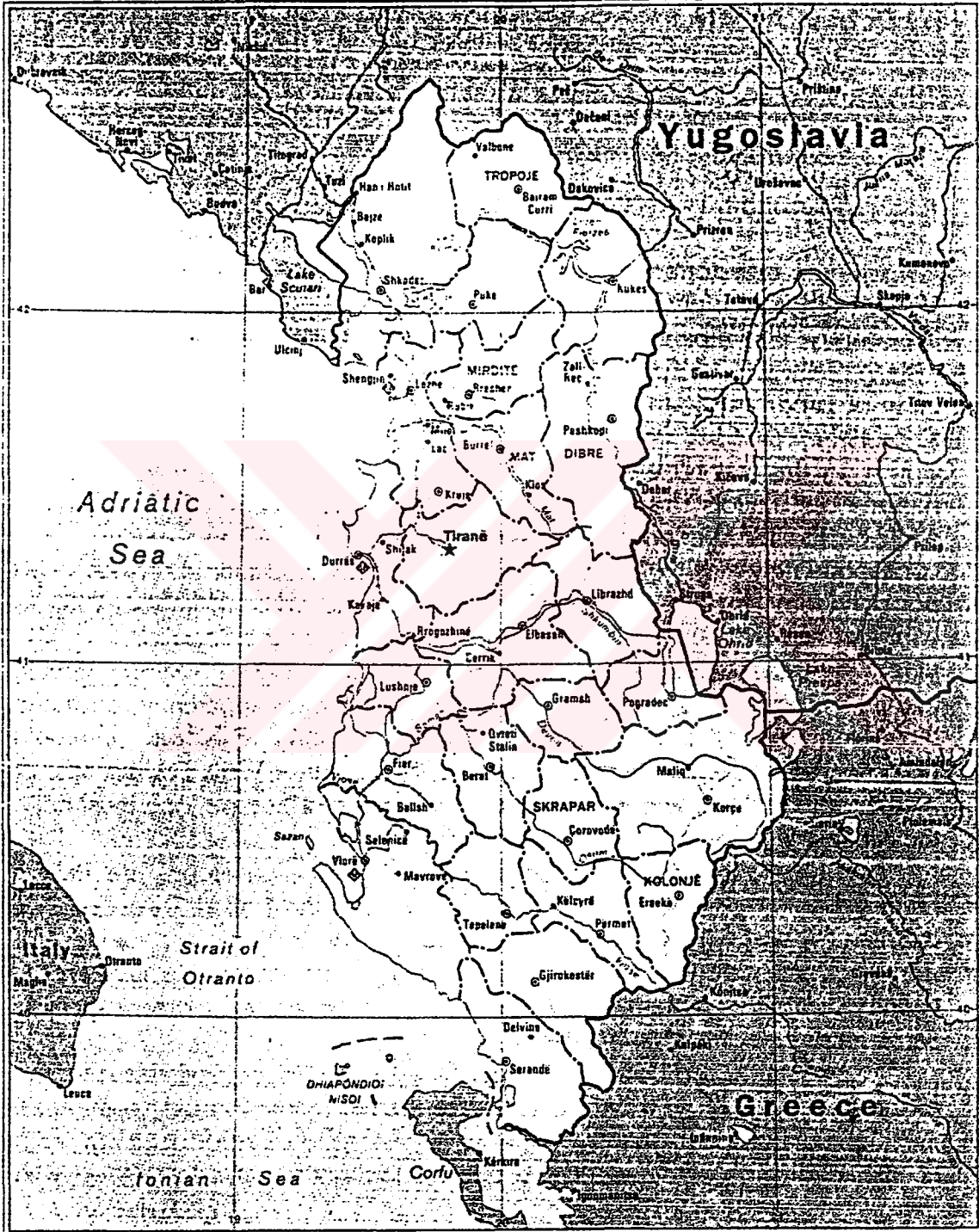
...22 MART 1992 SEÇİMLERİ

Kaynak: World Year Book 1993

TABLO III

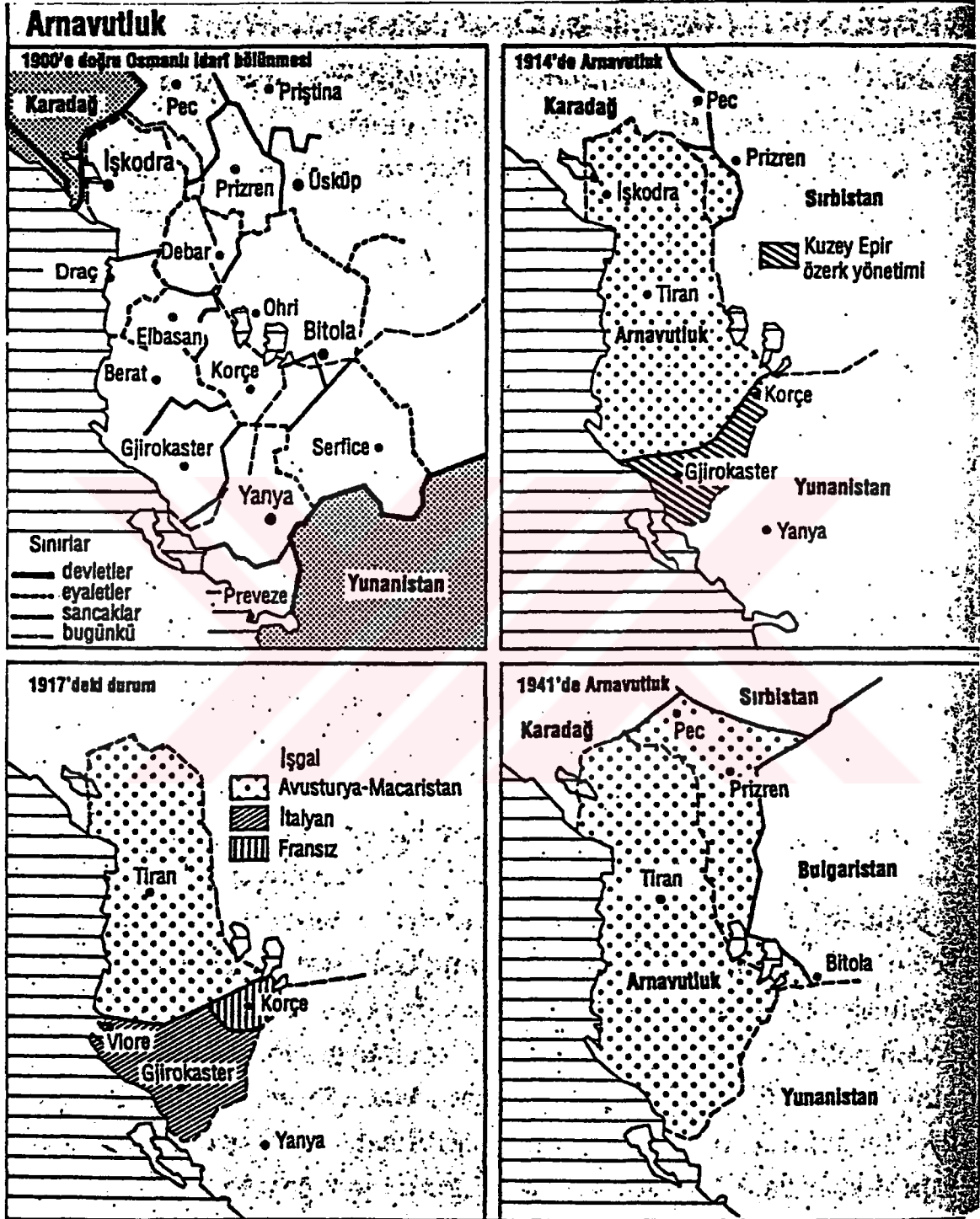
BALKANLARDA ARNAVUT NÜFUSU

ÜLKE	ÜLKENİN NÜFUSU	ARNAVUT NÜFUS	YÜZDE %
ARNAVUTLUK	3.400.000	3.345.000	98,03
YFC/KOSOVA	2.000.000	1.844.000	92.2
SIRBİSTAN	5.832.000	50.000	0,8
MAKEDONYA	1936.877	442.914	22,8
KARADAĞ	633.000	41.145	6.5
YUNANİSTAN	10.244.000	95.000	0.9
TOPLAM	24.045.877	5.818.059	24.1

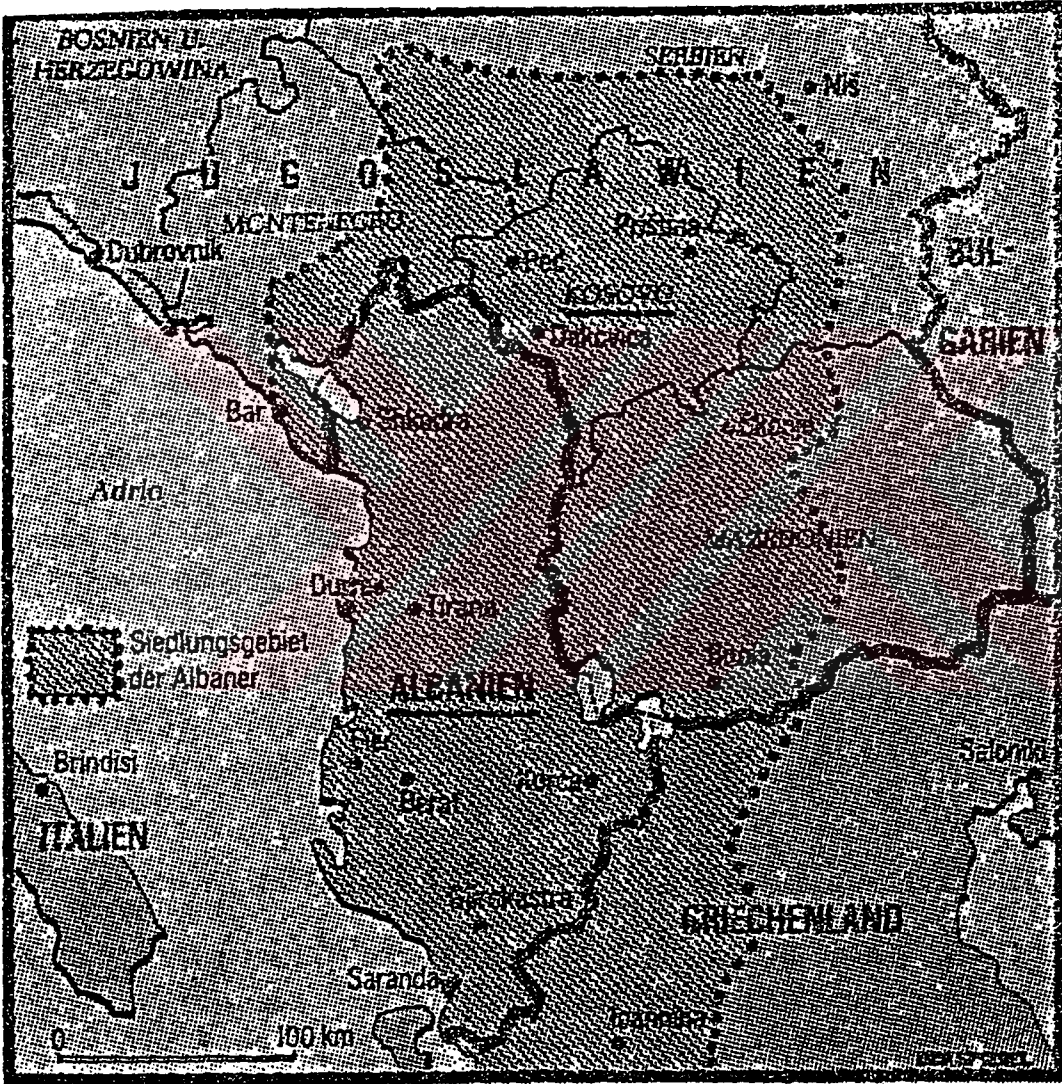
... Siyasi Arnavutluk

Kaynak: Crbis, Spring 1993, p.260

1900-1941 arası Arnavutluk

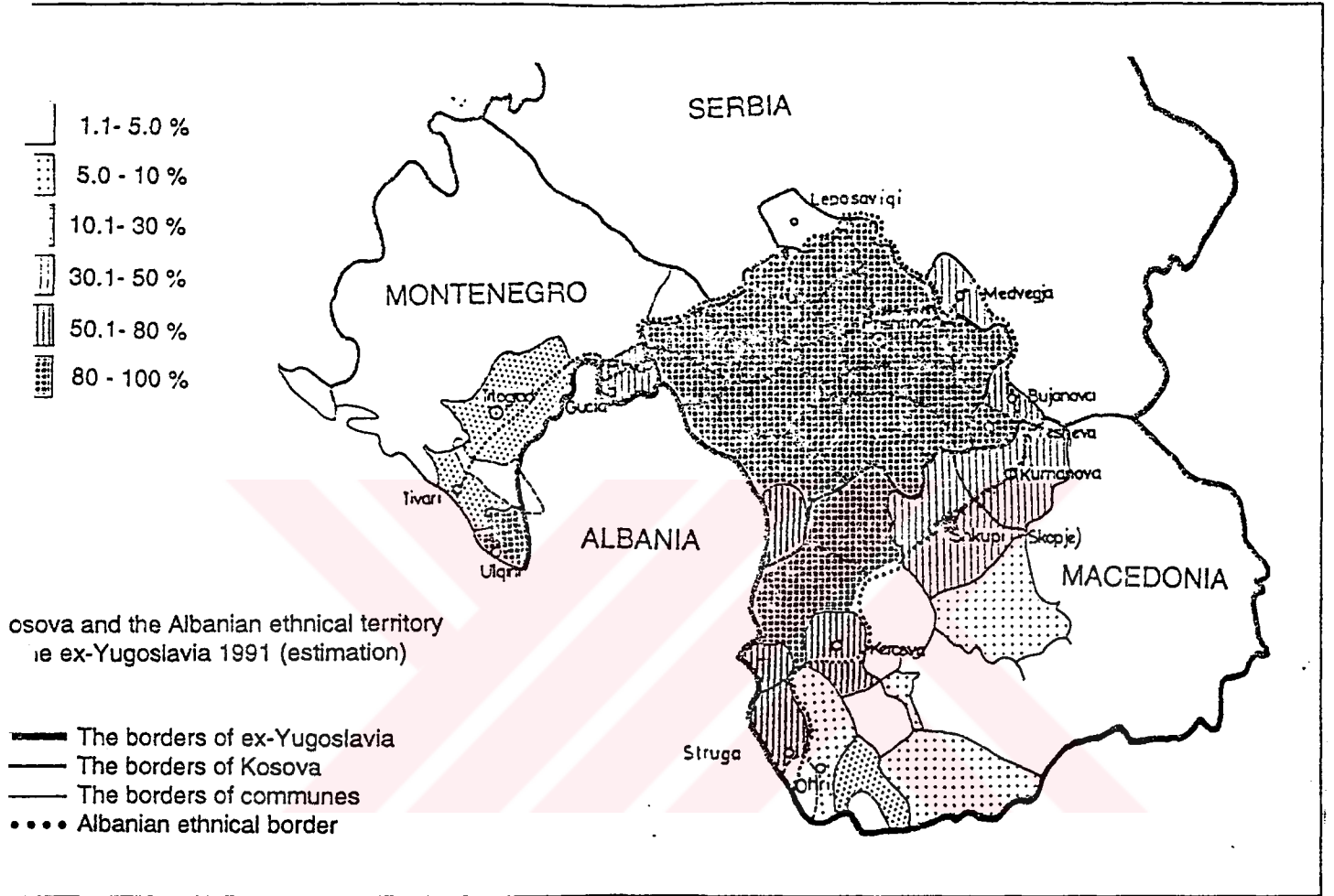
Kaynak: Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar, İletişim
Yayıncılık, İstanbul-1994, s.102

... Etnik Arnavutluk Sınırı(30.11.1981 Der Spiegel dergisinden)

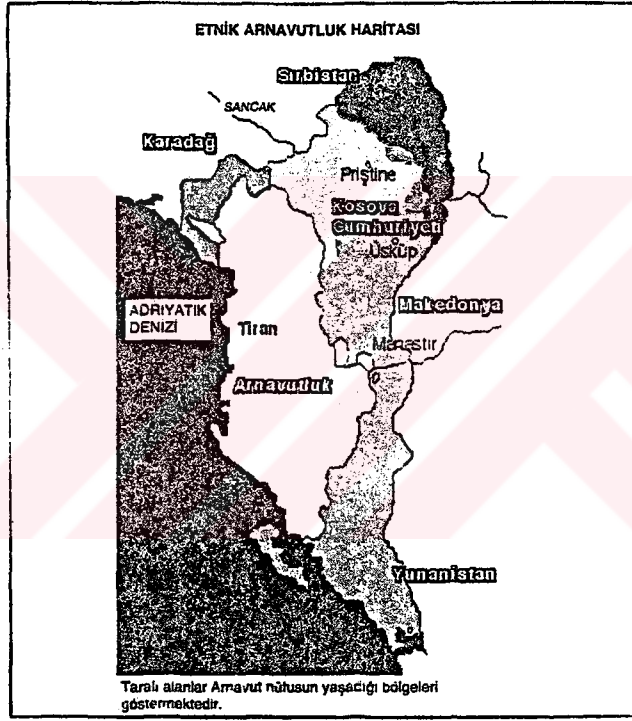
Kaynak:Arnavutluğun bağımsızlığı ve Avlonyalı

İsmail Kemal,Necip P. Alpan,s.25,Ankara-1982

... Eski Yugoslavya içinde yaşayan etnik Arnavutlar

Kaynak: Historical Political, Review 1993, Tirana

Kaynak: Besa Dergisi, Mart 1994

—A—

ABD, 3; 12; 25; 31; 39; 51; 55; 56; 73; 80; 82; 91;
92; 94; 95; 96; 97; 101; 106; 110; 113; 114; 115
ABD Başkanı Wilson, 4
Adam Demagi, 79
Adil Çarçani, 26; 28; 30; 35
Adriyatik, 2; 7; 25; 32
AGİK, 30; 33; 36; 54; 73; 104; 113
Ahmet Zogo 1,4,5, 6
Akdeniz, 16, 18; 114; 115
Aleksander Meksi, 46; 57; 73; 111
Alfred Serregi, 73
Alman, 10; 11
Almanlar, 9; 10
Almanya, 7; 20; 23; 26; 30; 31; 107; 114
Amerika, 44; 53; 54; 91; 102
Amerikan Senatosu, 14
Anti-faşist Kurultayı, 11
Arnavut, 1; 3; 21; 23; 30; 31; 32; 36; 45; 49; 55;
60; 62; 64; 67; 68; 70; 72; 73; 74; 75; 77; 78;
81; 82; 83; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 94; 95;
96; 98; 99; 100; 101; 102; 104; 105; 106; 107;
108; 109; 110; 113; 115
Arnavutça, 31; 68; 76; 84; 85; 93; 94; 95; 99; 100;
110
Arnavutluk İşçi Partisi, 36
Arnavutlar, 5; 9; 31; 32; 37; 44; 46; 54; 58; 60; 69;
71; 78; 80; 81; 83; 85; 86; 88; 90; 92; 93; 94;
95; 96; 97; 98; 99; 100; 104; 105; 106; 109;
110; 114; 116
Arnavutluk, 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13;
14; 15; 16; 17; 21; 22; 24; 25; 26; 28; 29; 32;
39; 41; 42; 44; 45; 46; 53; 55; 56; 57; 58; 60;
62; 65; 67; 68; 69; 70; 72; 73; 75; 76; 86; 97;
98; 102; 103; 105; 106; 107; 108; 111; 112;
113; 114; 115
Arnavutluk Emek Partisi, 12; 20; 24; 42
Arnavutluk Halk Cumhuriyeti, 11; 12; 14
Arnavutluk Halk Meclisi, 28; 33; 34
Arnavutluk Komünist Partisi, 10; 12; 16; 33
Arnavutluk Kralı, 8
Arnavutluk Kurucu Meclisi, 7
Arnavutluk Merkez Bankası, 6
Arnavutluk Silahlı Kuvvetleri, 13
Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti, 19
Arnavutluk İşçi Partisi, 16; 20; 26; 30; 36; 39; 41;
42; 44; 51; 52
Atatürk, 6
Atina, 72; 73; 74; 100; 107; 111
Avni Rüstem, 5
Avrupa, 23; 25; 26; 27; 28; 29; 31; 32; 39; 44; 45;
51; 53; 54; 57; 58; 59; 61; 62; 65; 81; 86; 91;
100; 104; 105; 111; 113; 114; 115; 116
Avusturya, 2; 100
Avusturyalı, 5
Avusturyalılar, 59
Azınlık, 14; 67; 70; 72; 73; 75; 76; 77; 99; 100;
108; 110

—B—

Balkan, 1; 17; 21; 50; 61; 78; 80; 95; 104; 108;
110; 111; 112; 113; 115

Balkanlar, 2; 3; 7; 32; 64; 75; 82; 86; 89; 94; 95;
96; 99; 105; 106; 109; 110; 111; 114; 115
Başkan Wilson, 102
Belçika, 12
Belgrad, 70; 81; 84; 90
Berisha, 40; 43; 45; 46; 47; 50; 51; 53; 56; 57; 59;
60; 62; 64; 71; 72; 74; 75; 86; 88; 96; 105; 111;
113; 114
Bill Clinton, 91
Birinci Dünya Savaşı, 2; 7
Birleşmiş Milletler, 17
BM, 14; 37; 73; 80; 89
Bosna-Hersek, 83; 88; 89; 95; 109
Brindisi limanı, 36
Brüksel, 12
Bufi, 42
Bulgaristan, 23; 69; 84; 112; 113
Butros Gali, 74

—C—

Çavuşesku, 26
Çekoslovakya, 20; 26
Çin, 14; 18; 19; 20; 24; 48; 102
Çin Halk Cumhuriyeti, 19; 102

—C—

Cumhuriyet Partisi, 43
Cumhuriyetçi Parti, 44; 49; 52

—D—

Demokrasi, 29; 35; 36; 46; 104; 115
Demokratik Birlik Partisi, 84
Demokratik Halk Partisi, 95
Demokratik Parti, 22; 34; 35; 37; 39; 43; 44; 45;
46; 47; 48; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 57; 61;
63; 64; 65; 104
Demokratik Refah Partisi, 94; 95
Demokratlar, 43; 45; 52
Doğu Avrupa, 25; 26; 27; 29; 39; 55; 59; 61; 81;
105; 113
Dostluk ve Güvenlik Antlaşması, 6
Dünya Bankası, 59
Dış politika, 53
Dış yardımlar, 53; 56; 61

—E—

Elbasan, 34
Endonezya, 55
Enver Hoca, 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 20;
21; 22; 23; 24; 25; 28; 44; 48; 51; 69; 75
Epir, 2; 9; 67; 68; 69; 70; 72; 75; 108; 109; 110;
111; 112
Ermeni, 77
Ethem Bey Camii, 34
Etnik, 36; 60; 61; 65; 69; 72; 74; 79; 88; 89; 91;
96; 98; 99; 112; 113
Evangelos Venizelos, 74

—F—

Fan S. Noli, 5
Fatos Nano, 36; 37; 42; 44; 51; 52; 63

Floransa protokolü, 68
Fransa, 8; 12; 20
Fransız, 2; 12; 29
Fransız Komünist Partisi, 12
Fransız Lisesi, 12
Fransızca, 13

—G—

Geg, 40; 41
Genç Arnavutlar Birliği, 5
Gjirokaster, 1; 12; 67; 68; 73
Glasnost, 26
Gorbaçov, 24; 25
Gramoz Pashko, 38; 43; 50; 54
Güney Arnavutluk, 14; 41; 72; 74; 108
Güney Epir, 67; 110

—H—

Habeşistan, 7; 8
Halk Partisi, 4
Henry Bertraux, 6
Hollandalı, 5
Hrisostomos Maidonis, 72
Hristiyan, 34; 39; 78
Hrvatistan, 81; 83; 95

—I—

IMF, 57; 59

—İ—

İbrahim Rugova, 84
İkinci Dünya Savaşı, 8; 15; 16; 41; 78; 100; 102;
104
İKÖ, 54
İngiliz, 2; 14; 29; 90
İngilizler, 14
İngiltere, 8; 14
İsrail, 77
İstanbul, 5
İtalya, 2; 3; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 16; 20; 32; 36;
38; 42; 59; 60; 64; 68; 101; 102; 113
İtalya Kralı, 8
İtalyan, 2; 3; 5; 6; 25; 26; 36; 100
İtalyanlar, 3; 9; 15; 59
İvan İliç, 85
İşkodra, 1; 2; 28; 33; 34; 65

—J—

Javeir Perez de Cuellar, 29

—K—

Karadağ, 1; 2; 81; 83; 99; 101; 114
Karadağlı, 77; 79
Karl Marks, 17
KEİB, 54; 116

Komünist, 9; 10; 12; 13; 16; 17; 18; 19; 25; 27;
30; 31; 33; 34; 39; 47; 48; 50; 62; 77; 79; 80; 81
Komünizm, 1,47; 48; 62; 106; 109
Konstantin Çernenko, 25
Korçe, 1; 12; 13; 67; 68
Korçe Komünist Grubu, 13
Korfu Kanalı, 14
Kosova, 9; 31; 43; 53; 78; 80; 81; 82; 83; 84; 85;
86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 95; 99; 101; 105;
106; 108; 113; 114
Kosovalı, 43; 79; 88; 90; 106
Kral Zog I, 6
Kral Zogo, 8; 12
Kruşçev, 17; 19
Kuveyt, 59; 103
Kuzey Arnavutluk, 41
Kuzey Epir, 2; 67; 68; 69; 70; 72; 75; 108; 109;
110; 111; 112
Kuzey Epir Kurtuluş Cephesi, 76
Kıbrıs, 71

—L—

L' Humanite, 12
Le Petit Parisen gazetesi, 6
Lenin, 17
Leninist, 13
Leninizm, 12; 18; 23
Londra, 1
Londra Konferansı, 1; 4; 68

—M—

Macaristan, 2; 20; 26
Makedon, 60; 69; 70; 83; 85; 86; 87; 88
Makedonca, 76; 93
Makedonya, 68; 69; 75; 82; 83; 85; 86; 87; 89; 91;
95; 96; 98; 101; 108; 111; 112; 113;
Makedonya Cumhuriyeti, 93; 97
Makedonyalı, 76; 77; 92; 94
Mao, 21
Marksist, 13; 17; 34; 80
Marksizm, 12; 18; 23
Milan Paniç, 85
Milletler Cemiyeti, 7
Milletler cemiyetine, 4
Montpellier Üniversitesi, 12
Moskova, 16; 17; 112; 114
Muhammed Kapılanı, 102
Müslüman, 89; 112; 115
Musolli, 7
Musollini, 10
Mısır, 8
Mısır Kralı Faruk, 8

—N—

Namık Dokle, 42
Nato, 82; 91; 96; 102; 105; 107; 112; 113;
Necmiye Hoca, 24; 28
Noli, 5

—O—

Ominia, 71,74; 110
Omonia, 40

Ortodoks, 68; 78; 100; 108; 109; 111
Osmanlı, 1
Osmanlı İmparatorluğu, 1; 114

—P—

Papaz, 72
Papendrou, 71; 74; 75
Paris, 9
Paris Barış Konferansı, 3; 4
Permet, 11
Piriştine, 79; 80; 81; 89
Polonya, 20; 25; 26
Prestroika, 26

—R—

Ramiz Alia, 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 33; 34; 35;
36; 38; 39; 42; 48; 51; 54
Raymond G.H. Seitz, 102
Roma, 8
Roman, 77; 114
Romanya, 26
Rugova, 84; 85; 88; 89; 90; 94
Rusya, 101; 102; 111; 115

—S—

Sali Berilsha, 38
Saseno adası, 3
Seçimler, 84
Slav, 76; 97
Slobadan Milosesviç, 84
Slovenya, 81; 83; 95
Somali, 22
Sosyal Demokratik Parti, 43
Sosyalist Arnavutluk, 17
Sosyalist Parti, 44; 45; 49; 50; 51; 52; 53; 63; 65
sosyalizm, 9; 29
Sovyet, 16; 18; 107
Sri Lanka, 55
SSCB, 4; 12; 13; 14; 15; 16; 18; 21; 22; 92; 113
Stalin, 16; 17; 18; 19; 21
Stalinizm, 31
Süleyman Delvina, 3
Sırbistan, 2; 78; 81; 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 89;
93; 98; 101; 105; 106; 107; 108; 111; 113; 1154
Sırp, 55; 78; 79; 81; 82; 83; 84; 85; 87; 88; 90; 98;
105
Sırp, 78; 84; 85; 88; 89; 90; 98; 106

—Ş—

Şevket Verlaci, 4

—T—

Tetova, 83; 85; 86

Tiran, 3; 4; 5; 7; 8; 10; 13
Tiran Lisesi, 13
Tiran Üniversitesi, 39
Tito, 16
Tosk, 40; 41
Trakya, 2
Tsamerya, 67; 68
Türk, 59; 91; 94; 107; 113; 116
Türkiye, 1; 7; 18; 20; 21; 23; 32; 53; 64; 74; 91;
100; 101; 105; 106; 107; 108; 109; 110; 111;
112; 113;
TİTO, 9

—U—

Ulah, 67; 77
Ulusal Kurtuluş Cephesi, 10; 11; 13
Uluslararası Adalet Divanı, 14
Uluslararası Af Örgütü, 69

—V—

Varşova Paktı, 18; 19
Vlore, 18
Voyvodina, 78

—W—

Wilhelm Von Wied, 2

—Y—

Yahudi, 77
YFC, 83
Ylli Bufi, 42
Yugoslav, 9; 15; 16; 26; 78; 92
Yugoslavlilar, 15
Yugoslavya, 5; 7; 9; 14; 15; 16; 20; 25; 32; 53; 76;
78; 80; 81; 82; 83; 86; 89; 92; 95; 97; 99; 102;
113
Yunan, 2; 9; 25; 26; 28; 40; 67; 68; 69; 70; 71; 72;
75; 76; 100; 106; 107; 108; 110; 111
Yunan azınlığı, 69; 70; 74; 111; 112
Yunan azınlık, 70; 72; 73; 110
Yunan Epir, 9
Yunanistan, 1; 2; 7; 8; 9; 12; 28; 34; 53; 54; 61;
62; 63; 65; 66; 68; 69; 84; 87; 90; 91; 97; 98;
99; 100; 101; 103; 109; 110; 112; 113; 114;
115
Yunanlar, 9
Yunanlı, 70; 72; 75; 77; 109
Yunanlılar, 70
Yusuf Redzepi, 95

—Z—

Zagreb, 83